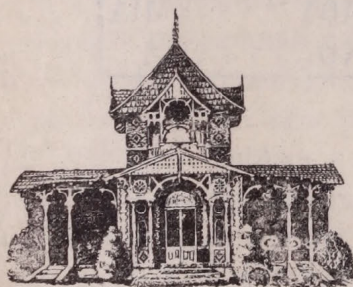


A KOMÁROMVÁRMEGYEI ÉS VÁROSI
:: MUZEUM-EGYESÜLET 1909. ÉVI ::

ÉRTESITŐJE



SZERKESZTI:
ALAPI GYULA
TITKÁR.

XXIII. EGYLETI ÉV (XV. ÉVFOLYAM.)

KÖNYV ÉS IRASZMANY TUDOMÁNY
KÖNYVTÁRA

MAGY. AKADEMLA
KÖNYVTÁRA

HIVATALOS RÉSZ.

Nagytekintetű Országos Főfelügyelőség!

Az elmúlt 1909. év eseményei közül az a törekvés domborodik ki, amelyet muzeumunk állandó otthonának biztosítása érdekében lankadatlanul kifejtettünk, amelyhez azonban, sajnos, az elmúlt évben sem jutottunk közelebb. Az építés ügye ez idő szerint abban a stádiumban van, hogy erre a célra a közoktatásügyi minisztérium összesen: 125000 kor. államsegélyt engedélyezett, amelyből 32000 kor. tényleg folyósított is és gyümölcsözőleg kezeltetik.

A muzeum és könyvtár tervét Hüttl Dezső dr. műegyetemi tanár, országos építési felügyelő ur elkészítette, mely művészi alkotás a város igazi díszére fog válni; az építkezés kivitele a Muzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége által készítettett számítás szerint 200000 K.-ba kerül. A hiányzó 75000 korona fedezése iránt ugy a Muzeum Egyesület, mint a vármegyei és városi törvényhatóságok felirtak a közoktatásügyi kormányhoz, honnan még válasz nem érkezett.

Az építés ügyében május 12-én Szalay Imre min. tanácsos, országos hely. főfelügyelő, Mihalik József kir. tanácsos, a muzeumok országos felügyelője és Hüttl Dezső műegyetemi tanár, országos építészeti szakfelügyelő urak helyszíni tárgyalást tartottak, melynek eredményét

I. Az 1909. év eseményei
Uj muzeum

a minisztériumhoz felterjesztett kérvényünkben foglaltuk össze.

A nagyigmándi vértanuk ünnepe.

Egyesületünk sohasem tévesztette szem elől azt, hogy a mult emlékeinek kegyeletes ápolásával a jelennek és a jövőnek épít. 1909. július 11-én ültük kegyeletes emlék-ünnepét Mansbarth Antal és Szikszay János csákbereynyi papoknak, akik hatvan évvel ezelőtt a haza iránti kötelességük hű teljesítéseért Nagyigmádon vértanuságot szenvedtek. A muzeum egyesület emléktáblát illesztett a házra, ahol a kivégzés történt és az ünnep, melynek keretében ez lefolyt, az egész vármegye ünnepe volt. Az emléktáblára indított gyűjtés 441 K 70 fillért eredményezett, amelyből fennmaradt 271 K 62 fill. összeget az emlékbizottság rendelkezésére bocsátottuk. Egyesületünk felkeresése folytán Vargha Sándor tagtársunk mondott emlékbeszédet az emléktábla felavatásánál és a Komáromi Dalegyesület közreműködése emelte a magasztos ünnepély fényét.

Egyesületünket is fájdalmasan érintette a veszteség, mely a hazai tudományos világot érte Thaly Kálmán elhunytával. Benne Muzeum Egyesületünk tiszteleti tagját vesztette el, ki annak alapításában buzdítólag vett részt és ügyeink iránt élénken érdeklődött. De a veszteség reánk kétszeresen súlyos: hiszen Thaly Kálmán a mienk volt, mert Komárom vármegye adta őt a hazának. Elhunytá felett érzett gyászunkat jegyzőkönyveinkben örökítettük meg.

Ásatásaink.

1909. évben két helyen rendeztünk ásatást. Folytattuk a leányvári castrum ásatását, melyet Tóth Kurucz János tagtársunk dicséretes buzgalommal végez s ennek eredménye várakozáson felül sikerült; ugyanis egy fürdőnek ép alapfalaira bukkantak, amelynek kétharmadrésze van eddig feltárva. Ez az eredmény is elegendő arra, hogy

a tudományos körök érdeklődését felkeltse, melyet ez ásatásunkkal szolgálni kívánunk.

Pöschl Ferenc kir. főerdőmérnök tagtársunk az ujabban lelt alapfalakat felmérte és az 1908. évben készített térképbe beillesztette. A Műemlékek Országos Bizottsága anyagi támogatása tette az ásatást lehetővé, melyre 600 K. államsegélyt nyertünk és csak az anyagi eszközök elégtelenségén mulott, hogy egészen be nem fejezhettük.

A kecskédi bronzkori urnasirmezőn is eredményes ásatást végeztünk 1909. év őszén, melyben résztvettek Weszelovszky János őr, Tóth Kurucz János és Alapi Gyula titkár. Számos edény került napfényre a feltárt sirokból, köztük néhány ritka formájú példány is.

Ez év telén a szőnyi uradalom területén, hol Brigetio feküdt, köveket ástak és a földből igen sok követ szedtek ki, a római épületek falmaradványait. Sajnos, a Muzeum Egyesületnek nem állott módjában, hogy a kőásásoknál jelen legyen; kívánatos dolog volna azokat a helyeket, hol a falak elterültek, pontosan felmérni és helyüket megrögzíteni, hogy a rendszeres ásatás idején Brigetioról felveendő térképbe beilleszthetők lennének.

A komáromi sz. Benedek rendi főgimázium tanári karának közreműködésével 1909. év elején rendezett tudományos és ismeretterjesztő előadások sorozatában szerepeltek Hőgyészi Amand bencés tanár tagtársunk, ki Római élet és Pompei cím alatt, Grész Ödön tanár pedig a honfoglalásról tartott élvezetes előadást; január 24-én Réthly Antal meteorológiai asszisztens ur tartott igen érdekes előadást a földrengésekről, melynek szomorú aktualitást adott a messinai szörnyű katasztrófa; Komonczy Gáspár tanár a görög szobrászat remekeiről, Berencsy László dr. tagtársunk a szocializmusról tartott szép szabad előadást. Gidró Bonifác bencés tanár tagtársunk a levegőről fizikai

Tudományos
előadások.

kísérletekkel kapcsolatos előadást tartott. Helyi vonatkozásánál, érdekes tárgyánál és gyönyörű stílusánál fogva a legszebb előadások egyike volt Takáts Sándor dr. tiszteleti tagunknak, a neves történettudósnak felolvasása: Komáromi daliák a XVI. században, mely Komárom és Tata történetének egész ismeretlen fejezetét tárta föl. Az előadások sorozatát Konkoly Thege Miklós min. tanácsos úr ömértósága, egyesületünk tiszteleti tagja zárta be, ki az üstökösökről és hullócsillagokról csevegett az ő közvetlen és vonzó előadási modorában.

Uj tiszteleti tagunk.

Az 1909 május 27-én megtartott közgyűlés Sörös Pongrác főisk. tanárt, a pannonhalmi sz. Benedek-rend levéltárnokát, a hazai történetírás és Komárom vármegye és város multjának kutatása terén szerzett érdemei elismeréseül tiszteleti tagjává választotta. Sörös Pongrácnak tollából több helyi vonatkozásu dolgozatot közöltünk Értesítőnk korábbi évfolyamaiban.

II. A gyűjtemények gyarapodása.

A gyűjtemények gyarapodása az egyes táruk közt így oszlik meg:

- a) könyvtár, 174
- b) régiségtár, 703
- c) néprajzi gyűjtemény, 85
- d) képzőművészeti gyűjtemény, 9
- e) természetrajzi gyűjtemény 72

1909. évben a néprajzi gyűjtést folytattuk jelentős eredménynyel.

III. Államsegély.

Államsegély címén 600 koronát nyert muzeumunk; ebből 400 K a régiségtár, 200 K pedig a néprajzi gyűjtemény javadalma volt. Hozzávéve az 1908. végén mutatkozó 165 K 48 f. maradványt 765 K 48 f.-ről számolunk el.

IV. Nevezetesebb szerzemények.

Szerzeményeink sorából ki kell emelnünk a tatai őskori leletet, özv. Esterházy Ferencné grófnő ökegyelmes-

ségének, néhai elnökünk özvegyének ajándékát. A tatai tóparton mésztuffába ágyalt őskori állatcsontok (mammut, orszarvu, hiéna, medve, szarvas, ősló) mellett az őseMBER kétségbevonhatlan nyomai is kimutathatók a pleisztocén korból, mert tűznek maradványai, hulladékok és kőszközök fordulnak elő a leletben, melyet Kormos Tivadar dr. geologus tárt föl.

Szép tárgyakkal gyarapodott régiségtárunk a kecskédi ásatásból, mely gyűjteményünk e részét teljessé teszi. Ki kell emelnünk helyi vonatkozásánál fogva a bécsi gyártmányu porcellán készletet, mely iparművészeti gyűjteményünk diszére válik és a város területén folyt csatornázási munkálatok alkalmával feltárt két lovassíreleletet, melynek arany tárgyait is sikerült megszerezniünk.

A helyiségkérdés megoldásáig muzeumunk rendezéséről szó sem lehet, mert az annyira túl van zsufolva, hogy erre terünk nincsen. A rendezés előmunkálatait 1909. évben mégis teljesen előkészítettük és erre a célra cédulákat készítettünk. Egyedül a könyvtári anyag van teljesen rendezve, melynek gyarapodását Alapi Gyula könyvtárőr dolgozta fel.

V. A gyűjteményekben végzett munka

A muzeum minden vasárnap nyitva volt a látogatók számára, kik sűrűen keresik fel.

VI. A muzeum látogatása.

Az év folyamán a tudományos világ több kitünősége tekintette meg muzeumunkat, köztük Lóczy Lajos dr. a Földtani Intézet igazgatója, Bienkowski Péter dr. krakói egyetemi tanár; Kuzsinszky Bálint dr. egyetemi tanár, ki feliratos emlékeinkről a muzeumban és a vármegye területén fényképfelvételeket készítettett, továbbá Melich János dr. Láng Nándor dr., Császár Elemér dr. egyetemi m. tanárok, Hekler Antal dr. muzeum őr, Semayer Vilibáld dr. igazgató őr, országos felügyelő és számosan.

Tanulmányi kirándulása alkalmával több intézet utba ejtette a muzeumot is.

VII. Tisztikar. Az egyesület tisztikarában az elmúlt évben változás nem történt.

VIII. Egyesületi élet. 1909. évben 3 választmányi és egy közgyűlést tartottunk, melyen a folyó ügyek mellett minden kulturális kérdés megvitatás tárgyát képezte.

Tagtársaink sorából Déry Alajost, Kisfaludy Sándort és Losonczy Ödönt veszítettük el, kik egyesületünknek régi buzgó tagjai voltak.

Az ácsi cukorgyár 200 koronával alapító tagjaink sorába lépett.

Örvendetes jelenség, hogy a Múzeum Egyesület kulturális működése ujabban széles körök figyelmét vonta magára; ennek elismerésül tekintjük azokat az adományokat, melyekkel az elmúlt évben felkerestek: a Magyar Általános köszénbánya r. t. 200 K, a Komárom Vidéki Takarékpénztár r. t. 50 K, a Kisbér Füzitői Egyesült Gyári részvénytársaság 30 K, a Komáromi Első Takarékpénztár r. t. 25 K, a Komárom és Vidéke ipari és gazdasági hitelszövetkezet 10 K, adományt juttatott céljainkra. Fogadják e helyen is hálás köszönetünk kifejezését.

IX. Zárószámadás. 1909. évi bevételeink 2769 K 48 f., kiadásaink pedig 2769 K 58 f.-t tettek ki. Az egyesület alaptőkéje 1997 korona 47 fillér.

X. Kiadványaink. 1909-ben XXII. évi Értesítőnkét adtuk ki (A Komáromvármegyei és városi Múzeum Egyesület 1908. évi Értesítője Szerkeszti: Alapi Gyula egyesületi titkár XXII. egyleti év, XIV. évfolyam, Komárom 1909 Spitzer Sándor könyvnyomdája 8^o 561.) melyben a szerkesztőn kívül Sörös Pongrác és Tóth Kurucz János irtak cikkeket. A Múzeum Egyesület Takáts Sándor dr. felolvasásáról, mely a Budapesti Szemle hasábjain jelent meg, külön-

lenyomatot készítettett, hogy tagjai között szétossa. (Komáromi Daliák a XVI. században. Irta: Takáts Sándor dr. Budapest, 1909. Franklin Társulat ny. 8^o481.)

Ezekben foglaltuk össze az elmúlt 1909. esztendő eseményeinek vázlatos képét. Jelentésünket hálás köszönetünkkel végezzük a nagytekintetű Országos Főfelügyelőség iránt, melynek gondos figyelmét és jóakaratu támogatását ez évben is örömmel tapasztaltuk, köszönetünk illeti a tekintetes városi törvényhatóságot a muzeum helyiség átengedéseért és annak őriztetéseért, nagylelkű jöltevőinket, kik szükös anyagi viszonyainkon segíteni szivesek voltak, a muzeum jóakaróit, akik gyűjteményeinket gyarapították és az egyesület mindazon tagjait, kik kulturális munkánk iránt érdeklődtek és abban segítségünkre voltak.

Hazafiui tisztelettel.

Komárom, 1910. évi március hó 1-én.

Alapi Gyula,
titkár.

Baranyay Géza,
igazgató.

A Komáromvármegyei és városi Múzeum Egyesület

1909. évi zárószámadása

Bevétel.

Kiadás.

A) Rendes bevételek:		Korona	fillér	A) Rendes kiadások:		Korona	fillér
1	Pénztári maradvány 1907-ről	97		1	Tökésítés	83	51
2	Pártfogóktól kapott évi javadalom	315	—	2	Személyi kiadások	260	—
3	Tagsági díjak	524	—	3	Gyűjtemények gyarapítása:		
4	Kamatok	83	51	a)	a könyvtárnál	22	10
5	Államsegély 600—	1200	—	b)	a régiségtárnál	435	54
6	Leányvári ásatásra 600—	200	—	c)	a néprajzi gyűjteménynél	368	08
7	Alapítvány	200	—	d)	a képzőművészeti gyűjteménynél	208	—
8	Túlkadás	—	10	4	Gyűjteménytárgyak szállításának költs.	27	62
				5	Rendezési kiadások	45	14
				6	Kiadványok	142	—
				7	Irodai kiadások	151	57
				8	A helyiség fenntartása, tisztogatása	66	70
				9	Biztosítási díjak	50	26
				10	Leányvári ásatás	649	96
				11	Vegyések	63	10
	Összesen:	2323	58		Összesen:	2573	58

B) Átfutó bevételek 450—
 Összesen: 2773-58

Komárom, 1910 január 1.

Ezen zárószámadást, a pénztári napló és annak mellékleteit képező eredeti okmányok alapján megvizsgáltuk és helyesnek találtuk.

Komárom, 1910 ápril 11.

Hittrich József, számv. biz. tag.

B) Átfutó kiadások 200—
 Összesen: 2773-58

Alapi Gyula, pénztáros.

Unger Kálmán, számv. biz. tag.

A Komáromvármegyei és Városi Múzeum-Egyesület

1910. évi költségvetési előirányzata.

Bevétel.

Kiadás.

Tétel	C i m	Összeg		Tétel	C i m	Összeg	
		K	f			K	f
1	Pénztári maradvány	—	—	1	Tökésítés	100	—
2	Pártfogóktól	250	—	2	Személyi kiadások	250	—
3	Államsegély	600	—	3	Gyűjtemények gyarapítása		
4	Tagsági díjak	550	—		a) régiségtárnál	200	—
5	Kamatok	90	—		b) néprajzi gyűjteménynél	200	—
6	Várható bevételek	10	—		c) természetrajz	80	—
					d) könyvtár gyűjteménynél	20	—
				4	Szállítási költségek	30	—
				5	Rendezési kiadások	120	—
				6	Kiadványok	200	—
				7	Irodai költség	130	—
				8	Tisztogatás	70	—
				9	Tűzkárbiztosítás	50	—
				10	Vegyések	50	—
	Összesen:	1500	—		Összesen:	1500	—

Komárom, 1910 január 1-én.

Alapi Gyula,
pénztáros.

Tárgyalta és elfogadásra ajánlja
Komárom, 1910. január 20-án.

Baranyay Géza,
igazgató.

a Választmány.

Az egyesület tisztviselőinek és tagjainak névsora:

Elnök:

(betöltetlen.)

Igazgató:

Baranyay Géza, nagybirtokos, Kurtakeszi.

Titkár és pénztáros:

Alapi Gyula, Komáromvármegye levéltárnoka,
a vármegyei könyvtár őre.

Ügyész:

Konkoly Thege Balázs dr., köz és- váltó-üggyvéd,
a Komárom Vidéki Takarékpénztár ügyésze.

Muzeum örök:

Weszelovszky János, a régészeti osztály őre;
Ruisz Gyula, a történelmi osztály őre;
Bottay Kálmán, a természetrajzi osztály őre;
Bathó Lajos, a néprajzi osztály őre;
Alapi Gyula, a könyvtár őre.

Számvizsgálók:

Hittrich József, városi pénztáros.
Unger Kálmán, kir. telekkönyvvezető.

Az igazgató választmány tagjai:

	Antal Gábor, ref. püspök, Komárom,	
	Berencsy László dr., várm. t. főorvos, Komárom,	
	Dietz Miklós, kir. mérnök,	„
	Domány János, kir. tan. polgármester	„
5	Galba Károly, árvaszéki ügyész,	„
	Ghyczy Dénes, vármegyei alispán,	„
	Hérics Márton, plébános, Kisbér,	
	Horváth Kristóf, főgimnáziumi igazgató, Komárom,	
	Jánossy Lajos, ág. h. ev. esperes-lelkész,	„
10	Kálmán Rudolf, földbirtokos,	„
	Milch Ármin, gyáros,	„
	Názt József, plébános, Vértessomlyó,	
	Pogrányi József, várm. t. főügyész, Komárom,	

- Mohl Adolf, c.-apát, esperes-plébános, Tata,
 15 Peredi Géza dr., ügyvéd, Komárom,
 Sárkány Ferenc, főkapitány, ”
 Schnitzer Ármin dr., főrabbi, ”
 Steiner Miklós, gyógyszerész, ”
 Tuba János, takarékpénztári vezérigazgató, ”
 20 Veninger Ernő, esperes-plébános, Ószőny.

Tiszteletbeli tagok:

- Beöthy Zsolt, egyetemi tanár, Budapest,
 Fraknoi Vilmos dr., c. püspök, ”
 Hampel József dr., egyetemi tanár, ”
 Kollányi Ferenc, prelátus, jáki apát, ”
 Konkoly Thege Miklós, min. tan. ”
 Sörös Pongrác, főiskolai tanár, Pannonhalma,
 Szalay Imre, a M. Nemz. Muz. igazg., Budapest,
 Id. Szinnyei József, kir. tanácsos, ”
 Takáts Sándor dr., történetíró, ”
 Vaszary Kolos, hercegprimás, ”

Alapító tagok:

- Ácsi cukorgyár,
 Alapi Gyula, Komárom,
 † Cseley János dr.,
 † Esterházy Miklós József gróf,
 Esterházy Miklós Móric gróf, Csákvár,
 † Gyulai Rudolf,
 † Hidassy Kornél,
 Komáromvármegye közönsége,
 Komárom sz. kir. város közönsége,
 Komáromi Első Takarékpénztár, Komárom,
 Komárom-Vidéki Takarékpénztár, ”
 Lichtenstein János herceg, Fürtsberg,
 Majláth Gusztáv gróf, Gyulafehérvár,
 † Marossy János,
 Medveczky Zsigmond, Arad,
 † Meszlényi Gyula,

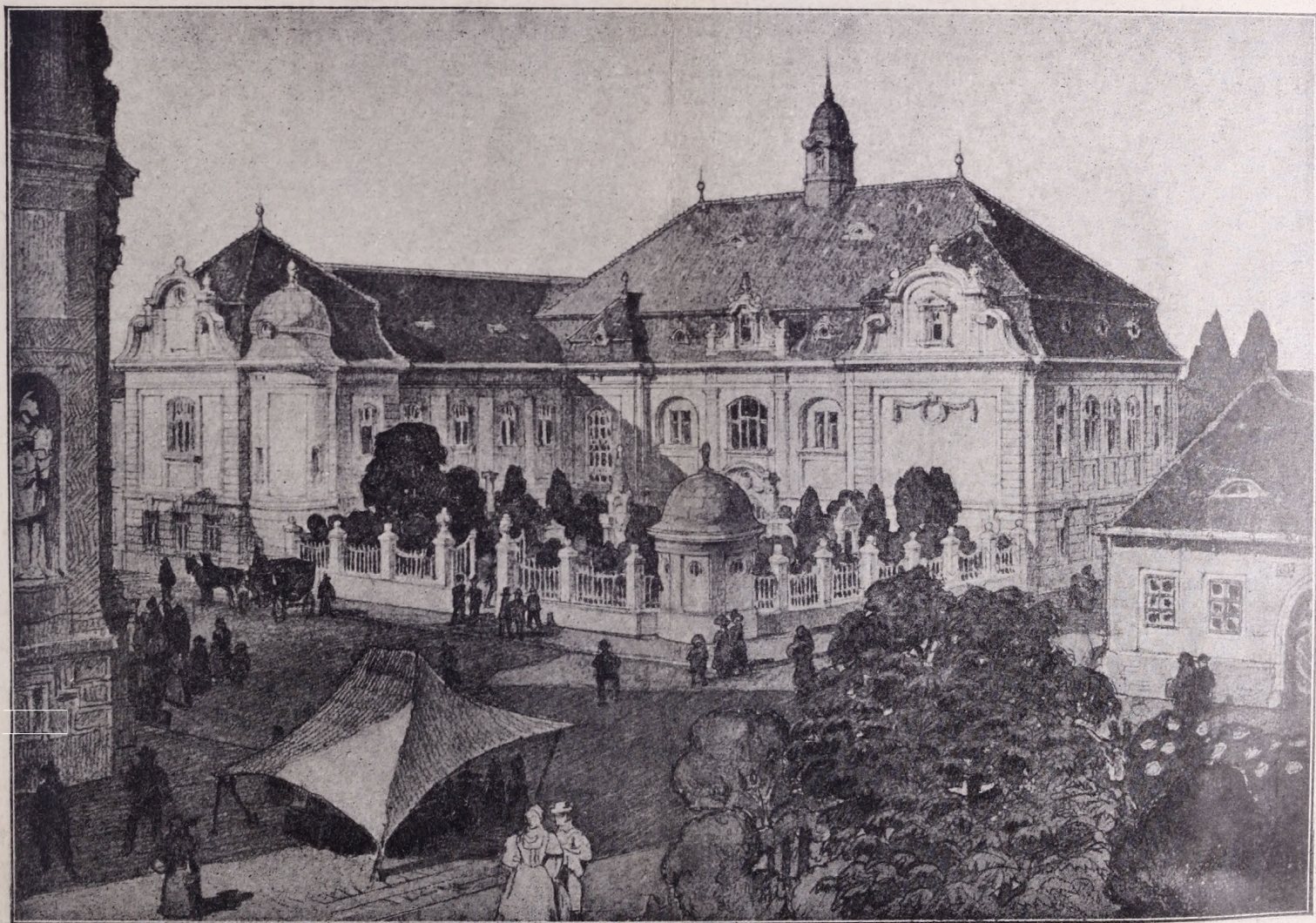
- † Milkovich Zsigmond,
 † Özv. Milkovich Zsigmondné,
 † Nádasdy Ferenc gróf,
 † Papp Gábor,
 † Speidler János,
 † Vásonkeöy Imre,
 † Ádám Gézáné, előbb özv. Vásonkeöy Imréné,
 Vaszary Kolos, hercegprimás, Esztergom,
 † Végh Adorján,
 Voetter Ottó, cs. és kir. ezredes, Wien.
 Zámory György, Bőny,
 Zichy Miklós gróf, Szentpéter,
 † Zuber József.

Tagok névsora:

Adler H. Vilmos Komárom	Csetke Béla Billeg p.
Ágoston József Ószöny	Dietz Miklós Komárom
Ágoston Miklós Komárom	25 Dióssy Ede „
Alapi Gyula „	Ditfurth Móric báró Tata
5 Antal Gábor „	Domány János Komárom
Aranyossy László dr. Kom.	Emánuel Sándor Nemesócsa
Asztalos Aba Ógyalla	Erdélyi Gáspár Komárom
Asztalos Béla Komárom	30 Erdélyi István Aranyos
Balogh Imre Ógyalla	Erdélyi Zoltán Komárom
10 Baranyay Géza Kurtakeszi	Esztergályos Károly Ács
Baranyay Mária Bagota	Farkas Benő dr. Komárom
Bathó Lajos Komárom	Farkas Ferenc Virth p.
Beliczay Endre „	35 Fáy István Tata
Berencsy László dr. Kom.	Fektor György Komárom
15 Bóday Ferenc Kisigmánd	Feszty Béla Ógyalla
Boncz Ödön dr. Budapest	Freistadtl Oszkár Komárom
Bottay Kálmán Komárom	Fried Jenő „
Czéh István „	40 Fried Kálmán „
Czirók János Aranyos	Fülöp Zsigmond „
20 Csepy Dani Komárom	Gál Rezső „
Cser Vendel Ács	Galba Károly „
Csermák Hugó Ács	Germány Gyula „

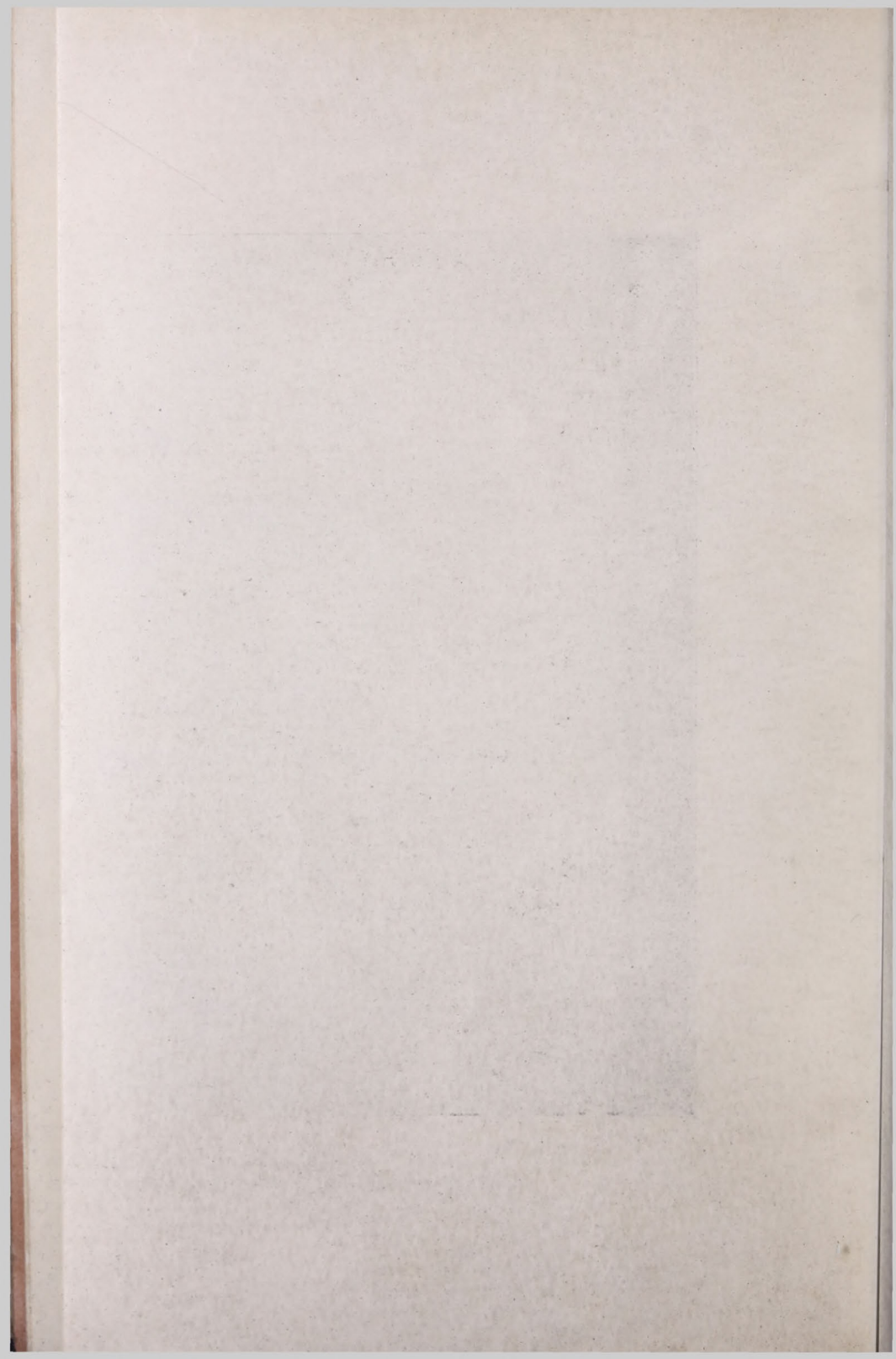
- 45 Ghyczy Béla Budapest
 Ghyczy Dénes Komárom
 Ghyczy Elemér Sz -Mihály p.
 Ghyczy Kálmán Budapest
 Gidró Bonifác Komárom
- 50 Gombos Kálmán „
 Hajagos Andor „
 Hammerstein R. báró Bpest.
 Hérics Márton Kisbér
 Hideghéthy Imre Vukovár
- 55 Hittrich József Komárom
 Honyák Lajos „
 Horváth Kristóf „
 Högyészi Amand „
 Huszár Gábor dr. Ács
- 60 Ipovitz József Komárom
 Jaross Vilmos Koltha
 Jánossy Lajos Komárom
 Jávor Béla dr. Ógyalla
 Jelinek Salamon Komárom
- 65 Kálmán Rudolf Csúz
 Kánya Vilmos Nagylél
 Karcsay László Komárom
 Karcsay Miklós „
 Keleti József „
- 70 Keő Jenő dr. „
 Kirchner Gyula „
 Kirchner Mihály „
 Kiss Gyula dr. „
 Kiss Károly Budapest
- 75 Konkoly Th. Balázs dr. Kom.
 Konkoly Th. Miklós Bpest
 Kun Miklós Komárom
 Kuppis József „
 Kőry József Szomor
- 80 Kürthy István Koltha
 Lakos Izsó Komárom
 Lövinger Vilmos dr. Pozsony
 Löwy Győző dr. Komárom
- Madarassy Pál dr. „
 85 Maitz Rezső „
 Major László Tata
 Markovits Gyula Komárom
 Menich János Bokod
 Mészáros Sándor Kisherk.-p.
- 90 Mihály Béla Tata
 Mihályi Ignác Kocs
 Mihola Ferenc dr. Komárom
 Milch Ármin „
 Mohl Adolf Tata
- 95 Nagy Antal Nemesócsa
 Nagy Vilmos dr. Komárom
 Nátz József Vértessomlyó
 Neumann Alajos Komárom
 Paal Lajos Tata
- 100 Paku Gyula Grébics p.
 Páli Dezső Komárom
 Palkovich Viktor Gúta
 Pályi József Dunaalmás
 Parall Ferencné Budapest
- 105 Párkányi József Keszthely
 Peredi Géza dr. Komárom
 Pintér Elek Tata
 Pogrányi József Komárom
 Pollák Zsigmond „
- 110 Pöschl Ferenc Komárom
 Id. Posztóczky K. Tagyos p.
 ifj. Posztóczky K. „
 Puhr János Komárom
 Puhr Károly „
- 115 Rész Róbert „
 Ruisz Gyula Kisbér
 Ruttkay Béla Szentpál p.
 Sárkány Ferenc Komárom
 Sárközy Aurél Pettend
- 120 Schmidthauer L. Komárom
 Schnitzer Ármin dr „
 Seyler Károly Bajcs

- | | | | |
|-----|-----------------------------|-----|-----------------------------|
| | Soós Károly Komárom | | Tóth Kurucz János Bpest, |
| | Sörös Pongrác Pannonhalma | | Troykó Béla Tata |
| 125 | Spitzer Béla Komárom | 146 | Trojgó György „ |
| | Steiner Dávid „ | | Tuba János Komárom |
| | Steiner Gáspár „ | | Unger Kálmán „ |
| | Steiner Gyula „ | | Váczy Ambrus Bajcs |
| | Steiner Mihály Ógyalla | | Vásárhelyi D. dr. Komárom |
| 130 | Steiner Miklós Komárom | 150 | Vaskó István „ |
| | Szabó Kálmán dr. „ | | Veninger Ernő Ószöny |
| | Szántó Lajos Dad | | Vidóczy Asztrik Komárom |
| | Szász József Budapest | | Virágh Gyula dr. Tata |
| | Székely Antal Komárom | | Vittek János Ács |
| 135 | Szendrey Imre „ | 155 | Weszelovszky János Kom. |
| | Szij Ferenc „ | | Witausek Károly dr. „ |
| | Szombathelyi Antal Koltha | | Wohlmuth Ferenc Császár |
| | Szombathelyi Győző „ | | Zámory Imre Bana |
| | Takács Gyula Ács | | Závody Elemér Komárom |
| 140 | Takáts Sándor dr. Budapest | 160 | Zechmeister János „ |
| | Thaly Ferenc Szentmihály p. | | Zechmeister Sándor „ |
| | Thiel Ottó Dunaalmás | | Baranyay József dr. Komárom |
-



A komáromi muzeum és könyvtár palotájának tervrajza.

Tervezte: Hüttl Dezső dr. műegyetemi tanár, a Muzeumok és Könyvtárak Országos főfelügyelőségének építési szakfelügyelője.



A gyűjtemények gyarapodása.

Összeállította : Alapi Gyula.

A muzeum gyűjteményei 1909. folyamán 1043 tárggyal gyarapodtak, melyek az egyes táruk közt a következőképpen oszlottak meg :

I. *Könyvtár.* Könyvek, füzetek, folyóiratok 85, oklevél 1, egyéb könyvtári anyag 88, összesen 174 drb.

II. *Régiségtár.* Óskori régiségek 96, római régiségek 194, középi és ujabbkori régiségek 70, érmek és pénzjegyek 343, összesen 703 darab.

III. *Néprajzi gyűjtemény.* Magyar néprajzi tárgyak 83, hazai nemzetiségek tárgyai 1, külföldi művelt népek tárgyai 1, összesen 85 darab.

IV. *Képzőművészeti gyűjtemény.* Modern iparművészeti tárgyak 9. darab

V. *Természetrizsi gyűjtemény.* Ásványok és kőzetek 72 darab.

Az 1908. évi gyarapodással (922) szemben az emelkedés 121 darabot tesz ki.

A szerzés módja.

A) Ajándékozás útján.

Gyűjteményeinket 1909. évben a következő urhölgyek és urak gyarapították adományaikkal :

Alapi Gyula titkártól 4 kötet könyv.

Bánffy Dezső báró önnagyméltóságától 1 kötet könyv.

Biharmegyei tört. és Rég. Egylettől 1 kötet könyv.

Borsod-Miskolci Közmiv. Egylettől 1 kötet könyv.

Czenczik János esperes plébános úrtól (Izsa) 30 darab római pénz.

Czill Ferenc nyomdász úrtól 2 újkori ezüst pénz, 1 rézpénz.
Császárr Elemér dr. egyetemi tanár úrtól 1 egyiptomi agyag Isis szobor, 1 kairói fakövélet.

Czászárr Ernő dr. budapesti főgimn. tanár úrtól 8 kötet könyv, 5 drb. papírpénz.

Csizmadia Mihály komáromi lakostól 2 db. újkori pénz.

Csokonai Körtől (Debrecen) 1 kötet könyv.

Csukássy István urad. jószágfelügyelő úrtól 1 római intaglió.

Darnay muzeumtól (Sümeg) 1 kötet könyv.

Debreczen sz. kir. város múzeumától 1 füzet.

Dobis János úrtól 1 régi magyar pénz.

özv. Esterházy Ferencné grófnő ökegyelmességétől (Tata) pleisztocén kori állatcsont kövéletek 70 db.

Füstér Margit úrhölgytől (Székesfehérvár) 3 db. újkori pénz.

Hittrich József városi pénztáros úrtól 1 emlék érem.

Hofbauer és Lehner vállalkozó cégtől 1 törött kard, 2 ágyúgolyó (a Dunából.)

Juszt Ferenc látszerész úrtól (Budapest) 1 ólom emlékérem.

Kassai múzeumtól 1 füzet.

Kecskés Lajos birtokos úrtól majolika illatszer tartó, réz sodrony páncéling darab.

Kecskés Sándor úrtól 1 római, 6 újkori pénz.

Kereskedelmi miniszteriumtól 1 kötet könyv.

özv. Király Józsefné úrnőtől 6 db. okirat.

Király József úrtól (Kocs) kengyelvas és lópatkó.

Kiss László plébános úrtól Kecskéd 5 kisebb bögre.

Kisfaludy Mihály ig. tanító úrtól (Környe) 8 római agyag edény, 2 mécses, 2 terra sigillata edény töredék, 1 bronz játéktárgy, bronz fibula, 10 bronz töredék, 12 bronz 1 ezüst római pénz, 5 külföldi ezüst érem, 1 bronzkori bögre, 1 római nagy edény nyaka, 1 római illatszeres üveg

Kocsis Lajos építőmester úrtól 1 vas lándzsa.

Komáromi Ujság szerkesztőségétől 3 kötet könyv.

Komáromi Első Takarékpénztártól 1 füzet.

Kollányi Ferenc p. prelátus, jáki apát öméltóságától 13 kötet könyv.

Mézes Sándor úrtól 20 újkori rézpénz, 1 római agyagedény.
Mohl Adolf apátplebános úrtól, (Tata) 1 kötet könyv.

Muzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségétől 8 kötet könyv.

Nagy Sándor komáromi lakostól 1 ezüst óra, 2 újkori ezüst pénz.

Nátz József plébános úrtól (Vértessomlyó) 1 törött barokk alabastrom szenteltvíztartó, 4 korsó a XVIII. századból.

Nemzeti Muzeumtól 1 kötet könyv.

N. N.-től Baróti Szabó Dávid arcképe (olaj festmény.)

Oblat József úrtól (Mocsa) 1 újkori ezüst pénz.

Pápai ref. főiskolától 1 kötet könyv.

Polóni Lajos pénztáros úrtól 1 biblia a XVIII. századból.

Pécs-Baranyamegyei Muz. Egyesülettől 1 kötet folyóirat.

Pyber Dezső számvizsgáló úrtól 1 vas emlékérem.

Panyi Lajos úrtól 2 puskacső és 1 tisztítóvas.

Seyler Károly esperes plébános úrtól (Bajcs) 3 kötet régi könyv.

Szalay József csehi főtanító úrtól 1 csiszolt kőkori véső és több állati fog.

Szepesmegyei Tört. Társulattól 1 füzet.

Takáts Sándor dr. történetiró úrtól 3 bányapénz, 2 újkori ezüst pénz, 1 I. Lipót kori pénz.

Tatai uradalomtól 2 bronzkori edény, 1 bronz tű, vas csákány, vasgolyó, 2 kövület, 2 újkori korsó.

Teller János úrtól 2 magyar papírpénz, 1 újkori pénz.

Vallás és közoktatásügyi miniszteriumtól 14 kötet könyv.

Vedrődi József pénzügyi titkár úrtól 1 magyar ezüst pénz, 1 újkori rézpénz.

B.) Ásatásokból.

A Muzeum Egyesület 1909. évben folytatta Izsán a leányvári ásatást, melyre a Műemlékek Országos Bizottsága 600 kor. államsegélyt folyósított. Az ásatás meglepő eredménnyel járt, amennyiben a castellum területén a fürdőnek ép alapfalait tárta fel *Tóth Kurucz* János tagtársunk, aki az ásatásokat a múlt évben is nagy körültekintéssel és gonddal vezette. E helyütt köszönetünknek kell kifejezést adni Budapest Székesfőváros tanácsa iránt,

ki az ásátások idejére tagtársunkat szabadságolta az őszi hónapok alatt és ezzel lehetővé tette részünkre az ásátási idő kihasználását, Hálával kell megemlékeznünk a Vágbalparti Ármentesítő Társulat előzőekenysége iránt, amelynek igazgatósága a gátórház környékén tudományos kutatásainkra teret engedett.

A Leányvári ásátásról *Pöschl* Ferenc kir. erdőfőmérnök tagtársunk által készített térképet az újabban feltárt alapfalak rajzával egészítette ki. Az ásátás közben talált leletekből muzeumunkba 88 db. érkezett be. A fürdőről ugyancsak *Pöschl* Ferenc sikerült amatőr-felvételeket készített.

Kecskéden a bronzkori urnasirmező ásátását 1909. szeptember havában folytatták. Az ásátásban résztvettek Weszelovszky János régészeti őr, Tóth Kurucz János és Alapi Gyula. Az ásátás igen szép eredménnyel zárult és 46 darabbal gazdagította a muzeum őskori régiségtárának anyagát. Az ásátásról *Weichsler* József győri műszaki tisztviselő sikerült fénykép-felvételt készített.

Mindkét ásátás eredményéről Értesítőnk más helyén számolnak be azok vezetői.

C.) Vétel útján.

I. *Könyvtár.* Nemzetőri oklevél. — Archeologiai Értesítő 1907—1908. évfolyam. — Ethnographia 1909. — Századok 1909. — 88 drb. műmelléklet és divatkép az 1860-as évekből.

II. *Régiségtár.* 1 márvány sirkődísz. — Bronz kulcs. — Barokk stílusú fából faragott Mária szobor. Céhtányér 1702. (Szenic.) Tányér XVIII. sz. 3 cink csésze. Réz gyertyatartó. Achat kamea (barokk) Gemma. 82 db. lengyel ezüst garas (lelet.) — 5 db. magyar papirpénz. 2 bazini tányér. Holicsi kis korsó. — 12 db. Cinktányér. Porcellán gyertyatartó. Porcellán nipp. Két óbécsi tejes kanna. Két porcellán kávéskanna. Két tatai majolika korsó. Tatai tál. 5 filigrán tű XVII. sz. — Óbécsi porcellán korsó. — Sodrony páncél ing. — Ezüst fibula. — 2 db. Bethlen ezüst garas. — Nemzetőracsákó. — Porcellán korsó. — 28 db. római pénz. 62 db. római pénz. 20 bronz tárgy töredék. 13 gomb és gyöngy. 8 üveg karperec töredék. Lengyel ezüst garas. — Elefántcsontból faragott táncoló amorett dombormű. 52 db. bronz tárgy töredék. 6 csont tárgy. 1 cserép mécses. 1 márvány oszlop fejezet. — Kelta

arany függő. — 2 db. római ezüstpénz. 12 db. pénz. Puskacső. Szurony. — Oszlopos Biedermayer óra (Komárom). — Egy iglói, egy ta'ai tányér. — Római bronz lándzsa. Színes gyöngy. 2 fésű töredék. — 27 db. újkori ezüstpénz. Napoleont ábrázoló tobákos szelence. Borostyán gyöngyfűzér. Kagyló kamea. Ezüst mentegomb. — 7 db. avarkori aranylemez disz. — 1 avarkori nagyobb arany lemezdisz. Bronz csatt. — Pápai tányér. Leveses tál. Tatai vajtartó majolikából. — Római kőedény, 7 db. bronz, 5 csonttárgy, 8 római pénz.

III. *Néprajzi gyűjtemény.* Nádvagó fapapucs. Túróprés. Verse háló. (Martos) 3 tányér. Tatai tál. Tányér. — Tölgyfaszék. 1818-ból. — Délszláv kard. — 21 db. cserép edény (Udvardi járás). 2 bányazúzó és kalló modell. Népipari szobormű. — 1 mentelánc (filigrán) 8 pár mentecsatt. (Csallóköz.) — Tornyos ágy, asztal 2 paddal. 2 szék. 1 tulipános láda. Fogas 7 korszóval és 4 tányérral. Fali téka. 4 himzett párnahéj. Régi eke. Vajköpülő. 2 Vállkendő. Himzett kötény. (Martos) Cserép korszó (Szomód). Porcellán pipa. Kis selyem napernyő.

IV. *Képzőművészeti gyűjtemény.* Óbécsi porcellán készlet: 4 csésze, 2 kanna, 2 virágváza. — Plakett.

V. *Természetrajzi gyűjtemény.* 2 mammut fog (Dunából).

Komáromvármegye és az utolsó nemesi felkelés.

Mozgalmas és nehéz esztendő volt az 1809-i Komáromvármegyére nézve, mert az elemi csapások legsúlyosabbika: a háború látogatta meg csendes községeit. A nemesi felkelő seregek összpontosítása, a szabadhegyi ütközet után pedig visszavonulása Komáromvármegyében ment végbe és a seregek főhadiszállása is hosszú időn át Komárom volt. A vármegye területe igazi hadak országotja lett; az egész felvidék, a tiszai seregek, sőt az erdély-részi hadak is, mind ezen a vármegyén keresztül jutottak el a táborig, később pedig a komáromi vár nyújtott menedéket a rendes hadseregnek és fedezte János kir. herceg visszavonulását. Az alább elmondandó eseményekből ki fog tetszeni, hogy Komáromvármegye területe az 1809-i események középpontjává lön.

1809 február havában jeges árviz borította el a dunamenti községeket; a nagy jégzajlás miatt a február 7-ére tervezett közgyűlés csak e hó 27-én volt megtartható. A gyűlésen idősb Nádasdy Mihály gróf, Fogaras földjének örökös ura, aranykulcsos kamarás, titkos tanácsos, királyi ajtónállómester és Komárom vármegye örökös főispánja elnökölt és megnyitó beszédében a Státusokat a nehéz helyzetre emlékeztetve utalt a Rendeknek az uralkodó fejedelem iránt mindenha tapasztalt hűségére és kéri őket, hogy a tárgyalandó ügyeket akképpen intézzék, amint azt a haza bátorságos volta és törvényes alkotmányunk fentartása kívánja.¹⁾

A közgyűlésnek legfontosabb tárgya tényleg az 1808 évi törvénycikkelyek újból való kihirdetése volt. A vármegyének különösen a II. és III. cikkelyek végrehajtása adott gondot, melyek a nemesi felkelésről szólnak. A főispán szerette volna, ha a nemesség felett tartandó szemle azonnal megtartható léssen, de az árvizek s

¹⁾ Komáromvármegye közgyűlési jegyzőkönyve. XLIII. kötet 1819. 23 l.

a járhatatlan utak ezt lehetetlenné tették és így a rendek a lustra széleskörű közzétételét határozták el. Mivel Károly Ambrus kir. herceg, esztergomi primás megírta,¹⁾ hogy a vármegye gyűlésén résztvenni kíván, hogy személyesen tolmácsolja őfelségének „némely intézeteit“ a legközelebbi közgyűlést március 13-ra tűzték ki a státusok. Rögtön a gyűlés után következett a nemesek szemléje, mely iránt szoros végzéseket hoztak a vármegye rendjei.²⁾

Március 14-én Komárom városában vette ez a szemle kezdetét és folytatódott a csallóközi járásban Csicsón, az udvardi járásra nézve Szentpéteren, míg a dunántúli két járást, a gesztesit és tatait illetőleg a szemle helyéül Tatát tűzte ki a közgyűlés.

A lustráló bizottság tagjai lettek a főispán elnöklete alatt galánthai Balogh János első-, assakürthi Ghyczy Ferenc másod alispán, Rainprecht Ignác, Zámory György, Majthényi Tádé, Csepy Zsigmond, Fogarassy Gábor, Nedeczky Ferenc, Hunyady Ferenc, Szabadhegyi András, Pázmándy Pál, Laky Mikály, Sebő Mihály Bezeredy Ignác, udvari tanácsos, Szent-Ivány Antal és Pázmándy János táblabírák, a vármegye jegyzői kara, a főszolgabírák, minden helységről egy esetleg két nemes személy, akiket az odavaló birtokosok megválasztanak.

Kihirdették vármegyeszerte, hogy március 14-től kezdve egy nemes embernek se szabad elhagynia a vármegye területét, míg a lustrán át nem esett. Csak a tehetetlen véneket és az ágyban fekvő betegeket mentesítették e kötelezettség alól. Kötelességévé tették minden nemesnek, aki saját fegyverét akarja használni (ez a törvény szerint szabadságukban állott), hogy azt a deputációnak bemutassa. Kihirdették, hogy aki a királyi tárházból akar fegyvert kölcsönözni vagy venni, azt a küldöttségnek jelenteni tartozik. A szegény nemesség részére az előbbi nemesi felkelésekből megmaradt fegyvereket ajánlották meg a Státusok.

Károly Ambrus kir. herceg, az ország primása csakugyan megjelent a március 13-án tartott közgyűlésen, hol a Rendek elé terjesztette a királyi levelet, amelyben a megajánlott 20000 fő rendes katonaságon és nemesi felkelés sürgős kiállításán kívül a vármegyétől újabb önkéntes adományokat is kért; a primás beszéde meghatotta a rendeket, de a gyűlés az önkéntes adományokat kinek kinek szabadakarátára és elhatározására bizta. Az első alispán

¹⁾ U. o. 25 l.

²⁾ U. o. 24–28 ll.

Balogh János és kivüle többen is, biztosítják a hercegprimást, hogy „nem léssen egyén közüllök, aki ily veszedelemben forgó királyának és hazájának védelmére s ehez szükséges bővebb segedelemre nemcsak vagyonyját sőt vérit s élettyét oda áldozni kész nem volna.“ A helyeslés, mely ezeket a lelkes szavakat követte, meggyőzhette a kir. herceget a Rendek áldozatkész hangulatáról. Az ajánlást a másnap kezdődő lustra alkalmával ígérték a Rendek s a primás, bár szerette volna, ha mindjárt a gyűlésen történnek ajánlatok, (ami személyes jövetelének célja is lehetett) de azért a történetek felett megelégedésének adva kifejezést, és ígéretet téve, hogy a Rendek ezen hazafiságát ő felsége örömeire és vigasztalására bejelenti és feliratukat személyesen átadja, távozott.¹⁾

A nemesség lustrája elvégeztetvén újból közgyűlésre sereglettek össze a vármegye Rendei március 28-án Tata városába. Nádasdy főispán örvendetes és szép eredményről számolhatott be az egybegyült státusoknak.

Az összeíró küldöttség számba vett maga költségén felkelő lovas 55-öt, ezer és kétezer forint jövedelem után kiállítandó felkelőt 17-et, ezer forinton alulit 81-et, önként ajánlottat 20-at, összesen 173 lovas; gyalogos pedig saját költségén 20, ezer forint jövedelmen alul kiállított 737 és önként ajánlkozó 1, összesen tehát 758 iratott össze.

Önként megajánlott a nemesség 637 pozsonyi mérő buzát, 584 mérő rozsot, 6074 mérő zabot, és 8026 frt. készpénzt. Jóllehet a nemesi felkelés még proklamálva sem volt, a felbuzdulás oly nagy mérvet öltött, hogy sokan ajánlkoztak, ha lovat, szerszámot, ruhát és fegyvert kapnak, lovasoknak állanak. Ő felsége ugyanis a hercegprimás útján tolmácsolt felhívásában különösen minél számosabb lovasság kiállítására buzdította a Rendeiket, akik kifejezetten erre a célra is tették ajánlataikat.

A nádorhoz intézett feliratban mindezt közölte a vármegye és felhatalmazást kért arra az esetre, ha a felkelés hirtelen proklamáltatnék, hogy a vármegyében beszédett pénzből vehessen kölcsön; egyszersmind a gyalogság részére fegyverek kiadását is kéri az óbudai gazdálkodó kommissiótól. A vármegye területén található eladó lovakat összeírta a közgyűlés és azok megvásárlására már idejekorán elsőbbségét biztosítja.

¹⁾ U. o. 68—76 ll.

Március 10-én a nádor arról értesíti a vármegyét, hogy a felkelő seregek csoportosítása iránt, azok szervezésekor intézkedik de a csapatok tisztjeinek választására figyelmeztette a vármegyét.¹⁾ A Dunántúl vármegyének felkelő seregeiben Ott Péter báró generálist nevezte ki a király.²⁾ A nádor értesítése szerint egy felkelő lovas század 176 vitézből állott (150 közember, 20 altiszt, 4 főtszt), a gyalog kompánia pedig 198 emberből (168 közember, 26 altiszt, 4 főtszt).

Ugyanez alkalommal a vármegye összeíratta a korábbi nemesi felkelésekből fennmaradt fegyverek jegyzékét; eszerint találtatott 276 pisztoly (ebből 192 jó,) haszonra való kardok 156 (rossz 16) pisztoly tokok 164, kartuslik 248, gyalogságnak való patrontások 307, bajonet tartó nyakba való szíjjal 300, gyalogság puskájához való puskaszíjjak 264, szij kötőfékek 48, dob 4, trombita 2.³⁾

A ruházatot illetőleg a nádor értesíti a vármegyét, hogy a budai katonai gazdálkodó commissióhoz megbízottját küldje el, aki ott azt beszerezze; ami a fegyvereket illeti ez akkorra halasztandó, ha a létszám s annak felfegyverzése ismeretes lesz.

A felkelők ruházata a következőkben állapított meg:⁴⁾

Felkelő Lovas katonáknak öltözete és Lovának szerszámoztatása.

A Haj kurtán elnyírott. Csákó Districtusnak a színe szerint vörös és olly formán felékesítve mind az Huszár Regementeknél béhozattatott külömben az Feő, s all Tisztek és köz emberekkel edgyütt, Tollas forgó nélkül. Az köpönyeg Fehér, Menté, Dolmány, Posztó Nadrág kék világos, kék Sinorokkal, sárga gombokkal, az szabása mint az Huszár Regementeknél az armadiában. Tisztek Menté Bélése Vörös. Szürkével egyveleges. Nyakra való fekete Fátyól. Öv fekete és sárga, az Stabalis, és Tiszteké haraszt vagy Selyemből fonyott. Sarkantyus csizma. Kard és kard szij Bagariából. Tarsoly az Stabalis urak egy és félczólos, az Feő Tiszteké pedig egy czólos arany paszomántal környül foglalt, az középén pedig az itt jegyzett két Betük arany paszomántokkal: F. I. Loding avagy tötés tartó az Szij Bagariából, az Stabális, és Feő Tiszt urak Szolgálatban mindenkor viselik. Mántli zsák vörös. Nyereg Bör Stabális és Feő Tiszt urak czafrang helyett fekete Bárány Bört Vörös Posztóval.

¹⁾ U. o. 82 l.

²⁾ U. o. 83 l.

³⁾ Közgy. iratok. Lad. 57, VI, 4.

⁴⁾ U. o. 57, VI, 1.

Béletlen Lótakaró. Patkó Táska. Egy pár Szür. Tarisznya. Fa nyereg, Egy pár puska Tok. Heveder és terhelő. Egy pár kengyel és kengyel szij. Ló takaró. Hermet Szíjak. Szügyellő. Farnattring. Trenszi Szárával. Kötőfék kötéllel. Kantár kantárszárral. Zabla. Fokos, Kefe vakaró. Házi süvegh, ujjatlan kesztyű.

Táborban Való Eszközök. Csutora szíjastul minden köz Embernek. Egy pár futrás kötelek minden embernek. Abrakos Tarisznya Vászonból minden Lónak. Abrakos zsák minden Lónak. Egy fel készített Trombita minden Századnak és 4 az Stabnak Egy Borbély eszköz Láda. Két Orvosság Láda. Egy Tábori Kápolna minden ezrednek.

Felkelő Gyalog katonának öltözete kiinduláskor. Haj kurtán nyírott. Csákó minden Districtusnak fekete; az köz Emberek egyedül egy fekete es Sárga rózsával, az Csákó felső Karimáján, a Strázsa Mesterek két, az káplárok egy sárga szín Paszomántal. Az Tisztek egy egy czolos keskeny arany, az Stabálisok pedig két olyan féle Paszomántal körül kerítve, szint olyan Rózsával, mind elől mind hátol árnyék tartó Börrel. Őv csak az Stabális és Feő Tiszteké vagy Teve Szörbül vagy Selyemből fekete és Sárga: az all Tisztek és köz emberek őv nélkül léznek. Ujjas köpönyeg Szürkével egyveleges. Rékli, Lajbi, az O Budai elkészült mustra szerént kék, világos kék sinórokkal, lapos sárga gombokkal az Rekli Dolmány s az ujjai kivitelre tsinálva, az hajtókájok és gallérjok az Distriktus szine szerint vörös. Topánka vagy csizma két pár a Tiszt Urak szinte csizmát, vagy német sarut is viselhetnek. Nyakra való fekete fátyol. Borju Bőr Tarisznya. Patron Táska. Kard és kard szij. Az Tisztek az kardokat magyar kard szijon az Dolmány alatt fel kötve viselik. Kard hordozó Szij Bajonét Tokkal Puska Szij Bagariából. Házi Süvegh, ujjatlan kesztyű.

Tábori Eszközök. Csuttora Szíjastul minden Emberre. Ácsnak való Előkötő Bőr. Egy nagy, egy kisebb fejsze Tokkal. Két Réz Dob verőkkal. Két ásó vagy csákány minden Compagnianál. Egy Borbély eszköznek való Láda. Egy Tábori Kápolna minden Brigádánál. Egy orvosság Láda minden Batalionnál.

Sulyos véradó nehezedett akkor a vármegyére. Az országgyűlés által megajánlott 20000 ujoncból 250 esett Komárom vármegyére, melynek kiállítását a helytartótanács egyre szorgalmazza. A vármegye egy és ugyanazon időben ugy a reguláris katonaság, mint a nemesi felkelésnek kiállításán fáradozott és ezekre való

tekintettel ápril 15-én tartott gyűléséből felirt a verbunkolás ellen, mint amely ebbéli tevékenységében gátolhatta.¹⁾

1809 ápril 26-án ősi szokás szerint zászló alatt jelent meg a nemesség a vármegyeház udvarán, hogy a nemesi felkelés tiszti karát megválassza az 1808. évi törvénycikk utasítása szerint. A választás a következő eredménnyel végződött.²⁾

A lovas sereg első vagyis svadronyos kapitánya *Erős* Benjámin lett öt kandidátus közül, másod kapitány Konkoly Thege Gábor, főhadnagyk John Lajos és Nyári Gedeon, alhadnagyk: Sárkány Ferenc és Csorba István, strázsamesterek Kossár József és Toronyossy István, zászlótartó Csorba István, káplárok Tóth János, Kaszás Cyörgy, Domonkos Péter, Debreczeni Károly, Pataky Ferenc, Domonkos György, Patkó Zsigmond, Végh Károly, Vichor József, Szombathy György, Bartalos Tamás, Pap György, Kis Imre, Németh Antal, Szücs Mihály, Aranyosy Sándor és Németh Antal.

A gyalog sereg három századánál kapitányokká választottak: Nedetzky Zsigmond, Laky András és Konkoly Gedeon, főhadnagyk lettek: Fogarassy Gábor, Karácsonyi Gábor és Szabó Lajos, alhadnagyk Miskey Lázár, Jánossy Károly, Halász Dávid, Jókay József, Csorba István, strázsamesterek Molnár Ferenc, Fodor Gábor, Gózon István, Kolozsváry Mihály, Fehér Pál és Asztalos János, káplárok Szalay Imre, Levota Antal, Iványi Miklós Kósa Mihály, Pázmán Mihály, Vecsey Dániel, Hegedüs Ferenc, Imre Sándor, Lély János, Dallos Albert, Halász István, Bihary Lajos, Nagy György. Négy káplári tisztség betöltését valamint 12 szabados kinevezését a százados kapitányokra bizta a vármegye.

A következő napon tehát ápril 27-én történt a felkelés kihirdetése. I. Ferenc király ápril 10-én Altheimban kelt leirata szerint a franciák császárával a békét több rendbéli áldozatokkal sem lehet fenntartani, ezért az 1808 évi II. törvénycikk alapján a király nemesi felkelést hirdet és meghagyja, hogy akiket összeirtak, fegyverfogásra összehivassanak s akikönkéntes ajánlatokat tettek, azokat teljesítsék.³⁾

A vármegye királyhűségét jellemzi, hogy a királyi rendeletre köszönő feliratot intéztek, amelyben biztosítják öfelségét, hogy minden

¹⁾ XLIII. Kötet 1809. 117—118 II.

²⁾ U. o. 127—132 II.

³⁾ U. o. 133 I.

lehető elkövetnek a felkelő katonaság kiállítása iránt.¹⁾ A közgyűlés ezután elhatározta, hogy a törvény szerinti második lustra május 30-án tartassék meg, amelyen a felkelők teljes hadi készülettel tartoztak megjelenni és pedig a lovasok Gútán a gyalogosok a pedig Szentpéter s a közel fekvő községekben.²⁾

Szorgos sietséggel látott a vármegye a felkelés felszereléséhez is. Csepy Zsigmond táblabíró Budára küldte ezek beszerzése céljából, de egyúttal a komáromi és tatai, szabó, gomb kötő, szücs, csizmadia és szijgyártó mestereket május 2-ára a tiszti szék elé rendelte; úgyszintén a tatai csapómestereket és pokrócok, a császári és banai nyereggyártókat fanyergek előállítására iránt erre az időre beidézette.³⁾

Mivel pedig mindezek a dolgok és készületek pénz nélkül nem történhettek s a nádor abba való beleegyezését nem adta, hogy a felkelés kiadásai az 1807 évi subsidium fejében befolyt pénzekből készített alapból fedeztessenek, addig, míg a concurrentiális pénztár felállítatik, a nádorhoz fordulnak a királyi tárból ígért előleg utalványozása iránt.⁴⁾

Nem kevesebb gondot okozott a lovak tartása, melyet május 30-ig a vármegye vállalt magára az önkéntesen megajánlott zab és széna készletből, mivel a piac hallatlanul megdrágult az e cikkekben beállott nagy kereslet folytán. A vármegye siet intézkedni, hogy minden eladó széna készletet előre lefoglaljon.

A Karok és Rendek sietnek köszönetet szavazni a hercegprimásnak, ki komáromvármegyei birtokai után 18 lovat ajánlott fel a felkelés céljaira, melyhez járult a Gúta község által a primás részére megajánlott 2 lovas.⁵⁾

Május 6-án rendkívüli közgyűlésre gyűltek össze ismét a Rendek és hallották a nádor buzdító felhívását a felkelés gyors kiállítása iránt. A nádor elrendeli, hogy a felkelő és az önként ajánlott katonák zászló alá hivassanak, hogy a kerületi generális katonai szemléjén átmenjenek. Arról is értesíti a vármegyét, hogy Komáromvármegye lovassága Tolnavármegyével egyesítve alkot egy csapatot (Somogy és Baranyával együtt egy lovasezredet,) a vár-

¹⁾ U. o. 134 l.

²⁾ U. o. 135 l.

³⁾ U. o. 136 l.

⁴⁾ U. o. 137 l.

⁵⁾ U. o. 141 l.

megye gyalogsága pedig Győr vármegyével egyesül egy zászlóaljban s e két közös csapat élére állítandó ezredek Tolna és Győr vármegyékkel egyetértve választandók meg.

A seregek ellátását illetőleg elhatározta a megye közönsége, hogy a kenyérnek való gabonát a környékbeli molnárokkal örölteti meg és mint lisztet küldi a sereg után.

Ott báró kerületi generális gyengélkedése folytán Andrassy generális tartotta meg a katonai szemlét a a felkelő csapatokon, melyeket az ügy sürgősségére való tekintettel már május 11-ére Komáromba hívtak össze, hogy a következő napon korán reggel Ujszönyben a szemlére felálljanak. A lovasság ellátására 100 mázsa szénát vásároltat a vármegye, az átvonuló katonaság részére pedig az udvardi járásban, Martos községben, amely híres szénatermő hely, minden szénát lefoglaltatott. Mivel azonban a felkelő sereg három kategóriából állott: akik maguk költségén, akik a felkelési pénztárból, végül az önként az önként ajánlkozókóból, kik a kincstár költségén tartották el magukat, szoros rendelést tesz a vármegye, hogy az élelmezés kiszolgáltatásánál a katonák e minőségére a kiállítandó utalványoknál és nyugtáknál figyelemmel legyenek.

A seregek egyesülésére nézve a kerületi generális úgy intézkedett, hogy a lovasok Pápán, a gyalogosok pedig Győrött gyűljenek össze.

Május 12-én megtörtént a katonai szemle Andrassy Generális és Zichy Ferenc gróf alezredes közreműködésével; a következő napon tartott rendkívüli közgyűlés Árosyt a lovas és Kmosko nyugalmazott kapitányt a gyalogsereg ezredesévé kinevezte.¹⁾ A katonai szemléről többen hiányoztak, különösen hajóslegények, akiket május 30-ra állítottak a második lustra elé.

A sereg felszerelését a vármegye idehaza sürgősen végezte el és felhatalmazta az alispánt, hogy annyit és amennyit ahol kaphat, vegyen fel kölcsön a kiadások fedezésére.

Sulyos terhek zúdultak akkor a vármegyére. Május 5-én már jöttek a hírek, hogy Esztergom, Pest, Nógrád és Bács vármegyék valamint a Jász-Kun kerület lovassága megérkezik; ezeket Perbete, Ujgyalla, Szentpéter, Hetény, Kurtakeszi, Marcelháza községekben szállásolják el, míg Fejérvármegye öt század gyalogsága Tatán, Kocs és Mocsa községekben nyert szállást. Széna, szalma, zab,

¹⁾ U. o. 176 l.

kenyér szóval az ellátáshoz való mindennemű kellék beszerzése a vármegyére zúdult. A várban székelő élelmezési hivatal ugyanis nem győzött feladatának eleget tenni a nagy számmal átvonuló rendes és felkelő katonaság igényeinek.

A nádor rendelete szerint a felkelő gyalog seregnek május 14-én kellett útnak indulnia Győr felé, hogy ott a győri sereggel egyesüljön.¹⁾ A gyalogos sereg Ács és Gönyő irányában vette útját, míg a lovas sereg ugyanezen napon Igmánd és Kisbéren át Tamási irányában vonult Vecse felé, Somogy, Baranya és Tolna vármegyék lovas seregeivel való csatlakozás céljából.

A felkelő sereg ugyan sem ruhában sem fegyverben nem volt tökéletesen felkészülve, mint ez a jelentésekből és a későbbi rendelkezésekből kitetszik.

Komárom vármegye jó hajlandóságát a felkelés iránt azzal is megbizonyította, hogy a lovas és gyalog sereg főtisztjeinek két havi fizetést szavazott meg ajándéknak, az altisztek és a legénység részére pedig 4 napi ingyen zsoldot, ami a lovasságnál 714 frt 43 krt, a gyalogságnál pedig 1097 frt 39 krt tett ki. Az egy havi rendes zsold fejében a lovasság 1316 ft 02 krt, a gyalogság pedig 2150 ft 24 krt. kapott, amit a nemes vármegye fedezet híján — kölcsönképpen vett fel. Ugyancsak kölcsönpénzből fizette ki a vármegye a tatai csapómesterek által a lovasság részére készített 226 pokróc árát, 2034 forintokat.²⁾

Az események gyors torlódása teszi érthetővé a nádor rendelkezését a második rendbeli nemesi felkelés kiállítására. Az udvari kancellária Bécsben már többé nem vala bátorságban és Pestre költözik, az ellenség az országban megjelent. A Karok és Rendek sürgősen megtették az intézkedéseket a második felkelés szervezésére és a nádortól 500 személyre való fegyvert kértek.

Május 15-én lovas staféta hozta a sürgős levelet, mely azt adta hírül, hogy a vezérkar Ács esetleg Igmánd községekben keres főkvártélyt; a vármegye kiküldte Ghyczy Ferenc másod alispánt és Milkovits Lajos főbirót, hogy úgy a nádor öhercegsége, mint a vezérkar többi tagjának, köztük Végh István provinciális komiszáriusnak is alkalmas szállást is biztosítson e községekben.³⁾

Hogy a helyzet egész háborúra fordult, arról tanuskodott a

¹⁾ U. o. 182 I.

²⁾ U. o. 182, 183 II.

³⁾ U. o. 189 I.

várparancsnokság rendelete, melyet Komárom városának védelmére adott ki; e szerint a Dunán található hajók, ladikok, talpak és más fa járóművek a commandótól vett jeladás után hat óra alatt partra szállítandók. A vármegye ezt a rendeletet azonban nem hirdette ki, hogy a népben rémületet ne keltsen.¹⁾ A várparancsnokság arról is értesíti a vármegyét, hogy a várban 106 pár pisztoly, 102 kard és nagyszámú puska van készletben, amit a vármegye rendelkezésére bocsát. Az említett számú fegyvereket és 500 puskát a vármegye át is vette a belső biztonság előmozdítására és a bekövetkehető szomorú környüállásokra való nézvést. Az archivariust pedig utasítja a közgyűlés május 14-én, hogy az irományokat becsomagolva készen tartsa, hogy azokat bátorságos helyre lehessen vinni.²⁾

A felkelő seregről említettük, hogy felszerelése nem volt tökéletes. Az óbudai katonai raktár nem tudott eleget tenni a rendeléseknek s a vármegye közgyűlése a helybeli mesteremberekkel csinált kötést az egyenruházati cikkek szállítására. Nem érdektelen, ha az árakat felsoroljuk: mente varrása 1 ft. 30 kr. dolmányé 1 ft. 30 kr, köpönyeg 1 ft 30 kr. nadrág 45 kr, mantlizzsák 24 kr, csákó 45 kr, jankli 1 ft, rajthúzli 1 ft, egy mente prémezése 2 ft, egész nyeregsterszám 28 ft.³⁾

Május 20-án bontották fel a közgyűlésen a nádor titkos pecsét alatt érkezett utasítását,⁴⁾ melyet azzal a parancsolattal küldött, hogy az alispán csak akkor publikálhat, ha az ellenség a vármegye határától 24 óra járásnyira van. Mivel a francia seregek Bécs városát elfoglalták, és Magyarországra is beütöttek, kihirdetik a nádor parancsát. A vármegye kötelességévé teszi a nádor, hogy az összes utakra megbízható őröket állítson, akik a beköltöző gyanus személyekre vigyázzanak és igazolásra szólítsák fel, esetleg letartóztassák az ellenség küldöttei vagy kémiei által szétszórandó kiá tványokat megsemmisítsék. Ezeket az őrállásokat a vármegye szolgabirái állandóan vizsgálják, az elszéledett katonáktól a fegyvereket elszedik és őket a legközelebbi katonasághoz kísérik, úgy szintén a sebesült katonákat is. A szolgabiráknak meghagyatott, hogy minden módon és költség kimélés nélkül igyekezzenek híreket tudni

¹⁾ U. o. 191 l. (Pár nappal utóbb kihirdették.)

²⁾ U. o. 192 l.

³⁾ U. o. 193 l.

⁴⁾ U. o. 194 l.

az ellenség helyzetéről és mozdulatairól és azt stafétával a nádorhoz küldjék. A vármegyei tisztviselőktől és jelesebb birtokosokból bizottság alkotandó, amely az alispán elnöklete alatt a közbátorságra felügyeljen és a kerületi generálissal egyetértve végérvényesen intézkedjék ez ügyekben, ennek a kötelessége a kamerális tiszttség, az élelmező hivatal és a kincstári vagyon otalmazása, biztos helyre szállítása, mivégből kocsikat és hajókat tartozik készenlétbe helyezni; különös gond fordítandó, hogy az ellenség elől mindennemű fegyver az ország távolabbi vidékeire szállíttassék. Az állandó bizottság a nádort hetenként, sőt gyakrabban is köteles értesíteni intézkedéseiről és ha az ellenség a vármegye területére beütne, intézkedik a háború inségeinek a terhek igazságos felosztása által türethetőbbé tétele iránt. E rendelkezések áthágásától eredő károkért a királynak és az országnak tartozik számot adni a vármegye.¹⁾

E komoly rendszabályok végrehajtásához energikusan látott a vármegye és kirendelte Tanya Bankó Mihály esküdtet, Némára Zámory György táblabíró, Gútára Végh Pál esküdtet, Perbetére Hunyady Vince első alszolgabíró, Ácsra Eröss József esküdtet, Banára Kovácsy Sándor esküdtet, Kisbérre Hegyi József szolgabíró, Neszmélyre Andor István szolgabíró azzal a szoros parancscsal, hogy azonnal tartoznak ez államásukat elfoglalni. Középponti biztosnak Molnár Sámuel táblabíró nevezte ki a vármegye, Juhász István alügyészt pedig Györré küldötte, hogy az ellenség lépéseiről onnan küldjön híreket.²⁾

Az állandó bizottság május 20-tól permanens működést fejtett ki. Tagjai lettek: Ghyczy József ítélőmester és Rainprecht Ignác a csallóközi, Tajnay József és Ordódy Bálint az udvardi, Högyész Antal és Pázmándy Pál a gesztesi, Nedeczky Ferenc és Szentiványi Antal a tatai járásból. Komárom városából: Streiter József prépost plébános, Gerdenich Ignác levéltárnok Thaly Zsigmond, Závody Mihály, Horváthy János, Majthényi János és Sebestyén József, a városi tanácsból két személy, a főszolgabírák és a középponti jegyzői kar.³⁾

A bizottság rendelkezésére staféta és előfogat szolgálatra minden nap 48 ló állott készenlétben a négy járásból.

A bizottság a szomszédos vármegyék hasonló bizottságaival

¹⁾ U. o. 194—198 II.

²⁾ U. o. 197. I.

³⁾ U. o. 197. I.

haladéktalan érintkezésbe lépett. Pest vármegye Kónya János al-ügyészt küldi ki két lovas hajdúval Komáromba, hogy vármegyéjét innen tudósításokkal lássa el.

Szigorú felelősségnek terhe alatt a közlekedést fentartó réveket azonnal elzárták és őrizet alá vették; a hajók, malmok, ladikok és más vízi eszközöknek a Duna balpartjára való kikötését rendelte el a vármegye azon esetre, ha az ellenség mutatkozni fog.

Az ellenségeskedés megkezdésének úgyszólván előestéjén érkezett a hir bátorkeszi Ott Péter kerületi generális haláláról, aki lelkes magyar leveleket küldött a vármegyének. Utódává Mecséry báró generálist nevezte ki a nádor kerületi parancsnokká, akit e tisztében üdvözölt a vármegye és május 20-án értesíti, hogy a felkelő seregek már elindultak.¹⁾

A háborús világ teljes félelmességében bontakozott ki ebben az időpontban. A város és a vármegye tele volt átvonuló katonasággal. A vármegye utain staféták és furirok száguldoztak, a kórház megtelt sebesültekkel és menekültek hozták a híreket Bécs felől. A hadi rend ugyan a felkelő seregnél nem volt tökéletes, hiszen egy része felszerelés nélkül indult utra. Így történt, hogy a katonai ispotályban meghalt katonáktól maradt 350 db fegyvert a hozzátartozó municióval és patrontásokkal vesz át a vármegye, ezenkívül a rendes katonaságtól 144 pár pisztolyt, 300 pár csizmát és 102 huszár kardot küldenek a sereg után.²⁾ Május derekán 310 francia hadifogoly szállítattott hajón Pozsonyból az ország alsó részeire, 779 foglyot pedig gyalog kísérenk át a vármegyén.

Az igazi közterhek csak most kezdődnek. Az előfogatok kiállítása éjjel nappal szakadatlanul tartott. A helytartótanács elrendelte még május elején, hogy az élelmezési tiszték kérésére a vármegye fuvarokat köteles adni, ha a hadi parancsot előmutatják. Pár nap múlva e rendeletet oda módosítja a helytartótanács, hogy a földesurak is adják rendelkezésére igás erejüket az élelmező hivatalnak, ha annak szüksége beáll. Oly időben érkeztek ezek a rendeletek, amelyben a komáromi vár erősítése teljes erővel folyt, amely munkákon a vármegyei lakosság százai dolgoztak kézimunkájukkal és fuvarjaikkal. A vármegye hiába irt fel a fuvarbér felemelése iránt, ami igen is indokolt lett volna abban az időben. Még az volt a szerencse, hogy a felkelő sereg szállítása, tartása

¹⁾ U. o. 199. l.

²⁾ U. o. 200. l.

és mindennemű provizióját a nádor rendelete szerint Végh Istvánra, a provinciális comissariatús főigazgatójára bízta, aki udvariasan viselkedett a vármegyével szemben.

A háboru komolyságát mutatta az is, hogy a császári ménest Ausztriából Bábólnára szállították, amely később éppen a tűzvonalba esett.

A drágaság mindenütt nyomában jár a háborúnak. A vármegyére nehéz napok virradtak. A sok katonajárás olyan nehézzé tette a megélhetést, hogy mindenki panaszkodott miatta. A mészárosok folyamodnak is a vármegyéhez, hogy végső romlásba jutnak, ha a hús árának limitatióját meg nem változtatja a vármegye. A nehéz helyzetre való tekintettel a marhahús fontját Komáromban, Tatában és szerződéses községekben 15 krajcárban, egyéb helyeken és zsidóknál 14 krban állapította meg a vármegye közgyűlése.

A nádor május 17-én kelt leiratában 25000 forint előleget utalványoz a vármegyének a felkelés céljaira a budai kamerális fizető hivatalnál, hova Csepy Zsigmond felkelési számvevőt egy hajdúval elküldötte a vármegye az összeg felvételére.¹⁾

A lelkes hangulat jellemzésére szolgál, hogy a vármegye kasszájában a háboruhoz szükséges pénz minél kevesebb lévén, egyesek adtak a felkelés céljaira. Idősebb Szarka János 3000 fto adott kölcsön hadiszerek beszerzésére,²⁾ amelyeket az örökös főispán Budán rendelt meg. Andrassy generális Eröss Benjámin a vármegye lovasszázadosát küldötte ki 5000 ftnak megszerzésére, ezt az összeget Thaly József adta kölcsön a vármegyének,³⁾ ugyanezen a gyűlésen (május 21-én) Molnár András is megajánlott 5000 fto a szükséges kiadásokra, mit a vármegye el is fogadott.⁴⁾

Jó későn, május 25-án kelt a nádor intézkedése, melylyel az országos nemesi felkelés pénztárához Ordódy Antalt nevezte ki contraagensnek,⁵⁾ mely különös kegyét a nádornak feliratban köszönte meg a vármegye, e tényben Komárom vármegye megkülönböztetését látva a többiek felett. A vármegye felkelési számvevője, Csepy Zsigmond nem győzvé a terhes hivatalával járó teendőket, melléje segédet rendel a vármegye Fazekas János személyében.

¹⁾ U. o. 210. l.

²⁾ U. o. 210. l.

³⁾ U. o. 211. l.

⁴⁾ U. o. 211. l.

⁵⁾ U. o. 2 3/212. l.

Az igazí megpróbáltatások azonban még csak most következtek el. Május 28-án Végh István vezér hadbiztos arról értesíti a vármegyét,¹⁾ hogy tegyen kísérletet nagyobb császári és felkelő sereg elszállásolása és ellátása iránt, mert nem lehetetlen, hogy azok hosszabb időt töltenek a vármegye területén. Sürgősen összevásároltak minden szénát és zabot, — már amennyi még találkozott a háborus világban — a katonaság részére, felhívták a lakosságot, hogy házát katonatartásra készen tartsa, a jobbágyokat sőt a földes uraságokat is a katonai transportok serény fuvarozására, tekintettel „a mostani szoros hadi könnyűállásokban a haza védelmére.“

Erélyes rendszabályt hoz a vármegye azok ellen, akik más vármegyékben teljesítették felkelési kötelezettségüket, de ezt bizonyáglevéllel nem igazolták. Junius 19-éig adott nekik halasztást, különben törvényszék elé való állítás terhe alatt. A május 12-én megtartott katonai szemlén elmaradt felkelők közül május 30-án 9 gyalog és 2 lovas katonát asszentált a bizottság és őket a sereg után útnak indította.

A nádor május 30-án leiratot intéz a vármegyéhez,²⁾ melyben elrendeli, hogy a felkelők esetleges hiányzó felszereléseit sürgősen pótoltassanak, hogy az első felkelés után otthon maradt és fegyverviselésre alkalmas nemesség a fegyver forgatásban gyakoroltassék, hogy a földesurak és a tehetős birtokosok újabb áldozatokra buzdíttassanak, főleg lovas katonák kiállítására, végül az adózó nép is különös verbuválással kedvező feltétellel katonának álljon. Ez a kedvező feltétel abból állott, hogy az ujoncnak 100 forint kézipénzt (Handgeld) ígértek és ennek felét ki is fizették. A vármegye az összeíró küldöttséget bizta meg a honn maradt nemesek számbavételével, mint azoknak újabb áldozatokra való buzdításával oly utasítással, hogy a „conscriptio alkalmatosságával minden megyebéli nemes de kivált tehetősebb földes urakat sőt egyéb rendű vagyonos birtokosokat és boldogabb állapotban lévő adózó községeket a mostani veszedelmes és egyenesen Hazánk alkotmányát fenyegető környüállások lerajzolása által a további önként való adakozásokra, de leginkább lovas katonák ajánlására kéretessék és buzdítsák“. Hogy a katona ujoncozás eredményesebb legyen

¹⁾ U. o. 213/212. I.

²⁾ U. o. 217—219. II.

az összeíró küldöttség maga mellé vette az illető lelkészeket és ezek útján iparkodtak az adózó népet a fegyverfogásra buzdítani.

A helytartótanács tevékenységét teljesen igénybe vette a háboru és a felkelés s az azzal kapcsolatos ügyek intézése, azért csak a halaszthatlan ügyeket intézte el és csak az ilyenek felterjesztését engedte meg. A nádor el lévén a seregnél foglalva helyettesítésével Ürményi József országbíró bízott meg.

A háboru képét csak élénkitették a mindenüinen menekülő emberek, akik az ellenség közeledését hirdették. Ezek között igen sok szökevény is találkozott. A király 12 forint jutalmat ígért minden a katonaság elkerülése végett ide szökött katonakötelesért,¹⁾ ki az örökös tartományokba való. A francia szökevények az útfélen levő keresztekre, karókra, szobrokra és kápolnákra jeleket irtak és így közölték a fontosabb híreket. Az ilyeneket a helytartótanács, mint kémeket, elfogatni rendelte.

A nádor június 1-én a hadi állapotra való tekintettel megírta, hogy a magyar nemes felkelő seregek nemes helységekbe is bekvártélyozandók. A státusok ebbe csak úgy nyugodtak bele, ha a portális helységek a kvártélyt nem győzik vagy az átvonuló sereg útjából kiesnek, kikötik azonban, hogy ez a nemesi szabadságnak a legkisebb prejudiciumot se okozzon.²⁾

Június 4-én a várparancsnok arra kéri a vármegyét, hogy Nógrád, Liptó, Zólyom, Árva, Pozsony, Nyitra, Bars, Turóc vármegyék felkelő seregeinek elszállásolásáról és ellátásáról gondoskodják. Bács-Bodrog és Tolnavármegye serege már május 25-én átvonul a vármegyén. Június 2-án Torontál, Temes, Krassó-Szörény és Arad vármegyék lovas seregének érkezéséről jó hír.

A tiszántuli seregek későbbben érkeztek: Zemplén, Heves, Torna és Borsod felkelő seregei június 11—15 közt vonultak át Komárom-vármegyén.

Ugyanekkor a generalissimus, Károly kir. herceg táborának ellátásáról is Komárom gondoskodott.³⁾ Június 4-től 22-ig naponta 1500 pozsonyi mérő zabot kellett Lipótvár felé szállítani előfogatokon; a várbeli élmező hivatalt 30000 mázsa széna beszerzésében szintén a vármegye támogatja. Tömérdek anyagi kár és veszteség érte a vármegye lakosságát az előfogatok kiállításá körül; sűrűen

¹⁾ U. o. 227. l.

²⁾ U. o. 229. l.

³⁾ U. o. 230 l.

érkeznek a panaszok a vármegyéhez, hogy a katonaság agyonhajszolta az előfogatul kiszolgáltatott állatokat és kárpótlást kérnek. Ezek a nagyobb károkról emlékeznek meg, amelyeket szegény paraszti sorban levők szenvedtek, akiknek véletlenül akadt szószólója a vármegyén. Mennyi lehetett, aki panaszt tenni nem akart, vagy talán nem is mert abban a zürzavaros időben!

Az ellenség már a szomszédban volt június első napjaiban és a háborús világ félelmes képet nyújtott. Amily mozgalmas volt ennek külső képe Komárom és környékén, épp oly szomorú volt a lakosság helyzete, melyet otthonából zavart ki és tulajdonában háborított meg nap-nap után a felsőbb parancs.

A zürzavar a győri csata után érte el tetőpontját. A felkelő seregek Komárom felé vonultak vissza, hol a Duna és a Komáromi vár ótalma alatt biztos hadiállásra tettek szert. Ide jött János kir. herceg is a vesztett csata szerencsétlen vezére. A rendes katonaság a várban kapott helyet, míg a felkelő gyalogos nemesség tábora a Vágon túl a Várföldi pusztán a lovasságé a Csallóközben volt.¹⁾ A franciák a gesztesi és a tatai, tehát a két dunántúli járást dúlták, amelyekkel az összeköttetés is megszakadt egy időre.

Milkovits Lajos, a gesztesi járás főszolgabírája jelenti, június 27-én, hogy június 16-án reggeli 9 óra közül Ácsról Nagyigmándra rontottak be a franciák, onnan pedig az ő kisigmándi urilakába és bort, kenyeret, ételt követeltek; majd Maldena marsallnak írott parancsát vitték hozzá, amelyben Kisigmándról 2000 adag zab, elegendő kenyér, bor és husnak 11 órára Ácsra való beszállítását követeli; ellenkező esetben 1000 franciát küld Kisigmándra. Személyesen ment át a főbíró Ácsra a generálist megkérni. A kérés azonban mítse használt, sőt le is akarta tartóztatni. Majd a főhadbiztoshoz kísérték, aki rendeletet adott, hogy június 17-én reggelre 20000 kenyér, zab, abrak, hús, bor és 40 ló (20 szekeres, 20 háta) Ácsra legyen. Mikor kifejtette, hogy ez képtelenség, egy kapitányt, és kíséretet adott mellé, akikkel Kisigmándra visszatért, honnan kisidőzés után Mocsára kísérték, hol minden lovat elővezettettek a franciák és végigmustrálták. Innen Kisigmándra tértek vissza, hol az összes istállókat átvizsgálták. Elvittek Mocsáról 3, Kisigmándról 13, Nagyigmándról 5 lovat, szerszámmal együtt. Még az nap éjjel másfél mérföldet kellett megtennie, mire elbocsátották. Gönyűn,

¹⁾ U. o. 234. l.

Banán át ért haza 17-én reggel 7 órára és ettől a naptól kezdve hajnaltól késő estig katonák fosztogattak minden háznál, kirabolták az éléskamarát, pincét, elhajtották a marhákat, elvitték a ruhákat, ágyneműt, a házi butorokat, úgy hogy betevő falatjuk alig maradt. Emellett karddal is megszárták és több sebet ejtettek rajta; a panaszt felterjesztették a helytartótanácshoz.¹⁾

A veszedelmes és nehéz napok azonban csak most kezdődtek el a vármegyére nézve. A Vágon túli táborba összevont felkelő nemesség élelmezésének nehéz kérdése ismét a vármegye nyakába szakadt. Ki is hirdették, hogy a környék lakossága baromfit, zöldséget, bárányt, vaját, szalonnát, dohányt vigyen a táborba, de ennek foganatja nem volt, „mert a szükség törvényt bont” elve erősen érvényesült a tábor körül, úgy, hogy a vármegye katona strázsákat kért az utakra a tábor mentén, hogy a falusi lakosság élelmi cikkeit félelem nélkül árusithassa.²⁾

A vármegye 10000 mázsa szénát foglalt le a felkelő lovasság részére, de 275 szekénnél többet nem tudott előállítani, mert tudunai részek el voltak vágva a vármegye székhelyétől.

A június 21-én Komáromban megtartott rendkívüli közgyűlésen is keserű panaszok hangzanak el a háború folytán beállott nyomasztó helyzetről, a Dunán túl ellenség tanyázik a vármegyében, a csallóközi és udvardi járást pedig a császári katonaság és a felkelő nemesség tartja megszállva „egy szóval az egész vármegye a kegyetlen háborúnak súlyát kebelében érezvén és szenvedvén, minden egyéb manipulációnak végben vitelére tehetetlenné tétetett.”³⁾

Ennek ellenére a vármegye nem feledkezett el a fejedelem szolgálata és a haza védelmére kívántató intézkedésekről. A második felkelés lustrájára június 26-át tüzi ki Szentpéter községbe az udvardi- és 29-ét a csallóközi járásra nézve, elrendelvén, hogy a kitűzött időkben úgy az első felkelésről elmaradt személyek, mint a sereg pótlására verbuvált katonák jegyzékét az összeíró küldöttség bemutassa.

A szerencsétlen győri csata után, melynek sorsát, tudjuk, mily körülmények döntötték el, természetesen bűnbakokra is szükség volt. A vármegyében keresik a szökevény felkelőket, akik a csata

¹⁾ Közgy. iratok 331. Lad. 57. XXII. 33.

²⁾ XLIII. kötet 1809 234. l.

³⁾ U. o. 236. l.

színhelyéről elszéledtek; szigorú rendelést is tesz a június 21-én tartott közgyűlés ezek keresésére és a táborba való kisézésére!) Mecséry generális átír a vármegyéhez, a zászlóját elhagyott Nyári Gedeon alhadnagyt vasban küldjék a sereghez; időközben azonban önként visszament.

Az ellenség a Duna jobb partján portyáztván szigorú rendeletet küld a nádor a vízi járóműveknek a Duna balpartján leendő kikötésére. Az alispán haladéktalanul megtette az intézkedést az almási kompközlekedés betiltására, ennek azonban kevés foganata lett, mire a közgyűlés újra szigorú felelősség terhe alatt meghagyja Andor István Neszmélyen székelő alszolgabirónak, hogy a kompjárást betiltsa, a Prépost szigetnél veszteglő gabonahajót a Duna másik felére vitesse, ha kell erőszakkal is, a parton levő üres hajót pedig, ha vízre bocsátani nem lehetne, semmisíttesse meg,²⁾

A nádor komáromi tartózkodása alatt Balogh alispán engedélyt kért, hogy az öreg Dunán levő malmokat a Kis Dunán, a szigeten innen lehessen kikötni, de a nádor ebbe nem egyezett bele. Az ellenség távozása után azonban erre engedélyt ad a vármegye.

A hírek azonban a háborús izgalmak hatása alatt nagyító üvegen át kerülnek forgalomba. Az almási hegyeken francia katonák látszanak, jelentik a vármegyének; Tóth István lovadi molnár a vármegye tömlőcébe kerül, mert a Dunán levő malmához néhány francia katona átuszott és onnan ladikon Csallóközbe ment át. Maga a nádor írja, hogy a boszniai zsidók a francia nemzethez hajolnak és a francia kormány őket kémekül használja fel, ezért szoros vigyázatra inti a vármegyét.³⁾

Kmoskó főstrázsamester kéri a vármegyét, hogy a felkelő bataillonnak egy társzekerre, egy pénzesládára és egy számadó furirra van szüksége. A vármegye mindezt megadja, de mivel a felkelés Győr vármegye seregével alkot egy bataillont, a költségben a szomszédos Györmegyét is részeltetni határozta. Ugyanekkor a felkelő gyalogság tisztjei folyamodnak, hogy költséges felszerelésükben a vármegye segítse, ezzel a kéréssel azonban a nádorhoz utasítottak, mint akitől a felkelési pénztár függ. Gózon István a gyalog seregnél alhadnagyi rangra emeltetvén, neki a vármegye egy havi zsoldjutalmat szavaz meg. A seregnél levő orvos pana-

¹⁾ U. o. 237. l.

²⁾ U. o. 238. l.

³⁾ U. u. 242. l.

szosan adja elő, hogy a bataillonnál több betege van és azok orvoságáról gondoskodás nem történt. A vármegye a gyógyszereket Pados György patikájából kiutalja és egy tábori patika-ládát készített, melyet orvoságokkal töltet meg; a sebekre való tépésronyokat pedig gyűjtés útján szerezteti be.

E közben a sereg felszerelése még mindig folyik; a sereg fehéreneműt kér a vármegyétől, a nádor is megírja, hogy két pár fehérruha jár a katonáknak, de a vármegye csak azoknak a felkelőknek adja ki a járandóságot, akik a felkelési kassza terhére tartatnak, a saját költségükön katonáskodók maguk, az állítottak pedig az állítók költségén tartoznak ezeket beszerezni és július 12-ig beszolgáltatni. Komárom városa 20 pár pisztolyt ad a felkelőknek párját 15 forintjával, melyek a lovasok közt osztattak ki; ugyancsak a lovasoknak 251 szőrtarisznyát varrat a vármegye. A komáromi szücsöknek 215 prémes mentéért 430 ftot, a szijgyártóknak 3115 ftot, a tatai csapóknak 37 pokrócért 333 ftot fizet ki a vármegye.¹⁾

Az ellenség, mely a gesztesi és tatai járásokban portyázott, június vége felé visszahúzódott Győrre. A Duna-part védelmét a csallóközi nemes urak látták el ez alatt az idő alatt és a nádor július 1-én kelt levelében elismeréssel veszi tudomásul a vármegyei főleg pedig a csallóközi nemesség önfeláldozó készségét.²⁾ A vármegye azonban nem látja a helyzetet vigasztalónak; Csicsó és Eöös közt terül el a Csilizköz, melynek hét községében szünetelt az adminisztráció, mivel az ellenség Győrt és Győrvármegyét teljesen megszállotta, ide küldi Aranyossy Pál alszolgabíróval, a védelmet a községekben szervezze. Arra az esetre, ha a franciák Csallóközbe beütnének, az udvardi nemességet küldik ki Csallóköz védelmére.

A dunántuli postautat az ellenség megszállta, ezért a vármegye Dunán innen állított fel ideiglenes postaállomásokat, oda kocsikat rendelt s az állomásokra komisszáriusokat állított.

Síralmas volt a helyzet a vármegye tulajdonai községeiben. Az ellenség által elvett jószágokat egyes községek úgy akarták visszapótolni, hogy a szomszédba jártak rekvirálás ürügye alatt portyázni és azokét dézsmálták és prédálták. A csallóközi és udvardi járásokban pedig a felkelő katonaság palástja alatt prédáltak

¹⁾ U. o. 245 és 288. II.

²⁾ U. o. 247. I.

egy-egy községben. A közgyűlés meghagyja a főbíráknak, hogy e visszaéléseket minden eszközzel megakadályozzák; a tatai és gesztesi járások főszołgábiráit pedig utasítják az ellenség által okozott károk összeírására, hogy azokon segíthessen a vármegye, avagy a terheket arányosan feloszthassa. A franciák Ácsról kiszorítottván, a harárcsolt holmi egy részét hátrahagyva vonultak vissza; a holmit a vármegye zár alá vetette.¹⁾

A felkelő katonaság a hadvezetőségnek igazi mostoha gyermeke volt. Panasz, panasz után jön, hogy a várban székelő élelmező hivatal csak kenyeret ad nekik, sem húst, sem más eleséget nem kapnak onnan. Ezért a sereg elkedvetlenedik, vagy egyesek rablásra vetemednek. Mindezt megírják a nádornak, hogy a provi-zióról gondoskodják. A pápai és győri csaták után a katonák közül többen elszéledve lassanként visszatértek, ezeknek élelmezését a komáromi hivatal nem akarta vállalni, kénytelen volt a vármegye erről gondoskodni; erre nézve is utasítást kérnek a nádortól. A nádor a felkelők élelmezése ügyében oly értelemű leiratot intéz a vármegyéhez jul. 4-én, hogy a lakosokat és főleg a kereskedőket buzdítsa mindenféle eleségnek a felkelő táborba szolgáltatására és pedig „nemcsak önnön nyereségek kedvéül, hanem a hazafiui szeretetből is.“ A vármegye panaszára, melyet a felkelő sereg kihágásai folytán tett, azt írja a nádor, hogy ne általános panaszt tegyen, hanem egyes eseteket soroljon fel. Erre a vármegye rendeletet bocsát ki a főbírákhoz, hogy az éktelen excessusokat és károkat, melyeket elhallgatni nem lehet, a kártevők neveivel írják össze.²⁾ Ha csak panasz kellett volt rá ok elegendő.

A július 18-án Szentpéter községben megtartott gyűlésen a felsőgallai vendégfogadós panaszokodik, hogy Borsod- és Zemplén-megye insurgensei 296 ft. kárt okoztak; az alsógallai fogadósnak ugyancsak 200 ft. kárt tevének. Gúta község elöljárói panaszolják, hogy a vas megyei lovas és a nyitrai gyalog insurgensek 3 tált éltel követelnek és a hus fontját 8 kron fizetik. Megírták a nádornak.³⁾

Mikor a felkelő sereg és a reguláris katonaság Komáromból Bőös felé vonult a nádor és János főherceg vezetése alatt, a szénát vivő kocsikat a tanyi táborban megrohanták és 3000 porciót elkapkodtak, sőt a tanyi határt a felkelő seregek karddal és késekkel

¹⁾ U. o. 248—249. II.

²⁾ U. o. 276. I.

³⁾ U. o. 289. I.

lekaszálták és széna gyanánt megetették. Ezt maga Csejtey főbíró is látta és jelentette a nádornak, aki a mezőn sétált János kir. herceggel. Csekonics generális azután eltiltotta ezeket az excessusokat.

A felkelő lovasság Komárom felé vonulása alkalmából, annak ellátására Szerdahelyi Dávid lovadi zsidótól 730 mázsa szénát vesz 5 forintjával a vármegye 3650 forinton.

A vármegye népére zuduló közterhek, katonabeszállásolás, előfogatok kiszolgáltatása, katonáskodás, a háboru okozta nyomorúságok arra indítják a helytartótanácsot, hogy a vár erősítésében augusztus 1-től kezdve kivánt 1000 munkás kiállításától felmentse. A helyzetet jellemzi a vármegyének az a határozata, hogy a vár megerősítését az ország érdekében is kívánatosnak látta és azon kettőzött erővel kívánt dolgozni. Felszólítják a népet, hogy önként álljanak munkába és felírnak a helytartó tanácsához, hogy a nap-számbért ezek részére egy tallérről két forintig emeljék.

A király június 25-én kelt rendeletét a július 18-án Szentpéteren tartott közgyűlésen hirdették ki; ebben a rendeletben ismételve hangsúlyozza a király, hogy az országló székeknek és a nemzetek alkotmányának felforgatására törekvő francia császárral folytatott veszedelmes háboruban legnagyobb bizodalját Magyarországra helyezi és azt kívánja, hogy a magyar hadsereg pótlására és megerősítésére 40000 gyalog katonán felül minden vármegye bizonyos számú lovasságot állítson ki és pedig 20000 gyalogot azonnal, 20000-et október végére.

Igéri a király, aki e seregbe soroztatik katonakötelezettsége csak a háboru végéig tart, akkor örökös szabadságra bocsáttatik; aki kítünteteti magát, ha nemtelen, ugy nemesi rangra emeli, a nemesnek birtokot adományoz, ezenfelül arany és ezüst érdempénzeket kapnak, sőt Mária Terézia jeles rendjét is elnyerhetik. A lovaszredek pedig a kiállító vármegye nevével viselhetik.¹⁾

A karok és rendek bár hangsúlyozzák, hogy az országgyűlés határozata nélkül e katonaság kiállítása nem egyezik meg az ország törvényeivel, de mivel a jelen körülmények között maguk a törvények és az alkotmány is veszedelemben forognak, mód és idő nincs az országgyűlés összehívására, tehát nem sértenek törvényt, ha éppen annak fenntartása céljából felfegyverzik a föld népet és más vármegyék példájára a katonák kiállítását elhatározzák.

¹⁾ U. o. 263. l.

Azonban a vármegye dunántuli részeiben az ellenség okozta dúlások és az aratás folytán a nép kenyere megkeresésére elszéledt, ezért nem remélik a gyalog ujoncjutalék kiállítását; ellenben mivel a lovas katonai szolgálat tetszetősebb a népnél és a hadakozás mostani állapotja szerint is nagyobb hasznot hajthat a vármegye lovas sereggel, elhatározza a vármegye, hogy egész lovasosztályt szervez a vármegye neve alatt.

Erre a célra szükséges 280.000 forint felvétele céljából Gerdenich Ignác levéltárnokot Budára küldik. Mivel pedig lovakat nem lehet szerezni a vármegye területén, mert az uralkodó ragadós nyavalyában sok elhulott, igen sok az aerialis forspontozásban elveszett, de legtöbbet az ellenség elrabolt, Tajnay János táblabíró 372 ló bevásárlására a Tisza vidékére küldik és erre a célra 151.200 frtot utalványoznak a nyerendő 280.000 forintból. A katonák és a lovak felszerelését Molnár Sámuel táblabíróra bizzák. A 320 lovas katonát a személyes dicák szerint a négy járásra felosztják oly utasítással, ha minden községre kivetett szám ki nem telnék, akkor a földes uraságok egyetértésével a községi előljáróságok fogják össze a legényeket.)

A 40.000 gyalog katonából 500 esett a vármegyére; e szám felének, 250 legénynek kiállítása már jóval nagyobb gondot okozott. Hiszen az előbbi ujoncozásról is 39 katonával maradt adós a vármegye. Megadják tehát a 30 ft. kézipénzt az ujoncoknak, sőt hogy kedvet adjanak nekik, még mindegyiknek 20 ft. önkéntes adományt ígér a vármegye és ezt úgy szedi össze a birtokosoktól és a nemességtől. A szolgabírákat figyelmeztetik, hogy a gyalog katonaság kiállításában a zsidóság is tartozik résztvenni. Hogy pedig senki az által a katonaságot el ne kerülhesse, hogy földes urak szolgálatába szegődik, meghagyja a vármegye, hogy aki március 1. óta szegődött el, azt a földesur homagium terhe mellett, katonai szolgálatra bocsátani tartozik.²⁾

A győri csatában sokan megsebesültek könnyebben. Tizenkét súlyosabb sebesültet Komáromban magánházaknál helyeztek el, mert az itteni kórház tömve volt sebesültekkel. Julius folyamán ezeket a közelebbi felkelő ispotályba vitetik.

A helytartótanács július 8-án engedélyt ad a dunai malmok kikötésére, mivel az ellenség jóformán az egész országból kitaka-

¹⁾ U. o. 265—269. II.

²⁾ U. o. 270—272. II.

rodott, a vármegye oly hozzáadással hajtja ezt végre, hogy a mal-mok úgy helyeztessenek el, hogy bármely pillanatban a Duna innenső partján köttethessenek ki. A gabona hajózás is bátran tör-ténhetik fölfelé a Dunán.

Ezzel a komáromi élelmezési hivatal működését teljes erővel folytathatta, ami a háborus világban tömérdek fuvarozást jelentett a vármegye népére nézve, hiszen az egész vármegye meg volt rakva katonasággal.

Zichy Károly hadügyminiszter elrendeli, hogy Trencséntől Pestig kurírok számára, — Komáromban pedig forspontokra kell lova-kat készenlétkben tartani; erről nem intézkedett a vármegye, mert a lovak ugyis éjjel-nappal készenlétkben álltak. Julius 15—15-ig Bars-megyéből szállítanak nagyobb mennyiségű zabot és lisztet Komá-romba, Jászfalutól kezdve a vármegyei lovakon.¹⁾

E mellett a seregek váratlan és előre nem jelentett átvonulása okozott temérdek kellemetlenséget és zűrzavart. Meskó tábornok ve-zetése alatt Tatára érkező felkelő sereg élelmezését a kincstári tisz-t megtagadta, úgy hogy a sereg tovább vonulni volt kénytelen. Az összehordott eleség pedig az esőben elázott és kárt szenvedett.²⁾

Nem okozott elegendő bajt és kárt a lakosságnak a háboru, mely javaiban úgy megkárosította, hozzá még oly terhes szolgáltatás járult, mint a vár erősítése. A nádor július 10-től kezdve 800 munkás kiállítását kívánja az erősítési munkához, szeptember 1—15 közt pedig 1000 munkást követel.³⁾ A várerősítés mellett működő Boross consiliariust junius végén e hivatalától felmenti és helyébe Ghyczy Ferenc másodalispánt nevezte ki királyi biztosnak, ami a vármegyén alispán-válságot idézett elő.⁴⁾ Balogh János első alispán ugyanis a kinevezés folytán letette hivatalát azzal az indokolással, hogy az ő helyettese neki, mint királyi biztos, kötelező utasításokat küld, ezt pedig a vármegye autonomiája szempontjából tűrni nem haj-landó. Hivatalának megtartására csak úgy lehetett rábírní, hogy a má-sodik alispánt a főjegyzővel helyettesítették. Ez azonban csak július végéig tartott, mikor Ghyczyt felmentették megbízatásától.

A várerősítés szakadatlanul folyt az aratási idő alatt is. Augusztus 1 napjától kezdve 80 kocsi kiállítását sürgeti a helytartó-

¹⁾ U. o. 284. l.

²⁾ U. o. 286. l.

³⁾ U. o. 277. l.

⁴⁾ U. o. 279. l.

tanács és a királyi biztos, Ghyczy Ferenc. De itt már elszakad a vármegye türelme és panaszkolva sorolja fel sérelmeit.¹⁾ A nép amely gabonáját takarítja be, kiméletet érdemel, mert az uralkodó rühkórbán és a kincstári forspontozásban számtalan lova elveszett, a dunántúli félen az ellenség hajtotta el lovait, e mellett a felállított új postát, a jövő-menő katonaságot kell lovaival fuvarozni, tehát ezt a terhet más vármegyékre, jelesen Esztergom, Hont és Bars megyére kéri áthárítani, amelyek fele annyi sanyaruságot sem szenvedtek, mint e vármegye. A 80 négylovas szekér kiállítását azonban nem engedte el a helytartótanács, sőt augusztus 7-én szigorúan meghagyja azok kiállítását. A nagy munkaidőben augusztus 16-án csak 474 munkás jelent meg a várépítésnél, ebből 56-ot visszaküldtek, a kir. biztos tehát még 582 munkást követel. Szeptember 1-én 1000 munkásból csak 536 személy jelent meg, 464 fő kiállítását követeli a helytartótanács.²⁾ Szept. 12-én értesíti a vármegyét, hogy öfelségét nagyon kedvetlenül érinti a munkások elmaradása, ezért ha ki nem állítatnak, az illető vármegyék alispánjait felelőségre vonja, az ellenkező munkásokat pedig nagy büntetés alá veti.

A vármegye feliratára azt válaszolja a helytartótanács, hogy nemcsak le nem szállítja a munkások számát, hanem ha azt tökéletesen ki nem állítaná a vármegye, a mulasztó tisztviselőt hivatásától és fizetésétől felfüggeszti.³⁾

(A sok atrocitás után, mely a vármegye népét sújtotta, végre októberben arról értesíti a helytartótanács a vármegyét, hogy a vár mellett dolgozó munkások és a fuvarosok bérét a király felebb emelte és ez a rendelkezése a multra is visszahat.)

Kmoskó főstrázsamester kéri a vármegyét, hogy a felkelők zsoldja fizetésére 3000 ft előleget adjon a vármegye, mert a legnagyobb figyelmet kíván a rendes zsold fizetés. A méltányos kérést a vármegye szívesen teljesítette, míg pénze volt.⁴⁾ Eközben azonban a felkelési kassza kiürült és 10000 forintot az újonnan szervezendő lovas-osztály pénzéből vesznek kölcsön. Hogy a pénztár fizetőképes legyen, meghagyják a szolgabiráknak az 1807. évi országos sege-

¹⁾ U. o. 293. l.

²⁾ U. o. 338. l.

³⁾ U. o. 418. l.

⁴⁾ U. o. 290. l.

delem be nem fizetett része behajtását és a katonát állítóktól a zsold beszedését.

Az augusztus 7-én tartott rendkívüli gyűlés megválasztotta a szabad lovas sereg tisztikarát.¹⁾ A tiszti állásra a vármegye olyan fiai pályáztak, akik a rendes hadseregben ténylegesen szolgáltak. Mikor a tisztek névsorát a nádornak felterjesztették, kérték egyuttal, hogy az altiszteknek legalább egy része a reguláris katonaságtól vétethessék át. Ugyancsak felírtak a nádorhoz, hogy mivel a gyakoros katonaságból a megyére kivetett 500 ujonc kiállításáért jót nem állanak, ezt nagyobb számú lovassággal kívánja pótolni a vármegye a haza véelmét tekintvén „mivel a hadakozásnak mostani systemája szerint lovassággal többet lehet végezni.“ De kéri a folyamatban való verbunk megszüntetését, mert ez az ujonc-állítás előmenetelében nagy akadályt téshen. Az ujoncozás oly sikerrel haladt előre, hogy augusztus 7-én már 137 lovas katonája volt a vármegyének, ami a felbuzdulásnak kétségtelen jelét mutatta. Kéri a nádort, vegye át ezeket az ujoncokat, mert unalomból is ivásra adván magukat, kihágásokat követnek el és megszöknek.²⁾

A háborus világra vet élénk fényt a helytartó tanácsnak az a rendelete, melyben július 26-án meghagyja, hogy a vármegye a zab cséplését sürgesse. A Baján és Dunavecscén veszteglő gabonás hajóknak pedig sürgősen Komáromba és Pozsonyba visszavontatását rendelte el. Augusztus közepén nagy sietséggel 20000 üres zsákot szállítanak Lipótvárról, Komáromon át Budára. A molnárokat pedig a kincstári gabona őrlésére szorítják.

A malmokhoz biztosokat küldenek ki, hogy a kincstári gabona őrlését ellenőrizték, a tatai malmokra minden téli hónapban 6000 mérő őrlését vetik ki.

A Kássán, Aradon, Temesvárott és Zomborban levő hadi foglyokat Pozsonymegyébe, Püspökibe szállítják, kicserélés céljából augusztus 15—17 közt, mikor az ellenségeskedés szünetelt.

Csicsó helység panaszkodik szeptember 15-én, hogy már 16 nap óta 864 francia fogoly van náluk bekvártélyozva, akik a nekik rendelt katonakenyeret nem eszik és a lakosoktól követelnek kenyeret és ha nem kapnak, feleségeiket azonnal megverik. Ezenkívül igen sok köztük a beteg és a nyavalyát behurcolták a községbe,

¹⁾ U. o. 295. l.

²⁾ U. o. 300. l.

alig van ház, hol beteg ne lenne.¹⁾ Szept. 16-án jön válasz a panaszra, hogy a foglyok közül sokat kicseréltek, a betegeket pedig elkülönítették.

A Morvaországban időző király itt sem érezvén magát teljes biztonságban Magyarországra készült, erre vallott a helytartótanács rendelete, melylyel ezen ut megtekintésére biztosokat küld ki és meghagyja a vármegyének, hogy a hidakat jó karba helyezze és a szükséges rendelkezéseket tegye meg. Olmütz és Komárom közt szakadatlan volt a postaszolgálat. Érsekujvár és Komárom közt Bagota volt az állomás, hol 12 pihent ló állott az udvari kurírok rendelkezésére.²⁾ Komáromban és Igmádon pedig minden nap 10 négylovas kocsit rendeltek szolgálatukra.

A vagrami csata után julius második felében sőt augusztusban is fegyverszünet volt az ellenséges seregek között. A somogyi lovas-ezred, melyhez Komáromvármegye is tartozott, Györszentmártonban állomásozott és Pászthory ezredes a felkelők begyakorlásával foglalatoskodott. Aratási idő lévén, mindegyik hazagondolt a faluba, hol nagy hiánya volt a dolgos kéznek. Nem szokván meg a katonai fegyelmet és a tétlen életet, közel is lévén lakóhelyükhöz, bizony szép számmal látogattak haza felkelő lovasaink; augusztus 5-én Mecséry báró kerületi generális nem kevesebb mint 39 vitéz nevét közli a vármegyével, akik bucsut se mondtak a regimentnek és arra kéri a vármegyét, hogy e „hiteszegett tekergők“-et fogattassa el.³⁾ A vármegye a „hiteszegett legények“-nek Szentmártonba való visszaküldése iránt intézkedett is.

Súlyosabb bünt követett el két gyalogos insurgens, Molnár András és Gulyás Mihály közlegények, akik fegyvereiket és ruhájokat is eldobták, mikor menekültek; ezek az Aranyoson julius 15-én megtartott hadi törvényszék által az ő reájuk rótt testi büntetésen felül, hét napi vason szenvedő áristomra, minden másnap kenyér és vizen való bőjtre, délelőtt és délután két-két óra kurtavasra ítélték őket és a parancs hallgatására fegyver közt vason a front elé kísérték, hogy a többi vitézek az ily ocsmány cselekedettől ezen büntetésnek szemlélése által elidegenedjenek, ezen felül 74 ft 07 kr. kár megtérítésében is elmarasztaltattak.⁴⁾

¹⁾ Közgy. iratok. 332. Lad. 57, VII, 38.

²⁾ XLIII. H. 1809. 317. I.

³⁾ Közgy. iratok. 332. Lad. 58 II. 29. 58. III. 1.

Érdekes két francia menekült katona sorsa akiket passzusokka Pestre utasítottak s akik hazájukba akartak visszatérni. Ezek Ácson a várparancsnok előadása szerint egy ausztriai vadász katonát akartak szökésre bírni, ezért elfogták őket. A tisztí ügyész jelenti a vármegyének, hogy a napi 6 kr. nem elég egynek-egynek eltartására. Az esetet bejelentik a helytartótanácsnak és a gyanus személyeket, kiknek „elszökésében is a francia ármádiából valamely rossz célban szinlett dolog“ lehetett az akkori hangulat felfogása szerint, fogvartartották.¹⁾

A szökevény katonák ellen bocsátotta ki a helytartótanács rendeletét, hogy aki katonától ruhát vesz, pénzevesztes leszen és megbüntetik; aki az ily katonát bevádolja, a ruha árát megkapja jutalmul.

A felkelő csapatok ez alatt sűrűen váltakoztak. A 728 főből álló a barsi lovasezred Kisberről Komáromon át augusztus 6—8 napjain, a pozsonyi 1030 főből álló lovasság viszont augusztus 7—10. napjain vonult Megyerről Komáromon át Kisbér felé. A nőgrádi és barsi lovas ezred a fegyverfogás idejében Kisbéren és Igmádon állomásozott. Kisbér, Igmánd és Böny községekbe négy felkelő lovas ezredet raktak. Mármaros vármegye 576 főből álló gyalogsága Szatmár gyalogos seregével augusztus 9-én érkezett Komáromba. A felkelési főhadiszállás Pápáról Kisbérré helyeztetik át, Veszprém és Fejérmegye felkelő seregei pedig Ászárra.²⁾

Az agyonterhelt nép azonban az elviselhetlen közterhekre alaposan ráunt. Augusztus 8-án jelenti Milkovich főszolgabíró, hogy Császár község birái a katonafogdosást megtagadták; hogy Kethely község a Komáromba rendelt „nappaló“ lovakat kiállítani nem akarja. Ács községben is vonakodnak katonának állni.³⁾

Augusztus folyamán a „szabad lovas sereg“ szervezése foglalkoztatta a vármegyét. Az érseki uradalom 1000 ft., a szentpéteri uraság (Zichy Károly gróf hadügyminiszter) 300 ft. adományt tesz a sereg organizálására, a tatai uradalom 120 gyalog katonának ajánl meg kézi pénzt. A megyei zsidóságra 20 rekrutát vetett ki a vármegye, folyamodnak, mentsék fel őket de a vármegye azzal az indokolással, hogy a lovas divisionak amugy se állítottak ujoncot,

¹⁾ XLIII. kötet. 1809. 341—342. II.

²⁾ U. o. 360. I.

³⁾ U. o. 322—323. II.

nem teljesíti kérelmüket.¹⁾ Fokozta a Karok és Rendek buzgalmát a királynak augusztus 1-én kelt elismerése, melyet aug. 21-én olvastak fel a gyűlésen,²⁾ hol az első alispán jelenti, hogy a szabad sereg immár majd egészen ki van állítva. A vármegye sürgeti a tisztek és altisztek kinevezését, ruházatra és felszerelésre 4500 forintot utalványoz és nem lévén bizonyos, mily eredménnyel járt a tiszai lóvásárlás a megyei alkalmas lovakat lefoglalja, a katonasor elől „elillantott“ legényeket pedig körözteti s a szolgabiráknak lelkükre köti, ha az ujoncozás költséggel járna is, azt állja a vármegye.³⁾ Tajnay táblabíró legjobb igyekezet mellett sem tudott 134 lónál többet szerezni; a 7 tiszti lovon kívül maradó 127 lovat, hogy az összefogdosott lovasoknak jobb kedvet csináljanak, kiosztatja a vármegye. Két járás legénysége Kürthön, a másik kettőé Császaron gyakorol a rendes katonaságtól jött altisztek vezetése alatt.⁴⁾ A hiányzó lovakat a vármegyében szerzi be egy küldöttség, mely a négy járásban szemlét tartott. E mellett a felszerelésen serényen dolgoztak a helyi mesteremberek. Az ujoncozó tiszt szept. 7-én panaszosan jelenti, hogy az eddigi ujoncok közt sok a mesterlegény és a más törvényhatóságba tartozó. A Karok és Rendek erre igazán komoly intelmet bocsátanak ki a főbírákhoz, hogy a háborúnak kétséges körülményeit vegyék szívére, mert ennek szerencsétlen kimenetele esetére egész hazánk és ősi szabadságunk is veszedelemben forognak és tegyenek félre minden más teendő, és szeptember 15-ig kiállítsák a hátralevő ujoncokat.⁵⁾ A király szept. 7-én ismét sürgeti a vármegyéket különösen lovasság kiállítására. A Rendek a lovas sereg ezredesévé Sterneck báró helyett, kinek választásába sem a király, sem a nádor bele nem egyezett, Göntzöl Ferenc dragonyos százados-kapitányt választják meg.⁶⁾ Körmendy Sámuel kapitány is elfoglalja helyét Szomodon, hol az ujoncsereget szervezi. A főbírákat ismét utasítja a közgyűlés, hogy most már 8 nap alatt tegyenek jelentést az ujonc sereg kiállításáról. Szeptember 27-én ismét sürgetés jött a kancelláriától a szabad lovas sereg kiállítására, mely nehezen halad előre, főleg a lóhiány miatt.

¹⁾ Közgy. iratok. 332. Lad. 58 III. 10.

²⁾ XLIII. kötet. 1809. 331. I

³⁾ U. o. 337. I.

⁴⁾ U. o. 349—352. II.

⁵⁾ U. o. 379. I.

⁶⁾ U. o. 386. I.

A lovas sereget egyébiránt, mihelyt készen lesz, a Tisza balpartjára rendeli a nádor a württembergi herceg parancsnoksága alá.¹⁾ A nádor szept. 14-én sietteti a lovak bevásárlását, mert addig a sereget át nem veheti. Szeptember végén még csak 216 lova volt a seregnek, mert 450 frton sem lehetett venni lovat már akkor. A főispán levelében értesíti a vármegyét, hogy ő is lóvásárlással foglalkozik.

Közeledett a tél s a szabad sereg felső ruházatául rendelt „kék ümög“ bizony kevés meleget tartott. Dolmányokra volt szűk-sége a seregnek, melyért a nádort megkeresik. Természetesen ő felsége erre engedély adott a nádor útján.

Azonban ekkor okt. 20-án, a szabad seregnek csak 18568 forint pénze volt, tehát e nagyobb költségre 50000 forintot kér a vármegye és felvételére a budai kancelláriához Gerdenich levéltárnokot kiküldi.²⁾

Október 20-án mutatkozik be a szabad sereg ezredese, Gönczöl Ferenc a vármegyei státusoknak, akinek meghagyták, hogy a sereget gyakorolja és pedig az egész osztályt Szomódon, ha ott nem lenne hely, úgy Bokodon.

A szabad lovas seregben már eddig 255 ló állott készen. 25 újabb lószerszámra 700 ftot utalványoz a vármegye; október végével jött a királyi parancsolat, hogy a vármegye a lovas seregre tett készületeit félbeszakassza és nyolc nap alatt jelentse be, hány lovat szerzett be?³⁾ 257 ló volt ekkor a megye rendelkezése alatt. A szabad lovas sereg feletti szemlére a württembergi herceg Postre-hovszky generálist küldi ki.

A nagy katonajárással természetesen sok zaklatása járt a népnek. Így az alispán augusztus 21-én azt jelenti, hogy a beszállásolt katonaság mindenütt tüzifát követel és kihágásokra is vete-medik. Meghagyják, hogy a kiszolgáltatott tüzifáról nyugtát kérjenek, mert azt a kincstárnak kell fizetnie. Aranyos nemessége a katonabeszállásról panaszkodik és 25 öl fa árának, 425 ft-nak utalványozását kéri.⁴⁾ Gúta lakosai könyörögnek, hogy a katonaság már minden fájukat elégette, és erre provisiót kérnek.⁵⁾ A főhadbiztos

¹⁾ U. o. 412. l.

²⁾ U. o. 440. l.

³⁾ U. o. 459. l.

⁴⁾ U. o. 381. l.

⁵⁾ U. o. 382. l.

orvosolta a panaszokat és okt. 11-én bizottság küldetett ki a károk becsléseire.

Nagyigmánd helység lakosai meghatóan könyörögnek, hogy mentsek fel őket a jövő menő katonaság tartása és főleg forspontozása alól. Egyedül önekik kell mindenféle kurirt, tisztet, szállítást Igmánd és Bakony-Szombathely közt végezni. „Már annyira nyomorgattatva vagyunk, hogy sem magunk munkáját, sem ő felsége szolgálatját marháink erőtlensége miatt majd meg nem tehetjük.“¹⁾ Egnéhány kocsit kérnek naponta más más községekből kirendelve. Mocsá község főhajtó szegény birái jobbágyi alázattal könyörögnek, hogy vigyék el Nógrád vármegye felkelő seregének oda szállásolt egy eskadronját, vagy az ott állomásozó Davidovics regiment két bataillonját, mely miatt a szegény helység lakosai mindenféle panaszkodnak. A forspontozás terhét is mérsékelni kéri.

A nyomorúságot jellemzi, hogy az utak mellett számtalan döglött ló feküdt, melyek eltakarítására szoros rendelést tesz a vármegye és erre a katonaságot is megkeresi. A Duna mentén temetetlen holttestek, különösen katonáké, voltak láthatók.

Gúta mezővárosa szintén feljajdul a katonai terhek miatt. Beszállásoltak oda egy osztály könnyű lovast a stobbal együtt, egy csapat Galitzin katonát, a város alatt táborozó szekeresek 24 osztályának tisztjeit, szept. 9-én érkezik oda a pontonierok 5 osztálya 900 lóval, 5 tiszttel és 500 katonával, egy osztály gyalogos pontonier és egy század csajkás. Ezt a rettenetes terhet eltordítani kéri a sokat nyomorgatott várostól. A város még az iránt is panaszkodik, hogy 1807 év óta fuvarbért a kincstártól nem kapott. A panaszra szept. 21-én válaszolnak azzal, hogy Gúta helyzetén könynyitettek. Ezt azonban nyomban a gyűlésen lecáfolja Csejtey főszolgabíró, aki élőlészóval jelenti, hogy Gúta mezővárosban és külső vidékén 13000 katona van elszállásolva, akiknek szörnyű excessusaikról szóló panaszlevelet elküldik a tábori főigazgatónak.²⁾ Ez az állapot csak október végén ér véget a katonaság elvonulásával.

A panaszok sorozatát Perbete község folytatja, amely panaszt tesz, hogy szüntelen átvonuló katonasággal terheltetik, most pedig a Lichtenstein ezred 290 emberét szállásolják be állandóan a községbe. A vármegye a panaszon nem segíthet. Ekecs község panaszja komolyabb természetű. Ott a katonaság 700 kenyeret zsarolt és

¹⁾ Közgy. iratok. 332. Lad. 58. V. 32.

²⁾ XLIII. kötet. 1809. 426. 1

arról írást nem adott, ezenfelül 32 kocsin vitette a bagázsiát egész Ácsig és ezt se nyugtatta. A vármegye azt határozta, hogy ezt már elhallgatni nem lehet.¹⁾

Ács község pláne az ujszónyi sáncok alatt fekvő nemes katonaságnak rablásairól, kártételeiről és „gyilkosságairól“ nyújtja be keserves panaszát, amelyet azonban nem szabad szóserint értelmezni.²⁾

A fegyvernek oly szűkében voltak, a vármegye hajdúinak puskáit kéri kölcsön³⁾ a rossz fegyverek megjavítását sürgetik. A vármegye fel is szólít minden nemes urat fegyver adásra, a megyebéli lakatosokat és kovácsokat fegyvercsinálásra serkentik, a cigányokat pedig erőszakkal hajtják e dologra; a felszólításnak azonban kevés eredménye lett. A szabad lovassereg is csak egy piszolyt kapott egy főre.

Ferenc király augusztus 29-én érkezett Komáromba, honnan főhadiszállását szeptember folyamán Tatára tette át. Ez a nevezetes esemény természetesen nagy és élénk forgalmat okozott a vármegyében, mely így az események középpontjává lön.

A király huzamosabb időt töltött itt és ez alkalommal tárgyalások folytak a vár erősítéséről és a város szabályozásáról is; a nádor ez ügyben szept. 27-én leír a vármegyéhez és közli a király eltárhaozását ebben az ügyben.

A király itteni tartózkodása alatt minden járásból 8 négylovas és 4 két lovas kocsit, összesen tehát 48 kocsit rendelnek be szolgálattételre,⁴⁾ az adózók azonban sürűen tagadják meg az engedelmességet. A sürűen érkező panaszokra és a katonák okozta nagy és súlyos közterhekre való tekintettel a vármegye is elveszti eddig való békességes türésének fonalát. A gyűlésen, szeptember 2-án, minden panasz szóba kerül; a katonáktól nem mentesek többé a földes urak házai, nem a kuriális fundusok, a praedialis és nemes helyek sem. Növeli a terheket, hogy a jövő-menő katonák hيرادás nélkül érkeznek és magukat önkényesen kvártélyozzák be és mivel így tartásukról előre nem gondoskodhattak, a szegény adózóktól erővel is elveszik az eleséget. A szüntelen forspontozás is újabban ő felisége főhadiszállása miatt napról napra nő; ezen felül a vár melletti

¹⁾ U. o. 437. l.

²⁾ U. o. 438. l.

³⁾ U. o. 358. l.

⁴⁾ U. o. 372. l.

munkától sem kimélik meg a vármegyét. Az adózók kétharmad-része örökösen uton van és gabonáját alig hordhatta be, nem hogy elnyomtathatta volna. Sokan lakóhelyüket készülnek elhagyni, mert így a vármegye végső elomlása elkerülhetetlen. *Ezért megkéri ő felségét, hogy mentől előbb békességet kötni méltóztasson.*¹⁾ Ez iránt felírnak ő felségéhez és ehhez mellékelik a járási főszolgabírák jelentéseit, amely, amely az adózók minden terheit magában foglalja; a feliratot szeptember 7-én el is küldik.²⁾ I Ferenc szept. 6-án Komáromból hadiparancsot ad ki, melyet a helytartótanács azzal a hozzátoldással küld meg, hogy ő felsége mindent elkövet, hogy az ellenséget tűrhető békességkötésre bírja, vagy ha erre nem lenne hajlandó, rajta győzedelmet vehessen. Az ország népeitől elvárja, hogy eddig bizonyított és világszerzte csudált hűségben, bizodalomban és a kívántató segedelmek adásában tovább is állhatatosak maradjanak.³⁾ A vármegye szeptemberi feliratára okt. 10-én válaszol és írja a király, hogy a terheket a háború mostoha körülményeinek tulajdonítsa a vármegye, de ezek a terhek egyenlően lesznek elosztva a jurisdictiók közt.⁴⁾

A király itt tartózkodásával látszik összefüggésben lenni a baji sáncok építése,⁵⁾ melyeket szeptember 7-én rendeltek el mikor Ferenc már Tatán időzött és csendesen vadászgatott. A baji erődítéshez 500 embert követelt, a kerületi vezérhadbiztos. Újszőnyben szintén sáncokat emelnek és ezt a munkát szept. 7-én kezdik meg 1000 emberrel.⁶⁾ Nem volt elég közterhe e szegény vármegyének eddig: az udvardi járás népét az esztergomi sáncok készítésére rendelik szept. 1-ére; sőt még 15 napra is ott tartani akarják.⁷⁾ Ebbe azonban nem nyugszik bele a vármegye.

A király-járási hátrányai azonban pontosan bekövetkeztek. Végh István vezérhadbiztos egyenesen ő felsége parancsára hivatkozva rendeli el, hogy a kurírok számára Bagotán, Komáromban, Kisbéren lovak mindenkor álljanak készenlétben. Ezeken az állomásokra biztosokat állítson ki a vármegye, akik ne csak arra ügyeljenek,

1) U. o. 365. 1.

2) U. o. 367. 1.

3) Közgy. iratok. 333. Lad. 58. IX. 14.

4) U. o. 58. X. 1.

5) XLIII. kötet. 370. 1.

6) U. o. 400. 1.

7) U. o. 428. 1.

hogy a kurok lovait más ne foglalja el, hanem a kurok passzusait is megvizsgálják. A státusok kedvetlenül értették e panaszos rendeletet és újból meghagyták, hogy Komáromban 48 kocsi, Bagota, Nagyigmánd és Kisbéren pedig 6—6 négylovas kocsi álljon a kurir szolgálatra készen; ezekre a helyekre kommiszáriusokat is küldenek.¹⁾ Ez szükséges is volt a sok visszaélés miatt. Maga Végh főkomiszárius inti a vármegyét, hogy a forspontot csak igazolásra adjanak katonatiszteknek.

A király szeptember 18-án átköltözött Tatára s a tábori posta középpontja is Tata lőn, melylyel Szenden át közlekedett a felkelősereg főhadiszállása.

Az ellenségeskedés szünetelvén, a felkelő sereg ez alatt csendesen gyakorlatozással töltötte idejét. Az unalmas foglalkozás elől némelyek hazatértek, a nádor előállításukat sürgeti. A tétlenség okolja meg a most méltán különösnek tetsző kívánságot, melyet a sereg nevében Nedeczky Zsigmond százados terjesztett elő a vármegyének, melyet arra kért, hogy mivel a katonáknak részben fehér, részben vörös patrontásaik vannak, az egyenlőség okáért csináltasson a vármegye a fehér helyett is mind vöröset. A státusok azonban a concurrentiális cassára hivatkozva megtagadták a kérést.

Csallóközből jelentették a közgyűlésnek, hogy a franciák átlépték demarcationális lineát és Csilizközt felmérték.²⁾ A rendek azonban különös intézkedést nem tettek, csak az esetre, ha a vármegye határát átlépnék, kívánt a vármegye fegyveresen ellenállni a föld népével együtt. Szeptember 11-én Csicsó község jelenti, hogy a Szigetköz „tömvést van ellenséggel annyira, hogy már több nem is lehet.“ Nekünk pedig csak a szögyei révnél van őrségünk. Jelentését felküldték a nádorhoz.³⁾

A fegyverkezés azonban még mindegyre tartott. A helytartótanács felelősség terhe mellett rendeli el az ujoncok sürgős kiállítását. 1809 évben első ízben 250 legényt kellett volna kiállítani, az ujabban megajánlott 40000-ből pedig ismét 500 esett a vármegyére, amely ezenfelül 320 lovas kiállítását vállalta. Az első 250-ből is 146 legénnyel tartozott meg a vármegye. Ebben a számban nincsen azonban benne a verbunk által összefogdosott katonák száma, ami szüntelen folyt. A vármegye újra kéri, inti főbiráit,

¹⁾ U. o. 372. 1.

²⁾ U. o. 383. 1.

³⁾ U. o. 404. 1.

akik persze ily körülmények közt tehetetlenül álltak, mert lovas katonának csak elment az ifjuság, de a sorkatonaságnál éppen nem volt kedve egész kapitulációt szolgálni. Sürgetés sürgetést követett az ujoncok ügyében; szept. 19-én még az 1808 évi jutalékból 39 főt az 1809-i első feléből 146 főt követel a helytartótanács. Az elmaradt 39 fő még november végén is hátralékban van. A király végre nov. 24-én a 40000 ujonc kiállítását félbe szakasztotta.¹⁾

A seregek érkezése sem szünetelt. Szeptember 12—14-én az 1. és 2. székely ezred és az erdélyi vadászok serege állomásozik Almáson és Neszmélyen. A felkelő sereg kisbéri főhadiszállásáról írja Márkus Ignác főhadbiztos szept. 13-án, hogy a hevesi felkelő sereg, Kocs, Szend, Környe, Kecskéd és Dad községekbe, a zalai Tárkány és a közeli veszprémmegyei községekbe szállásoltatott, Nagyigmánd és Mocska a Hiller-, Ács és Bana a Sztáray ezrednek adott szállást, Ácsra került ezenkívül a Lichtenstein lovasezred is.

Lévay István, kit a vármegye megbízott az előfogatok feletti felügyelettel, szeptember 16-án jelenti a vármegyének, hogy az esős időben a „napló lovak“ nem éjszakázhatnak a szabad ég alatt és azoknak hajlékot kellene csináltatni. Ezt a vármegye méltányosnak találja és deszkából összerótt hajlék készítésére engedélyt adott.

Az 1809-i háborús esztendőhöz fűződik a komáromi franciskánus barátok klostromának és templomának elvétele is, amelyet katonai ispotálynak használtak fel. A vármegye hasztalan szólalt fel a népszerű és magyar szerzetes rend mellett; felhozta azt is, hogy levéltára is a klostromban van elhelyezve, onnét költöznie kellett; így a levéltár, mely 1808-ban a bencés rendházban volt, 1809-ben a franciskánus klostromból a református Collegiumba költözött.²⁾

A seregek élelmezésére rengeteg panasz merült fel. Ide vezethető vissza az elkövetett kihágások legnagyobb része is. Maga az első alispán panaszolja a Rendeknek szeptember 24-én,³⁾ hogy ógyallai majorjában az elszállásolt ordonánc katonák lopták a szénáját s mikor őket e miatt megdorgálta, azzal mentik magukat, hogy öt lóra naponta csak két öt fontos szénaporciót kapnak, e mellett lovaik éhen döglénének s így kénytelenek lopásra vete-medni. A rendek is megerősítették ez előadást. Mivel ezzel nem-

¹⁾ U. o. 502. l.

²⁾ U. o. 407. l.

³⁾ U. o. 408. l.

csak a nép szenved sanyargatást, de ő felsége szolgálata is fogyatkozást, sőt a királyi tár is károsul, mindezt a tábori komiszáriátus főigazgatója tudomására hozzák.

A főhaditanács a magyar fanyereg szerzés nehézségét panaszolja a helytartótanácshoz intézett átiratában, amely a vármegyének leiratot küld és tudósítást kíván, hogy mennyi idő alatt és hány nyeret tudna készíteni a vármegyében? Császáron 3 és Etén 2 fanyeregjártó volt a vármegyében, akik egy hét alatt 20, illetve 14 nyeret voltak képesek készíteni, de ezt is csak addig, míg száraz fa készletükben tart.¹⁾ Ezt megírják a helytartótanácsnak azzal, hogy a nyeregjártóknak első sorban is a megyei szabad lovas sereg hiányait kell kipótolniuk, csak úgy dolgozhatnak a hadirendnek.

A beteg katonák szaporodásához képest az ispotályok számát is szaporítani kellett. A vármegye jelenti, hogy az erre alkalmas épületeket mind elfoglalták, meghagyják az itteni két belső orvosnak (chirurgus), hogy egyikük szüntelen az itteni katonai kórházakban tegyen szolgálatot; a járási seborvosok között olyan rendet tettek, hogy azok fele mindenkor a legközelebbi katonai ispotályok mellett legyen.

A Budán és Pesten járványszerűen fellépett „inak hidegtelese“ betegsége (tifusz) való tekintettel a ragadós nyavalyákról jelentést kíván a helytartótanács. A beteg katonák szállítása iránt pedig oly intézkedést tesz, hogy az átkelési helyeken a betegek részére üres házakat rendezzenek be a betegek szállásául.²⁾

Nagy gondot okozott mindez a katonai hadvezetőségnek, melyet a hadsereg téli ellátásának a gondja is aggasztott. Erre vallanak azok a sűrű rendeletek, amelyek a molnárok őrlésének szabályozására érkeztek a vármegyéhez.³⁾ A hadi kormányzék előadása szerint a hadsereg téli ellátását másképpen biztosítani nem lehet, hacsak a megyebéli molnárok minden héten négy olyan mértéke: nem őrölnek, amelyet közönségesen „Muth“-nak neveznek. A helytartótanács szept. 12-én meghagyja, hogy mindazok a felek, kik gabonában való ajánlásokat tettek, ezt adják lisztben; az őrlés árát a kincstár megfizeti, ugyanekkor szállítókat keres, akik a gabonaőrlést és a liszt szállítást vállalják.

¹⁾ U. o. 416. l.

²⁾ U. o. 421. l.

³⁾ U. o. 368. és 417. ll.

Okt. 3-án a hadi kormányzék rendeletét veszi a vármegye, hogy pékeket szerezzen, mert az élésházak mellett dolgozó pékek igen betegesznek. A seregek tartására való kenyeret a megyebéli pékek szállítsák, vagy a katonák szállást adó gazdái, akik ha saját lisztjükből látják el a katonákat, minden mázsa után 1 ft, illetve 1 ft 45 kr. jutalmat kapnak. Ilyen szükében volt a lisztnek a hadvezetőség, amely a nyár folyamán nagy seregeket vont össze.¹⁾

A beszállások között derüs epizód is akad. Október 3-án jelentik, hogy a Tata vidékére „véletlenül“ érkezett Blankenstein magyar lovasezredet Oroszlány, Zsemle és Gesztes községekbe szállásolták be, más részét Fejérmegyébe.²⁾

Ilyen óriási hadjárat alkalmával természetesen sok hadifogoly is fogságba kerül, ezeken kívül sok szökevény megy át az ellenséges seregbe. A francia szökevények is igen elszaporodtak. A grande armée felett csillogó gloire gondolata többeket hidegen hagyott, akik megunták a hadi élet nyomorúságát és átszöktek. Ő felsége ezekre nézve úgy rendelkezett, hogy akik minden gyanu nélkül találtak, az előzetes vizsgálat után azokat a katonai gazdálkodó commissiókhoz, vagy ha mesterséget űznek, a tiszamenti mezővárosokba küldjék, aki ebben nem jártas, azt a falukba mezei munkára utasítsák. A gyanus személyek őrizet alatt tartandók, de nem tömlöcökben, és élelmükre napi 6 krajcárt rendelt őfelsége, amitől a szegény franciáknak bizony felkophatott az álluk.³⁾

Rengeteg kiadása volt a vármegyének ebben az esztendőben az utak fentartására. A szüntelen jövő menő katonaság, az óriási szekerezés ártalmára volt az utaknak és a hidaknak. S. ept. 21-én a komárom—érsekújvári útnak tüstént való megcsináltatását rendelik el és ennek vezetésére Vetzelsberg báró alezredest rendelik ki; természetesen a munkásokat a vármegyének kellett kiállítani. Ugyane e hó 14-én a nagyigmánd—bicskei út azonnal való kiigazítására kap a vármegye utasítást, melyet végre is hajt. A hadbiztonsági főigazgató okt. 12-én panaszolva írja, hogy az érsekújvári utra kirendelt 259 kocsi és 436 munkás helyett csak 81 kocsi és 175 munkás, október 26-án pedig csak 40 munkás és 25 kocsi jelent meg. A vármegye erre a maga erejéből nem is képes. Ez alkalommal jelentik, hogy a bajcsi Nyitrahid is elromlott, főleg a

¹⁾ U. o. 430. 1.

²⁾ U. o. 429. 1.

³⁾ U. o. 422. 1.

katonai fuvarok következtében; a vármegye felir a helytartótanács-hoz ez ügyben. Annyit elért a vármegye ezzel, hogy az utakon dolgozó munkásai azt a felemelt bért kapták, mint a várerődítésnél dolgozó népei. A sáncok építését október végén beszüntették és az érsekújvári ut építését folytatták nagyobb erővel.¹⁾

Mindezeideig, ami a katonaság és polgárság közti viszonyt illeti, azt láttuk, hogy a katonaság kerekedett felül. Háborús világban ez így van rendszerint. Azért mint különös esetet jegyezzük fel azt a panaszt, amelyet Schauroth generális emelt nemes Molnár István komáromi lakos ellen, ki a nála lakó Renner kapitány szolgáját a vizum repertum szerint kegyetlenül elverte, a generális úr arra kéri a vármegyét, hogy Molnár István uram a tisztí szolgát megkövesse, becstelentő szavait „visszahuzza“ és 50 ft fájdalomdíjat fizessen. Csejtey főbíró nyerte azt a kényes megbízást, hogy a panaszos ügyet jó szerivel elintézni iparkodjék.²⁾

Sok kellemetlenség fordult elő a fuvarozásokkal. A szekerek megjelentek, de sokszor a rakodás helyét nem tudták; az pedig képtelenség volt, amit az éllemező hivatal kívánt, hogy a 10—20 községből rendelt szekerek egyszerre jelenjenek meg a rakodásnál német konduktorokkal, kik a csapatokhoz voltak beosztva.

A helytartótanács október 3-án azt követeli, hogy a szállítványokat 12—14 mérföldre fuvarozzák, a vármegye „azzal a nyilt-szivűséggel, melylyel egy vármegyének a felsőbb dicasteriumhoz viseltetni kelletik“ visszair, hogy ez egyszerűen lehetetlen kívánság, mert az agyoncsigázott állatok ezt nem győzik és ily hosszú utra terhes szekerre takarmányt nem rakhatnak.

Kmoskó a komáromi felkelő sereg főstrázsamestere a sereg részére fehér ruhát kért az óbudai katonai raktárból. Jellemző az a válasz, amelylyel elutasították a kérését. A gazdálkodó hivatal azt válaszolta, hogy mivel a vármegye „ugyis keveset szenvedett az ellenség dühösségétől“, adja ki a vármegye a ruhajárandóságot. A vármegye azonban nem hagyta igazát, felirt a nádorhoz, hogy a felkelő sereg június 14. óta szüntelen táborozik, az ellenséggel megütközött és a ruháit hadiszolgálatban szaggatta el; az pedig tagadhatlan, mily sokat szenvedett a megyei nemesség mind az

¹⁾ U. o. 469—470. II.

²⁾ U. o. 431. I.

ellenségtől, mind az itt táborozó császári seregektől. A nádor igazat ad a vármegyének és megbizta a beszerzéssel a vármegyét.¹⁾

A felkelő gyalogsereg könyörög a vármegyénél, hogy mivel soknak közülök fekete hajtókéja van dolmányukon, a helyett vörös hajtókékat csináltasson a vármegyey; a szerény kérést, amely különben jellemző a katonasorba való beletörődésre nézve, teljesítette a vármegyey.

A gesztési járásból 1690 ft folyik be hadi segedelem fejében, de Thaly alszolgabíró jelenti, hogy a gabonát az adózó nép sűrű fuvarozása miatt nem szállithatta be Komáromba.

A disztelen bécsi béke után a vármegyey terhei azonban korántsem szüntek meg.

Október 31-én veszi a vármegyey a katonaság elhelyezésének újabb tervét, amely áttekinthető képet nyújt azon óriási haderőről, mely e vármegyey területén feküdt. Komáromban székel a 7-ik hadtest és a következő ezredek tartoztak kötelékébe: a Kotulinsky ezred (Ács), Strauch (Mocsa és Neszmély), Wukasovich (Gúta, Újfalú, Megyercs), Jellasich (Néma, Nagymegyey, Nagykeszi, Ekecs, Izsap), az első székely ezred (Ujszőny), Davidovich (Ószőny), Weidenfeld (Szentpéter, Újgyalla), az ágyuzó sereg Bagota, Imely, Naszvad, Martos, Perbete községekben nyert elhelyezést, a Stipsics huszárok pedig Dad, Bokod, Oroszlány, Kecskéd, Zsemle, Környe, Bánhida, Alsó- és Felsőgalla községekben Komáromban volt a főhadiszállás, az utász osztály, az egészségügyi különítmény és a szekerész csapat. A rendeknek az a kifogása volt a plánum ellen, hogy a curiális községekbe is szállásoltak katonát; nyomban a gyűlésből kiküldték Csejtey főbíróat Schauroth generálishoz, hogy a terven változtasson, de a generális erre nem volt hajlandó. A vármegyey erre ünnepélyesen tiltakozik, kijelentvén, hogy háboru idején eltűrték a katonabeszállásolást nemesi helyeken, de a békekötés után ezt az alkotmány és a nemesi szabadság sérelmének, sőt felforgatásának tekintik. Az újabb beszállásolásba is csak ugy egyeznek bele, ha a régi katonaság onnan elvitetik.²⁾

Ebben a kérdésben végre a vármegyey győzedelmeskedett s a nemesi helyeket a beszállásolástól mentesítették.

A felkelő seregek eloszlása után Szőny, Naszály, Igmánd, Tárkány, Ászár, Kishér, Kethely, Császár, Szák, Szend, Kömlőd,

¹⁾ U. o. 439. I.

²⁾ U. o. 448—449. II.

Kocs, Mocsá községekbe császári cheveau legeurs-öket helyeznek a helytartótanács okt. 31-én kelt értesítése szerint.

Nem lesz érdektelen felemlíteni azt az epizódot, egy hangot a katonabeszállásolás eileni zugolódásból, mely a szentpéteri uraság ügyészenek felszólalásával hangzott el a vármegyén, aki keserűen panaszkodott, mit szenved az uradalom a katonaságtól. A közgyűlés kijelentette, hogy nem lehet segíteni a bajon, amely közös az egész vármegyével. A felszólalót uraságához utasítják, aki nem volt más, mint Zichy Károly gróf hadügyminiszter, annak a hadi terhek eltávolítása tehetségében áll.¹⁾

Kemény parancsok mentek széjjel a katonasághoz, hogy a közönséget ne zsarolják, hogy mily kevés eredménnyel, a gyűlésen elhangzott panaszokból megérthetjük, amelyek szerint a katonaság magának fát és követel és arról nyugtát adni vonakodik.²⁾

Október 8-án 40000 porció kenyér szolgáltatását kívánja a katonaság 10 nap alatt; a községek be is szolgáltatták. 13-án az esztergomi sáncok építéséhez ismét munkásokat követelnek.

A sereg háborús létszámához képest a kórházak száma is kevésnek bizonyult. A franciskánus szerzetesek elvett házában kívül a szürke barátok kolostorát is kórházzá alakítja át a katonaság³⁾ és erre 100 munkás kiállítását kéri. A kórházak tömve voltak beteggel és oly orvos hiány volt a katonáknál, hogy a polgári orvosok segédkezését vették igénybe.

A fegyverkezést a békekötés sem szüntette meg. A vármegye mint említettük 750 főnyi ujonc kiállítására volt kötelezve 1809. évben. Az ujoncozó katonatiszt panaszolja október végén, hogy már régen hoztak be ujoncokat a községekben és a szolgabírák csak a mult állításokból elmaradt ujonc illetéket sürgetik, az ujról említést se tesznek. A vármegye mit tehetett, mint újra, talán századszor sürgeti az ujoncok gyors kiállítását, annyival is inkább, mivel a végső határidő, október 31. közeledik.⁴⁾ Sőt a békekötés után is még mindig fegyverkeznek és a katonák kiállítását mind-egyre sürgetik.

A francia sereg a vármegyének érzékeny kárt okozott Gönyőn, ahol a megyeházához szükséges téglát rendelték meg. A téglavető

¹⁾ U. o. 453. l.

²⁾ U. o. 449. l.

³⁾ U. o. 450. l.

⁴⁾ U. o. 453. l.

összes szerszámaikat felégették, 7000 téglát széthánytak, a már kivetett kész téglafal fölé emelt szin tetejét fölégették, s a téglafal mind elázott; a téglafalra odavitt 200 öl fából az ellenség 33 ölet felégetett, 40 ölet János főherceg serege, 5½ ölet pedig az aradi insurgensek hordtak el.¹⁾

Egész sereg panasz érkezik a vármegyéhez a fuvarozó jobbágyoktól, akiknek barmai megdöglöttek, mert messze hajtották őket a rossz utakon. Két kocsis jobbágy ellopott lovai miatt tesz panaszt, melyet a vármegyebéli felkelő katonának vittek el. Egy gútai lakos két lovát keresi, melyet a Sas vendégfogadó előtt két katona erőszakkal elragadott. A keszegfalvai községi tizedes leteszi szerény hivatalát, mert a katonaság által való nyomorgatásokat tovább nem bírja, főleg a forspontok miatt. „Sem éjjeli, sem nappali nyugodalmam nincsen mesterünkkel együtt, írja panaszában,²⁾ mivel magam az egy anyai nyelven kívül nem tudok, azért is a katonaság úgy éjjel, mint nappal csak a mestert keresi, minthogy tud németül és tótul velük beszélni és az által magyaráztatom meg magamnak, hogy mi légyen a kívánságuk. Már tsak ezen folyó esztendőben az katona tiszték gyakorta úgy éjjeli, mint sem nappali quartélyra bé szállanak hozzám es magoknak parantsolnak ebédet és vatsorát, a kik is még mind ekkoráig elvitték ételemnek árát, akit tsak röviden elszámálván mégis kitesz már 140 forintot és a mellett mind magamat, mind mesterünket veréssel fenyegetik. Az szegénységnek forspontra kelletik éjjel nappal mennyi és soha még ekkoráig egy sem fizette meg forspontját, ha assignatiót kérünk tőlök, kardot huznak ellenünk . . .“ A kocsis tizedes augusztustól októberig a felkelő rekruták mellett tett szolgálatot és csak egypár csizmát kért érte. A vármegye azt felelte neki, hogy tizedesi kötelességét végezte, ezért csizmát nem adhat.

A múzsák hajlékai, az iskolák úgy Komáromban mint Tatán a hadirend által vannak elfoglalva még október hó végén is. A vármegye egyenesen a királyhoz ír föl,³⁾ hogy parancsolja ki azokból hadi népét, mert a mult iskolai esztendőben is korábban oszlott el az ifjuság az ellenség közelítése miatt. Fejérvármegye kihirdeti, hogy alkalmas épületeket bérelt az iskolák céljaira és a tanítás a szokott időben kezdődik.

¹⁾ U. o. 455 l.

²⁾ Közgy. iratok. 133. Lad 58. X. 37.

³⁾ XLIII. kötet. 487. l.

A helytartótanács azonban nem egyezett bele az iskolák kiürítésébe, mert azokra, mint katonai ispotályokra, volt szükség. A vármegye utasította a várost magánházak bérletére, de mivel akkor 200 házat leromboltak a várerődítés folytán, alkalmas ház nem akadt. A megye ismételve felírt november 21-én a helytartótanácsához az iskolák kiürítése érdekében.¹⁾

A november 7-iki közgyűlésen hirdették ki a hirhelt bécsi békét és a békesség megkötéseért a helytartótanács sz. Ambrus zsolozsmájának éneklését parancsolja;²⁾ ennek a jövő gyűléskor leendő eléneklésére a vármegye Streiter József prépost-plebánost meg is kéri. A vármegyének sok oka volt elénekeltetni a Te Deum laudamus-t.

Öfelsége elrendeli okt. 31-én, hogy addig is mig az ezredek békességbeli státiókra mehetnek, téli szállásra mennek.³⁾ Ez azt jelentette, hogy a vármegye a télen sem fog katonaság nélkül szükkölni.

A státusok türelme azonban végképpen elfogyott Davidovich tábornagynak, a komáromi vár parancsnokának azon megkezesésére, amelyben hazafias buzgalmukra hivatkozva a katonaságnak kuriális helyekre való beszállását óhajtja. A hadi rendnek erőszakos és önkényes bánásmódját alkotmányértésnek minősíti a vármegye és mivel már többször hasztalanul folyamodott a népnek a katonai terhekkel való sanyargatása ellen, egyenesen ő felségéhez fordul a vármegye és küldöttség útján terjeszti elő panaszát, melynek tagjai lettek az első alispán elnöklete alatt Tajnay János, Majthényi János, Csepy Zsigmond táblabírák és Huszár László főszolgabíró. A királynak átnyujtandó felirat mellé csatolják a főszolgabírák által összeállított kimutatásokat, melyek a nemesség és a köznép által viselt közterhek felsorolását foglalták magukban. A deputáció kötelességévé tették az iskolák kiürítésének szorgalmazását is.⁴⁾

A kancelláriától nov. 27-én küldték el a választ a királyhoz menesztett deputáció panaszára, melyben közli a királynak a főhadvezérhez intézett parancsát a katonaság garázdálkodásai megfékezése iránt, ezt lefordítják és megyszerte kihirdetik azzal, hogy

¹⁾ U. o. 487. l.

²⁾ U. o. 461. l.

³⁾ U. o. 463. l.

⁴⁾ U. o. 472. l.

ezentul a kihágást elkövető katonák neveit, tisztjeit, ezredét jelentsék fel.¹⁾

De nem is csoda, hogy a vármegye béketürése elszakadt arra a sok zaklatásra, amelynek a katonaság részéről ki volt téve. Gönyőn, az ácsi sáncoknál, Gútán, minden fát elégetett a katonaság és csak hosszadalmas becslés után kapták meg annak árát a lakosok és ha a katonaság nem vett részt a becsüben, a kártérítést megtagadták. Az Ószönyön állomásozó De Ligne ezred parancsnoka november 4-én ráír a vármegyére, hogy a katonaságnak nov. 1-től fa jár, a vármegye gondoskodik róla, mert katonái 28-an is feküsznek egy helyen s a házi gazda tüzhelyénél el nem férnek.²⁾ A tábori kemencék mellett levő 195 főből és 400 lóból álló katonaság Hetény és Kurtakeszi községekbe akarja magát elkvártélyozni, de ott tüzéség feküdt. A vármegye Esztergom megyébe utasította őket.³⁾

A francia foglyokat Némán keresztül kísérték át a Dunán ezres csoportokban. Kajdacsy József jelenti, hogy a beteg franciáknak 40 kocsit kellett kiállítani és azokat egész Patonyig, Pozsonymegyébe hajtották a Duna mellől. Kéri az alispánt, ne szállásoljanak Némára katonákat, mert megesett, hogy éjszaka 1340 franciát hoztak át a Dunán a község nyakára, hol a Vukassovich ezred volt beszállásolva. Ebben az ügyben vizsgálat is folyt, de kevés eredménnyel.⁴⁾

A felkelő sereg felszerelése még novemberben is gondot adott a vármegyének, mikor már mindenki türelmetlenül várta annak elosztását. Novemberben a szijgyártóknak 368 borjú tarisznyáért és 423 bakancs szijért 565 ft 45 krt. fizet ki a vármegye. Már a sereg elosztása előtt utalványozzák a gombkötő céhnek 42 kardbojt árát 63 forintot és ötvenöt csutora kötőért 17 ft 30 krt.

November 2-án kelt a király intézkedése, melylyel a szabad lovas sereget feloszlatta és elismerte a vármegye buzgóságát.⁵⁾ A vármegye november 21-én hirdette ki a királyi parancsot és megállapította az elosztás feltételeit. A lovakat, fegyvereket átvette a kincstár, a reguláris seregből átvett altisztek és közvitézek visszatértek csapatukhoz, a sereghez pedig diszes beszéd tartására bizott-

¹⁾ U. o. 502. l.

²⁾ U. o. 472. l.

³⁾ U. o. 473. l.

⁴⁾ Közgy. iratok, 333, Lad. 58. XI. 48.

⁵⁾ U. o. Lad. 334. 58. XII. l.

ságot nevezett ki a vármegye, hogy megdicsérje a seregnek a haza védelme iránt tanusított készségét és buzdítsa a rendes hadsereg kötelékébe való átlépésre. A főtisztekről a királyi parancs említést nem tesz; a vármegye felirt, hogy azokat is vegye vissza a király azzal a ranggal, amelylyel a szabad sereghez átléptek. E feliratra azt válaszolta a nádor, hogy a szabad sereg főtisztjei felett, akik a rendes katonaságtól mentek át, a főhaditanács fog rendelkezni; a felkelő seregből átment tisztek, menjenek vissza a felkelő sereghez, mint számfeletti tisztek, végül a civilis-státusból vett tisztek ő felsége rendelkezését várják.¹⁾

A Szomódról Naszályra költözött szabad lovas sereg katonáit a lovak átvételéig együtt tartották, akinek lova még nem volt, azt 3 napi zsolddal utnak bocsátották december 12-én és beszédben buzdították őket a rendes seregbe való átlépésre. Ő felségét kéri, hogy a civilis státusból választott főtiszteket, ha szolgálni akarnak, rangjukban vegye át a szabad seregtől, ha ezt nem lehet, egy rangfokozattal alább, azokat pedig, akik honukba visszamennek, jutalommal vigasztalja meg ő felsége. A reguláris ezredekben átlépett tiszteknek ugyanoly rangban, — ha mindjárt számfeletti minőségben is — való átvételét kéri a vármegye.

A lovakat és a mellettük maradt legényeket Naszályról, hol huzamos ideig állt a lovasság, Kurtakeszi és Marcelházára rendelte a vármegye; a felszerelést összeszedette és hajót fogadva Budára szállíttatta a vármegye. A lovas seregnek katonai szolgálatra alkalmatlannak minősített lovait árverés alá bocsátották és ez árverésen azok az adózók, kiket az ellenség lovaiktól megfosztott, abban az előnyben részesültek, hogy községük kezessége mellett, hitelben is árverezhettek a lovakra, az árát pedig két félév alatt kellett fizetniök.

Január 9-én számolt be Tajnay táblabíró a lovak vételére kezére adott 153600 forintról azzal, hogy a kincstárnak 36.374 forintot megtakarított, amennyiben 450 ft. helyett átlag 319 ft-ért. sikerült a lovakat beszereznie. A státusok köszönettel fogadták az önzetlen férfiú fáradozásait.

A vármegye mondhatjuk az elkeseredés egy nemével tárgyalja az újabb katonai elhelyezéseket, melyekből azt látta, hogy most a béke megkötése után sem kimélik kizsárolt, kifosztott népét. Megállapítja ugyan a gyűlés személyesen résztvett Ernst komáromi

¹⁾ XLIII. kötet, 481 — 484. 503. II.

„várpiartzi major“-ral az elhelyezés rendjét, de határozatot hoz, hogy a katonaságot vigyék el szomszéd megyékbe. „A háborúnak keserves viszontagsága által minden ereiből kifogyasztott megyebéli nép a békekötés után is szünet nélkül sanyargattatván végső pusztulással egészen elnyomattatik.“¹⁾ A beteges katonaság zsúfolt elszállásolással nyavalyákba esik, ezt elterjeszti és ezzel csak ő felségének királyi tára szenved. Sőt a vármegyét egyenesen a dög-halál réme fenyegeti, melynek jelei az udvardi járásban máris mutatkoznak. Kéri a tábori főigazgató, Végh István ő excellenciáját, vegye szívére e megyének nyomorúlt sorsát.

A király november 20-ig időzött Tatán, hol az Esterházy kastély vendége volt. Ekkor indult Pozsonyba a fő kvártélylyal együtt. Mozgalmas napok voltak azok, amelyeket a Tatán töltött. A háború tartama alatt ott székelt a főhadiszállás, később pedig a magyarországi hadi kormányshoz egyik része is Tatába rendeltetvén, ott elhelyezni nem lehetett s a közeli Szomód községbe költözött, hol a szabad lovas sereg gyakorlatozott. Innen a szabad sereg ekkor Naszályra vonult.

1809. szept. 3-án gyász érte a királyi családot: Károly Ambrus kir. herceg, herceprimás 24 éves korában Tatán elhunyt.²⁾

A király utazására széleskörű intézkedéseket tesznek. Ő felsége a Buda és Pozsony közt közlekedő posta ellen panaszokat hallván elrendelte, hogy minden postaállomáson 12 ló álljon kisegítésre³⁾ készen, melyeket dilizsánsz szolgálatra nem szabad alkalmazni. A kurok szolgálatára ismét külön rendelnek ki lovakat minden posta-állomásra. Panaszkodtak, hogy az agyonnyomorgott vármegyében nagy a lovak fogyatkozása; de hát lehet-e ezen csodálkozni akkor, mikor minden jóra való parasztlovat katonalónak vittek el, vagy az ellenség vett el és szakadatlanul forspontoztak az egész esztendőn át? Végh István tábori főigazgató írja a vármegyének, hogy mivel az országból kitakarodó ellensége: a császári királyi seregeknek nyomon kellett követniök, a tartásra szolgáló élelmi cikkeket a sereg után kellett szállítani, erre a célra az idő rövidsége miatt a főszołgabírák útján rendelt ki 200 szekeret!⁴⁾

A sok katona csakugyan behurcolta a járványokat a vármegyére

¹⁾ U. o. 489. l.

²⁾ Tatai r. kat. plébánia halotti anyakönyve. III. 139. l.

³⁾ XLIII. kötet. 490. l.

⁴⁾ U. o. 491. l.

területére. Az udvardi járásban ragadós nyavalya ütött ki, sok ember elhalt benne. A járvány színhelyére orvost küld a vármegye, úgyszintén Almásra is, Neszmélyre is, hol szintén járvány ütött ki.¹⁾ Egyúttal ismételve meghagyja, hogy a határookban szerte-széjjel fekvő dögöket azonnal eltakarítsák és minden rendelést megtegyenek a levegő tisztaságára és a ragadós nyavalyák megakadályozására. Ide jutott a szerencsétlen nép a háború folytán. A vármegye decemberben összeírta a betegeket és két orvosát községről-községre küldi a betegek gyógyítására. A járási „kézi“ orvosokat is szorítja járasaiknak szüntelen való vizsgálatára.²⁾

A várerődítési munkákat a télen sem szünetelt, de ő felsége a munkások számát 500 és a kocsikét 110-re redukálta.³⁾ November 22-én Liptómegey átír, hogy a várépítéshez lement népeinek, akik most hazafelé térnek, éjjeli stációikon szállást rendeljen a vármegye. A monostori szőlőbirtokosok panaszkodnak, hogy kisajátított és a sáncoknak elfoglalt szölleik árát meg nem kapták.⁴⁾

Munkásokra azonban még mindig nagy szükség volt. A kórház-építésnél több száz munkás dolgozott. A francia seregek kivonulásával egyidejűleg a sereg is előrenyomult az ellenségtől elhagyott területekre és azt élelmezni kellett. A várbéli élelmező kivatal nov. 19-én 20 munkást kér; 20-án pedig az Ausztria felé előnyomuló rendes sereg élelmezésére 40 hajó rakodik Komáromban. Sürgősen 250 munkást kellett kiállítania a vármegyének 10 napra az élsházák mellé, december 2-án újra 80 munkás kiállítását sürgetik. 51 hajó rakódott Komáromban december elején és 60 pontonier katona is itt munkálkodott egy kapitánnyal, aki könyörög embe-
reinek Ujszönyben való elszállásolásáért. Bár Ujszöny praediális hely volt, a méltányosság okáért, de minden következés nélkül, ezt megengedte a vármegye, ha a lakosok jó szerivel beleegyeznek. A „placcmajort“ pedig megkérlik, hogy ez idő alatt minden bekvártélyozást szüntessen meg Ujszönyben.⁵⁾

Lévay István az előfogatok rendezésével megbízott komiszárius panaszosan jelenti a kocsik és fogatok késedelmes kiállítását. Szigorú rendelet megy a szolgabiráknak, hogy a községek kötele-

¹⁾ U. o. 491. l.

²⁾ U. o. 509. l.

³⁾ U. o. 492. l.

⁴⁾ U. o. 494. l.

⁵⁾ U. o. 516. l.

sek sor szerint kiállítani a reájuk kivetett előfogatokat vagy szekereket; ezek naponta jelentkezzenek a kirendelt biztosnál, aki a berendelt kocsikból az itteni kvártélyháznál négyet készen tartani a vármegyének, mert a nagy vármegyeházánál levőket „ha mégannyi lenne is“ — a katonaság elfoglalni szokta.

Csalódott, aki azt hitte, hogy a békekötés után a nyugalom napjai köszöntenek a vármegyére. A katonaság ittléte valóságos ostromállapotot idézett elő. A szendi nemesek panaszt tesznek a községi előljárók ellen, hogy őket beszállásolással és forspontozással terhelik és a katonaságtól veréseket is szenvedni kénytelenek ¹⁾ Ekecs, Apáczaszakállas, Nagymegyér községek panaszt emelnek ²⁾ a Pozsonymegyében, Somorján fekvő felkelő katonák ellen, akik őket Komáromba hajtják kenyérért és zabért, onnan pedig egész Nyárasdig. Ha a kocsikat ki nem állítják, őket megverik és ablakaikat betörik. Egy imelyi ember panaszkodik, hogy a fuvarozó sereg egy hadnagya lovait befogatta a kocsijába és azokat azóta se látta. Más két imelyi gazda panaszt tesz, hogy Brenner gróf ezrede lovaikat annyira kifárasztotta, hogy azokat kocsijaikkal együtt odahagyni voltak kénytelenek. Naszvadról hat kocsit vittek el és lovaikkal együtt eladták a német katonák. Jászfalu községben a dragonyos katonák 65 zsákot szedtek össze és azokat Ujvárott zabbal megtöltve az adózók szekereit öt stációra minden fizetés nélkül elhajtották és még a zsákokat se adták vissza. Gúta mezőváros a pattantyús katonaság által erdejében okozott kár megtérítését kívánja, ³⁾ az ácsiak pedig a monostori sáncmunkákoz adott talyigák elveszése miatt emelnek panaszt. Szőny mezőváros és Ács község is előterjeszti a számos katonaság tartásával járó terheltetését. Ujszőny praediális hely, amely ezért is mentes lett volna minden beszállásolástól, állandóan meg volt terhelve és decemberben is panaszkodik, hogy a gazdák az istállókba szorúlnak házuk népével. A katonák e mellett zsarolnak is. A vármegye a katonaságot áttéteti onnét. A bagotai birtokosok és a parasztok a katonabeszállásolás folytán egyenesen a tábori főigazgatóhoz fordultak, aki a panaszt azonnal orvosolta. Jászfalu község a kórháznak kölcsönzött és elveszett 6 lepedőjét keresi, amelyekért nem kevesebbet, mint 44 forint kártérítést követel.

November 24-én kelt a királyi parancsolat, mely a felkelő sereg

¹⁾ U. o. 495. l.

²⁾ U. o. 495. l.

³⁾ U. o. 496. l.

felosztatását rendelte el, amelyet a vármegye december 11-én tartott közgyűlésében hirdettek ki.¹⁾ Ő felsége királyi tetszésének adott kifejezést a felkelő sereg, a szabados lovasság és az ujonc katonák kiállításáért, azok különös jó magaviselete, hadi erkölcsé és bajnoki tetteiért és a felkelő sereg elbocsátására nézve aképpen rendelkezett, hogy az a nádor által kiadandó rendszabás szerint történjék, a felkelők jegyzéke neki megküldessék és hogy ő felsége által adott fegyverek összeiratván, azok jegyzéke is felküldessék. Kedves dolognak nyilvánítja a király, ha a vármegye által beszedett fegyverek, menték, köpönyegek és lószerszámok a vármegye által megőriztetnek. A vármegye helyet keresett ezek számára és kiűritette a főispán szállását, melyben katonai raktár volt a felkelés alatt.

A felkelő gyalog sereg elosztatása csak a következő év jan. 12-én történt.²⁾ A revízió Mecséry kerületi generális helyett Zichy Ferenc gróf alezredes vezetése alatt ment végbe. A lovas-sereg 29-én jelent meg Kisbéren és ide a szabadságon levőket is visszahívták január 1-re. Kmoskó ezredes is kéri a szabadságra ment gyalog felkelőket revízióra visszautasítani, ugyancsak közli a december 22-én és 23-án (bizonyosan a karácsonyi szent ünnepekre) elszököttek névjegyzékét és két tiszt ellen panaszt tesz. A lovas seregek az elosztatás idejéig Dad és Bokod, a gyalogosok Ete, Kethely és Császáron tartózkodtak. Az elosztatás napján pedig Császáron gyűltek egybe.

A háborús világnak végén, mint eső után a köpönyeg, érkezett a helytartótanács rendelete a vármegyéhez, amely szerint a járási tisztviselők a közmunka és fuvarozásoknak a községekre való kivetését, a községek viszont az egyéni kivetést tartoznak a vármegyének bemutatni. Az egyébként üdvös rendelet az egyenlő teherviselés gondolatát lett volna hivatva szolgálni, főleg háború alatt.

Általában a felkelésnek különösen gazdasági adminisztrációja kissé nehézkesen ment. A vármegyének rengeteg kiadása merült fel, melyeket megfelelő alap híjában innen-onnan vett kölcsön. Ezeknek elszámolása, a községektől a számlák, nyugták bekövetelése sok időt vett igénybe és a felkelő sereg már régen otthon pihent, mikor a vármegyén a felkelés epilógusa még évek múlva is mindig folyt a számadások alakjában.

A törvény elrendelte, hogy a felkelő katonaság két évig gyako-

¹⁾ U. o. 501. l.

²⁾ XLIV kötet. 6. l.

rolja magát a felkelés után, erre a célra január 9-én önkéntes adakozásokat tettek a Karok és Rendek és 1235 forintot gyűjtöttek.¹⁾ A ruhákat és a fegyvereket a vármegyeházán gyűjtik össze és megőrzik későbbi időkre.

Az 1810. január 9-én megtartott közgyűlésen olvasták fel József nádor költői lendülettel írt levelét,²⁾ melyben a felkelő seregnek teljes elégtételt szolgáltatott azokkal a rágalomokkal szemben, amiket rákenni igyekeztek. A levél egész terjedelmében így hangzik :

Tekintetes Státusok és Rendek!

Minekutánna a Boldog Békesség helyreállott, az Ellenség az országból eltávozott és a veszedelem, mely a Királyt, Hazát és ennek ősi Polgári alkotványát, fenyegette, most egyszerismét eltűnt, kegyes Királyunk a Haza védelmére Törvényesen kiszóllított Magyar Nemes Felkelő sereget megkülömböztetett köszönettel és Bötsülettel elbotsájtja.

Midőn ezen kegyes Rendelésnek következésében a Tekintetes Státusok és Rendeknek Testvérjeiket, Fiaikat, Rokonnaikat és Polgár Társaikat Törvényes Tisztem szerént a nekik rendelt generálisok által ezennel a Megye kebelibe vissza adom, el nem mulaszthatom, hogy azt, a mit nyílt egyenes szivemben érzek, egyszersmind ne nyilatkozhassem ki.

A Tettes Státusok és Rendek Ő Felségének 22-ik Februárisban költt kegyes Leveléből megértvén a Haza veszedelmének Nagyságát, oltalmának Szükségeit és fogyatkozásait, annak eltávoztatására ezeknek pedig ki pótlásokra a királyhoz és Hazához égő szeretetből Törvényes kötelességeiken felől oly Lovasságot állittának fel, melynek száma és minémúsége minden várakozást felülhaladta. A Hadi történeteknek előre nem láthatott sebes egymást követése és a Hadi szereknek a legszorossabb időkben fogyatkozása, a Seregnek egyszerre való felálithatását minden felől akadályoztatván, tsak kevesen seregelhettek eleinte zászlók alá ; s még is ezen apró tsapatok is, az Ősi Vitézségtől és Ditsőségtől fel lobbanva, megvettvén a sebes, erőltetett utak, készületlenség, Ruhabéli fogyatkozás, és mostoha idők által okozattni szokott alkalmatlanságokat, és szenvedéseket az ország széleire repültek s bátor lelkeiket, erős karjaikat a Hazához közelgető veszedelmeknek Hazafiui elszánással

¹⁾ U. o. 9. 10. II.

²⁾ U. o. 11. I. Közgy. iratok. 334. Lad. 59. I. 4.

ellen szegezték. Ezen Bajnokok Nemes tulajdonának megismerése újabb nagyobb hajlandóságot irántok szültt szivemben.

A Magyar Nemes Felkelő seregnek Én Törvényes Fő Vezére lévén, s felállításának első napjátúl fogva közötté forogván, látó, halló tanuja valék, foghatóságának, szorgalmának készségének és Bajnoki erköltsinek, láttam, minő serénységgel tanulták és gyakorlották a Fegyver forgatást, és felajánlással túrték a szükséges Fegyvernek és Ruhának fogyatozását, az időnek zivatarait, és minden egyéb alkalmatlanságokat; — Láttam, minő tüzességgel és Bátorsággal rohantak a közelgető ellenség tsapattjaira. — Láttam a győri ütközetben miként estek el sokan, miként sebesedtek meg még többen a Hazáért; — tsudáltam, minő álhatatossággal fogadták és verték el, többször az ellenségnek ostromait, s miként pótolták azt vitézséggel, a mi nekik még ujjontz korokban a Hadi tapasztalásokból, és tudományokból egészen hibázott; mint állották ki a viadalt, valameddig a visszavonulás nem parantsoltatott, — Láttam és örömöm s kedvem tellett a vitézekben. Azon felkelőknek hibája, kik talán kelletinél hamarabb és tovább vonultak vissza a Tsata piatról, az igazság ítélete szerént nem alabbvalóságának, vagy félélnkségnek, hanem a Hadi mesterségben Fegyver forgatásban és Hadi fenyítékben való tellyes tapasztalatlanságának, szokatlanságának, és Fegyverbéli fogyatozásnak tulajdonittathatik. — A Nemes Felkelő Sereg Bajnoki álhatatosságának és bátorságának különös példájául szolgál az a történet (hogy a többek közül tsak ezen egygyet említssem) midőn Meskó és Keglevits Vezérek, az alattok lévő Felkelő osztályokkal a győri ütközetben a Derék seregtől elszakadván, és magoknak hagyattatván, nem tsak ho y szorultságokban magokat meg nem adták, hanem az ellenségtől minden felől körülvevett vidékben magokat keresztül vágták, és az őket nyomban üldöző ellenséggel több izben győzedelmessen megütköztek még végre ismét a Derék sereghez érkeztek. Ki tündöklő érdeme volt ezen szakadékseregnek a Bátorság, mellyel többször tsatázott, a békességes türedelem, és jó akarat, mellyel a szükséges Ruhákban és Lábbelikben való tellyes fogyatozást, a hosszú útakat, és a legalkalmatlanabb időt kiállotta, még a Nemzetnek betsületét és Ditsőségit elszánt szivében hordozván, ditséretes tzellyához nem jutott.

Midőn a Felkelő Nemességnek nagyobb része Böös és Komárom körül táborozott, naponként közötté forogtam és Bajnoki

lelkit, a Hadi gyakorlásban tett előmeneteleit, Nemes tüzet, és jó fenyítékét soha eléggé nem magasztalhattam: noha Törvényes Tisztem szerént most már harmadszor esett alkalmatosságom a Magyar Nemességet Táborba vezetnem, és Bajnoki tulajdonságaival megismerkedhetnem. Ugyan ezt kellene mondanom azon Tsapatokról, és Ezredekről is, mellyek a nagyobb távolság és egyéb akadályok miatt későbben jutnak vala a Fő Táborba, ha vélek több ideig lehettem volna: mert azokat is ugyanegy Hazafiui Lélek, Tüz és Vitézség élesztette. Egygyik sem volt alább való a másiknál; és ha a környül állások meg engedik vala, hogy a már kész, és gyakorlott Felkelő Nemesség védelmezhesse Hazáját, bizonyos vagyok benne hogy a Nemzet Ősi Ditsőségének fenntartására mindnyájan hasonló lélekkel és vitézséggel törekedtek volna. Nevelte ezen szép Reményeket a királynak, kiért Fegyvert fogánk, a Fegyver nyugvás ideje alatt a Táborban személyes jelenléte és a vitézek előmenetelinek többszöri megtekintése, melly alkalmatossággal a vitéz fáradságnak, és szorgalomnak mindég Ő Felségének tellyes megelégedése volt megérdemlett jutalma.

Az időnek mostohasága mind ezen szép reményeket és törekedéseket haszontalanokká tevé; és a Nemes vitézek a Tettes Státusoknak és Rendeknek véreik és Polgár Társaik kiknek az vala kívánságok és Bajnoki felajánlások hogy az ellenséget vérek kiontásával is ki verjék a Hazából, és ennek minden részeit megoltalmazhassák. — Most visszatérnek Házaikhoz, a nélkül hogy Hazafiui tzellyokat el érhatték volna. — Mindazonáltal késérője ezen Nemes Vitézeknek a Királynak megelégedése, kegyelme, és arrúl való tellyes meggyőződése s egyszersmind abból eredő öröme, hogy a jó viselet, fenyíték és a Törvényes kötelességeknek hiv tellyesítése tsak ritkán adott helyet a Törvényes keménységnek és büntetésnek; — kísérője Törvényes Fő Vezérjeknek szives hajlandósága, melyre annyiszor megmutatott tellyes bizodalmok, szeretetek és engedelmességek által méltók valának.

Ezekbül észre fogják venni a Tettes Státusok és Rendek, mely nehezen eshetik szívemnek a Nemes Felkelő seregtől való elválás, éppen azon időben, midőn az a sok iparkodás, és fáradság által már már tökkélletes állapotra vitettetett; minekutánna hat Hónapok alatt naponként társaságában élvén, ez nekem mint egy elmulthatatlan szükséggé vállott. Ezen el vállásbul eredő szives fájaldalmamat egyedül az enyhíti, hogy a jövő két esztendő alatt a

Törvényes Hadi Gyakorlások által ezen Nemes sereg még mindegy állandóvá tétetik. De leginkább az, hogy kedves Bajnok Társaimat a Tettes Státusoknak és Rendeknek kezeibe adom, kik Azokat a kiket a Törvény a Hazának védelmére rendelt, különös szeretettel, és hajlandósággal fogják ölelni.

Fogadják tehát a Tettes Státusok, és Rendek Polgár Társaikat az őket Haza késérő Vezérektől Testvéri hajlandósággal és azon hálaadással, mellyet érdemlenek. Azok kik a Hazájért véreket onták, vagy ontani készek valának, Fogadják őket, mint az én nevemben által adandókat és hozzám különös kötéllel kapcsoltakat. Azon legyenek a Tettes Státusok és Rendek, hogy midőn a Felkelők a Megye kebelébe érnek, őket ott azon tisztelet és Betsület érje, mellyet fáradságaik, és vitézségek által megérdemlénék, azon legyenek hogy a Bajnoki Lélek a Királyhoz, és Hazához vélek született buzgó szeretet azokban, kiket a Törvény az ország védelmére állit, soha ki ne aludgyék, sőt még inkább elhatalmazzon: Mert ezen kell a Haza boldogságának épülni, s tsak ezen lehet meg állani.

Ha a Tettes Státusok és Rendek erántam annyszor megmutatott bizodalmaik szerént mind azokat, a miket a Nemes Felkelő Seregnek elbotsáttása eránt vélek tsak tanáts képpen közlöttem szivelleni, és segedelmeikkel előmozdítani fogják; — Ha nagy szívüösségek, es a szegényebb sorsu Nemességhez Általam gyakran tapasztalt Atjafiságos hajlandóságok arra birattattnak, hogy valamely kitelhető móddal ennek Paripái meg hagyattathtának és el tartathatnának, hogy Törvényes kötelességének tellyesítése Néki így könnyebben és kedvesebben eshetne; — Ha nem tsak az el botsáttás alkalmatosságával, hanem a Törvényes két Esztendő alatt minden előforduló esetekben a Tiszviselők vagy más előkelő Férfiak által a Fegyver forgatásra ki álló Nemesség Felséges hivataljának mi-volttjára, és kötelességeire tanittatnék, és elméjékbe azon magas gondolkozás módja öntettnék, hogy mind a Hazának közönsége Boldogságára, mind különösen magoknak jobb voltjára nézve, magokat Hivatallyokra tökéletessen alkalmatosokká tegyék; — Ha végtére a Tettes Státusok és Rendek, e folyó esztendő Aprilis Hónapjának 14-ikén 825-ik szám alatt küldött utasításomnak értelme szerént, a Felkelő Nemességet arra birják, hogy az Ország által kiszabott forma Ruhát a Törvényes két esztendőnek el folyása alatt megtartsa, és ez lassanként Nemzeti Ruhává válván az el

hatalmazni kezdett Ruha Luxusnak ez által gát vettessék; akkor reményleni lehet, hogy ama Bajnoki Magyar Lélek, melly Őseinket Világ szerte hires, Nagy tettekre lobbantá, a mostani Nemzetségben ismét felébred, és a Nemes Felkelő Sereg a Királynak, és Hazának legerősebb védelme, és oltalma lészen. — S így a Tettes Státusok és Rendek egészen meg fognak várakozásomnak felelni.

Mindazokat, a miket a Tettes Státusok és Rendek kedves Bajnoki Társaimnak javáért és kedvéért tesznek úgy fogom tekinteni, mintha magam személynét illetnék. Jelentsék meg otthon lévő Nemes Polgár-Társaiknak, hogy a szivesség és hajlandóság mellyel Bajnok Attyokfiaihoz viseltetni fognak, legkedvesebb indulattjok lesz előttem; — Inttsék meg a Felkelőket, hogy iparkodgyanak fáradságaik szorgalmaik, és jó erköltseik által Polgár Társaiknak jó voltjokat és jóakarattjokat tovább is megérdemelni: — El ne felejtsek soha hogy a Hazának védelme és Boldogsága rajtok áll; — Emlékezzenek meg arról, hogy Királyoknak önnön kormányya alatt vítézkedtek, — hogy Én, ki őket szivemből szeretem, Fő Vezérjek és Bajnok Társok voltam, és leszek, valamikor a Hazának java kívánni fogja.

Kiknek egyéb iránt hosszas életet s egészséget kívánván vagyok a Tettes Státusok és Rendeknek

Költ Budán Decembernek 18. napján 809.

Jó akarója
József Nádor Ispán.

A vármegye hálás szívevel mondott köszönetet a nádorispánnak és ebben is felemlíti, hogy a maga részéről semmit el nem mulasztott a felkelő sereg kiállítására és felszerelésére nézve, és csak az idő rövidsége volt az oka egyes hiányoknak. A nádor levelét a felkelő sereg előtt is felolvastatta a vármegye. Mecséry generális, aki a vármegyéhez intézett levelében közli azokat a tapasztalatokat, amelyeket négy nemesi felkelés alatt gyűjtött, elismeréssel adózik a felkelő seregről, annak a szőnyi és fekérvári mezőkön az udvar, főhadvezérek előtt tanusított kitünő formájáról és magatartásáról és buzdítja a vármegyét lovas sereg tartására.¹⁾ A státusok úgy találták, hogy ez az országgyűlés dolga.

Ő felsége annak a kívánságának adott kifejezést, hogy a felkelő sereg lovai a háboruban elveszett lovak pótlására a kincstár

¹⁾ XLIV. kötet. 13. l.

szük állapotára való tekintettel odaajándékoztassanak. Lóról lévén szó, a rendek azt válaszolták, hogy hűségük és kész szolgálatuk bizonyítására mindent feláldoznak, de a lovakra maguknak is szükségük van,¹⁾ mivel a felkelő sereg gyakorlatozni fog, erre pedig a tanult lovak felette alkalmasok.

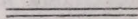
Rendelések érkeznek az átvonuló felkelő seregek élelmezésére és ellátására, amelyek mind a hadi állapot végét jelentették. Január 9-én pedig arról értesíti a vármegyét a nádor, hogy tekintettel arra a sok teherre, melyet a vármegye nemessége az elmúlt évben szenvedett, a tavaszi fegyvergyakorlás alól felmenti a vármegyét.

Érdekes a vármegyének erre hozott határozata,²⁾ melyben kijelenti, hogy e gyakorlást nem a terhek közé számlálja, hanem azok közé a jótétemények közé, melyek által a nemzet dicsősége és boldogsága előmozdittatik. A békekötést szomorodott szívvél vette tudomásul, és kijelenti, hogy az az ország megkérdézése nélkül köttetett és mivel abban az ország területi épsége Horvátország és a Tengerimellék elvesztésével is érintetve van, azt törvényeinkkel nem tartja egyezőnek.

A vármegye tehát soha nem zárkózott el azok elől a kötelességek elől, melyet a törvény és a haza szeretete rótt reá s ha az utolsó nemesi felkelésben tettekkel volt tényező bármelyik vármegye: úgy Komárom ezek sorában az első helyet foglalja el. 1809. esztendő Komáromvármegyére örökre emlékezetes marad, mint nemzeti történetünk egyik eseményes időszaka, és a helyi történet egyik legmozgalmasabb, de legsúlyosabb esztendeje.

¹⁾ U. o. 15. l.

²⁾ U. o. 55. l.



A tatai r. kat. plébánia régí anyakönyveinek krónikája 1689—1837.

A krónikás plébánosok és mesterek névjegyzéke.

Plébánosok.

Ujváry Gergely 1689—1695. Horváth János 1695—1702.
Liptay János 1702—1712. Paulovics János 1712—1715. Almásy
Pál 1715—1719. Pogány Pál 1719—1726. Szombath Miklós 1726—
1736. Szalai István 1736—1737. Schmitt Gábor 1737—1755. Erdély
Mihály 1755—1763. Thyr Jónás 1763—1776. Szerenka Pál 1776—
1806. Szántó György 1806—1823. Sághy N. János 1823—1832.
Müller Károly 1832—1851.

Mesterek.

Bolla Mihály 1698—1726. Rulay János 1726—1744. Körmöczi
István 1744—1757. Vörös Ferenc 1757—1764. Hoznik József N.
János 1764—1767. Mayer Antal 1768—1870. Szigo György 1771—
1781. Propper Ádám 1782—1820. Selber János 1820—1841.

1689.

Ordo Copulatorum ab Anno 1689. Die 12. Juny. Sub. Adm.
Rndo Dno Gregorio Ujváry Plebano Tatensi.
(Ker. és Esk. anyak. I. k. 161. l.)

Anno 1692.

Die 16. Marty ex relicta pecunia pie defuncti Joannis Szig-
vart curavi Cathedram fieri pro templo.
Eodem tempore impetravi a Dno Georgio Fehér confessionale.

Eodem tempore curavi Domum Parochialem sterni pavimento ex tegulis.

Eodem Anno impetravi pro Parochia hortum alium ad Armentorium spectantem, immediate ad fontem Büdös existentem, quem etiam refeci denuo totaliter, quum relinquo successoribus.

Eodem tempore impetravi Pluviale pro Templo et Processionibus faciendis.

Eodem Anno Templum totaliter tegulis curavi sterni, Sedi- bus, Cancellis ornari, quae praestabant circiter flor. 100.

Eodem Anno fieri feci sepulchrum in florenis 30.

Anno 1693.

Curavi fieri novum baptisterium in flor. 8.

Eodem Anno procuravi monstranciam in florenis 85, ex puro argento, deaurato tamen. Cui tronum etiam impetravi in flor. 30.

Eodem Anno emi Campanum duorum Centenariorum in florenis centum et aliquot. Aliam etiam medii centenarii impetravi ab Eminentissimo.

Eodem anno procuravi in florenis 10.

(Ker. (és Esk.) anyagönyve. I. k. 204. l.)

Anno 1694.

Fieri feci novam casulam cum reliquis pertinentiis cerulei coloris. Item aliam Casulam procuravi seminovam omnis-coloris. Item eodem anno novam casulam rubram in alba materia cum variis floribus ex rubro serico exsutam, in cuius dorso imago B. V. Mariae in integra statua visitur, impetravi.

(U. o. 205. l.)

Baptisati sunt per me supranominatum Parochum Tattensem Gregorium Ujváry infra spacium sex circiter annorum ab anno scilicet 1689 usque ad Annum 1695:501. (Kereszt. anyag. I. 53. l.)

Copulati sunt per me supra nominatum Parochum Gregorium Ujváry inter spacium sex Annorum 184 paria hominum ab anno 1689 usque ad Annum 1695. (Esk. anyag. I. k. 490. l.)

Anno Dei 1695. 14. Martii. Mi ide alul megirt Tisztviselők (u. m.): Kántor János Vayda, Markoviczky Péter, Gombkötő Ferenc tizedesek, Maracskó János Ur, Gróf Cháki László Ur ő Nga Fő-embere jöttünk be ezen Tatai kápolnába Nemzetes Sokoray János

Tatai Vice Kapitány Ur parancsolatjából a Templom eszközeinek megtekintésére és Tisztelendő Plébános Ujváry Gergely uramtól kézhez adására és helybenhagyására. Azért mindeneket helyben találván — — (két elmosódott szó) följebb említett Pater ur felírta és rendbe látta; sőt azon fellyül a ládába egynéhány — és szép keszkenőkkel többet találtunk. Böcsületesen hagyá el Pater Ur a templomot — — — kit (mit) kezünk irásával is megerősítettünk. Maracsó János, Kántor János Vaida, Markoviczky Péter.“
(Ker. (és Esk.) anyakönyve. I. k. 205. l.)

Anno 1702.

3. Juny Joannes Liptay Veni ad Parochiam Tatensem.

(Ker. (és Esk.) anyak. I. k. 200. l.)

1704. (In Disturbys Rakozianis.) 3 February Anno ut supra copulavi viduum — cum vidua — et quidem tempore quadragesimale, sub assecuratione tamen, quod sine solemnitate celebrabunt, utraque pars Acatolica, et tempore disturbys Rakoziani, ubi omnes in metu et tremore eramus ob multitudinem militum; ideoque haec notavi ut quilibet in necessitate quod potest sine offensione Dei et Ecclesiae agere, agat, ne se in periculum et Ecclesiam in majus contemptum deducat . . .

(Ker. (és Esk.) anyak. II. k. 254. l.)

Paulus Almási installatus Tatae 1715. 13. Januarii. Patria Nitriensis. Advenit Baina.

(Ker. (és Esk.) anyak. II. k. 81, 1^o)

1724. (Ápr. 8. és 21-iki keresztelés között.)

Pecunia Ecclesiae. Ex Testamentaria legatione Viduae cujusdam Szőnyiensis, nomine Hováczt Marta — — — — fl. 34 —
Item a Dno Joanne Cantor — — — — — fl. 10 —
Ex ista pecunia consumpsi Die S. Joannis in qua
occurrit processio,*) et officialiter solet dari tractatio fl. 4 —
Item cum Cathedram curassem apponi — — — fl. 4 —
Item pro cera — — — — — — — — — — — — — — — d. 10

(Ker. (és Esk.) anyak. II. 374. l.)

NB. Anno 1736. die 10. Juny installatus est Adm. Rduc Dnus Stephanus Szalai.

(Halot. anyak. I. k. 29. l.)

*) Ez a processió a régi szentivánhegyi templomba szokott menni melynek szentélye 1754-ben a mai kálváriahegyi kápolnává alakult át.

(1737.) Die 2. Marty hora 7 promeridiana combusta est domus Jacobi Schichner vietoris in qua suffocati sunt filius ejusdem Josephus Schichner annorum 18. Et sodalis ejus N. annorum 35.— A subitanea et improvisa morte libera nos Domine.

(Halottak anyak. I. k. 33. l.)

1739. Die 11. Januarii Baptizatus est infans Paulus Szerenka parentibus Joanne Szerenka (későbbi toldás: matre Susanna Cva-tovszky); patrini Michael Panno et Clara Ös. Adstantes Joannes Smarik (későbbi pótlás) ex Tóváros. Qui Paulus demum 1776. factus est ex Parocho Mező-Eörsensi Parochus Tatensis, ut patet etiam in alio folio, sub correctionibus.

(Ker. (és Esk.) anyak. III. k. 292—3. ll.)

(A most következő följegyzések Körmöczi Istvántól valók, ki 1744-től 1757-ig volt tatai mester.)

Anno 1744. Die 1-ma May váloltam az mesteri hivatalt Én Körmöczi István. Tatta.

(Hal. anyak. I. k. május előtti lapszélén.)

Anno 1745. Karácsonyra sült ostya.

Öreg vassal fehér sült két ezer egy száz; idest.	2100
Öreg petresélmos hat száz	600
Öreg sárga tizenegy száz	1100
Öreg vörös nyolc száz	800
Apró vassal két ezer	2000
Apró petresélmos	600
Apró sárga	750
Apró vörös	300

Summa 8250

(Halot. anyakönyve I. k. 12. l.)

(Beragasztott szavak után.) . . . Ketheli Luteránus Templomot. Jelen voltam vételén. Anno 1745 esztendőben.

Szendi templomot vették el. Anno 1745. Esztendőben.

Anno 1746. Esztendőben aratás előtt volt elvitele az Környei Calvinista Templomnak, melynek elvitelén jelen voltam én is (olvashatlan szó.) Körmöczi István Tatai mester és orgonista.

Ao. 1746. Die 19. Novembris. Vettük kezünkhöz az kocsi calvinista templomot; ott is jelen voltam.

Ao. 1746. Die 20. 9.-bris vettük kezünkhöz az Igmándi

Templomot, a mellyben boldogh állapotban az Isten segéljen többre is, kívánom.

Ao. 1746. esztendőben volt letétele a második kövének a P. Majki Barátok épületén külső riszének.

Ao. 1746. Ugyanazon esztendőben volt letitele az Barát kápolnának is, mely kívül vagyon az falun.

Ao. 1746. Ugyan azon esztendőben hajtották ki az Baji levitát, az községével együtt.

Anno 1747. esztendőben 25 Marty Takács Györgynek — — fiát Szomodrul behozván, az igaz hitre térni nem akart; ezen napon kiküldetett az egy pálcával minden jószágátul megváltván kigergettett vármegyébül.

Ugyan ezen esztendőben huzztuk le az szegény egyház szolgálainak fizetésekben Trombitásnak 3 forintját. Az egyházfiát — (olvashatlan.)

Ugyan ezen esztendőben az Tattai Templom részére is adták ki az földeket. Ugy szintén (?) mesterét, Egyházfiát.

Anno 1747. esztendőben Áprilisnek 20. napján 12 óra tájban délben meggyuladván Kocs nevű falu két sor utcája — megégett. Isten oltalmazzon mindnyájunkat az tüztül.

(Halottak anyak. I. k. 4. l.)

Ao. 1746 die 27 Septembris Koszma és Dömén napján estve hat óra tájban nagy villámlás volt és menydörgött is. Isten oltalmazzon rosz jeltül.

(Ugyanazon irással, idő jelzés nélkül.)

Naszályra temetni szoktunk járni, de olyformán, ha kocsit küldenek. Olykor ugyan Plébános Uram szokta a maga kocsiját adni.

Szomodra hasonlóképen; de annyira gyűtt a dolog, hogy alku szerint egy öl fát és egy szekér szénát és 4 forintot adnak esztendőnkint a Mesternek, hogy a midőn ollan szegény meghal, vagy maga vagy a Praeceptor gyalog kimenjen.

(Halott. anyak. I. k. 11. l.)

Anno 1747. Die 2. Augusti Festo Portiunculae Primitias celebravit A. R. D. Joannes Past, natus hujas. In Ecclesia Capucinorum in Tóváros.

(U. o. 16. l.)

Die 6-ta Decembr. 1750.

Ao. 1750. esztendőben Szent Miklós Püspök Ünnepi napján volt molnárok Sz. miséje.

Ao. 1750. Die 8. Boldog Asszony Fogantatása Napján volt Csizmadiák Sz. miséje.

Die 9., Sequenti Die, Requiem.

NB. Pünkösöd utolsó napján Takácsok Szent miséje. Vízkereszt napján Vargák Szent miséje.

9. January Német Vargák Szent miséje.

Szent Pál Fordulása Napján Szabók Sz. miséje.

Die 12. February az Méltóságos Grófné sz. miséje szokott lenni. Requiem.

Gyertyaszentelő B. Asszony napján Csapók Szent miséje. És Requiem.

Filiálisok nevei a hová koledáni szoktunk járni Plébánossal együtt. Szomodra, Bajra, Szent Andrásra, Sz. Miklósrá, Agostonra, Neszmélre és Almásra is, míg a Kapucinusoknak nem engedte Smit Uram*)

(Hal. anyak. I. k. 3. l.)

Anno 1751 esztendőben kezdették építeni a Tatai Parochialis templom fundamentumát, egész nyáron rakván is. Szent Simon Judás hetiben letették az első követ, Méltóságos gróf Esterházy József jelenlétében és az méltóságos asszony is jelen vala. Generális Vicarius Nagys. Stechenits által tétetődött le, melyet is kezdett ugyan Méltóságos Gróf Ő Excellenciája, örökös jószágának Plenipotenciarius Regense, ugyan Tekintetes Galanthay Balogh Ferenc ur az volt ösztönzője, az kit is az Ur Isten éltesen sokáig, hogy ő is kereshesse lölke üdvöségét azon Isten házában, tiszta, igaz szivemből kívánom, én szegény szolgálja Körmöczi István.

Ao. 1752. Építettek rajta az márványkövekig, köröskörül az torony helyét is kihozván az földből.

Ao. 1753. Éppen semmit sem dolgoztak; csak egy néhány öl követ hoztak.

Ao. 1754. Éppen semmit sem dolgoztak. Az kápolnát elkészíték.

Ao. 1755. Éppen semmit sem. Az Szentivány kápolnát festették.

(Ker. anyak. 3. k. 68. l.)

(A most következő följegyzések nincsenek keltezve. Minthogy azonban a kézírás szerint szintén Körmöczi tollából valók, kétségkívül a fönti időből (1744—1755) származnak.)

*) Körmöczi idejében Schmitt Gábor volt a plébános.

Régi öregek kalendariumja.

Szüz szent Luca napja legelső; az minémű azon nap lészen, Januárius is ollan lészen. — Az pedig (t. i. Luca napja) egész nap ködös. Regvel, délközben esős. Egész nap így ment. Szintén utána következő 3 nap. Meg is jegyzi március! (Eredetileg: Februárius). Ez is (a 3 nap?) esős serkendezéssel. Déltájban jó idő, de estvére kelvén ismét esős idő. Egy igen nagy szivárvány. (A lapszélre írva, későbben): Februárig igen jó idő volt.

Szerdán pedig (szintén Luca napja után) délig szállinkózt az eső; délután pedig jó idő volt napestig.

Csőtörtökön egész nap vala Csak olyan.

Pénteken egész nap homályos és esős, de csak lassan szömröckéle délig; délután is csak olyan volt; esett egész nap.

Szombaton tiszta verőfényes napestig.

(Hal. anyak. I. k. 10. l.)

Hogyha Karácson éccakáján éjfél után homályos idő lészen, azon esztendőben a gabona heányos lészen.

(Halottak anyak. I. k. 4. l.)

A följegyzések között található követk. régi egyházi ének is:

Nótája: *Ez az d. mennyég.*

Oh magyar országnak kegyes Patronája
Boldogságos Szent Szüz Jézusnak dajkája;
Árva magyar hazánk tündöklő csillaga,
Keves Népeidnek légy meghallgatója.

Szentséges Mária, kérünk tekints reánk,
Sok idegen nemzet agyarkodik reánk.
Országunk pusztítván nem tekintnek reánk,
Oh Szentséges anya vessed szemed reánk.

Tekints Országunkra magyarok asszonya,
Sok szentegyházaknak Kegyes Patronája.
Megpusztult igaz hit fölállítása,
Idegen nemzetnek légy kiirtatása.

Sok az eretnység, keves körösztnység,
Megcsügött igaz hit, elfogyott egység.
Megszűnt már közöttünk tanító mesterség,
Az ájtatosságra együgyü csendesség.

Uralkodik köztünk ime nagy káromlás,
Szitok, átok fölött gyilkos paráznság.
Istentől távozó nagy lelki kárvallás,
Lelket elemésztő vakmerő ravaszság.

(Ker. (és Esk.) anyak. I. k. 83. és 84. lapok között.)
Die 15. Juny 1756.

Procuratio gratis pro Deo Pro Ecclesia Tatensi data est a
Dna Hutsfelteriana rationum Magistra Inclity Dominy Tatta et
Gesztex ex auro marsupium pro infirmis pro viatico.

Item pro Ecclesia ad sacristiam 6 Corporalia pro celebratione
missarum; ex industria et labore Frtris Mrtialis Capucini et
capellani Tattensis p. tmp.

(Ker. anyak. III. k. 69. 1.)

Anno 1757 die 16 mai Tata városába iskola mesternek bé-
fogattattam, Tekintetes Balogh Ferenc Regens Ur alatt és Tiszte-
lendő Erdéli Mihál plébános s nemes Bot Ferenc Tisztartósága
alatt. Én Vörös Ferenc Tatai organista.

Méltó emlékezetre; quod volui non scripsi. O quam saepe
fallitur Iuventutis amor.

(Halott. anyak. I. 10 1.)

(1757. Julius.) Sub Francisco Vörös Scholae Rectore Tatensi.
(Halott. anyak. I.)

Anno. 1759 die 1-ma augusti méltóságos Gróf Eszterházi Fe-
rencz ő Excelentiája Tata Városa Földes Ura bejövén, a ki solem-
niter dobbal és trombiták harsogásával a várba beneventáltatott.

Die 7-ma Augusti meglátogatván a Templomunkat, oly
buzgósággal viseltetvén, hogy egy szép drága casulát v. misemondó
ruhát és hozzá való aparentumot ajándékozott, az mely fehér,
arannyal s ezüsttel szövetett, kiért is Isten boldogítsa hosszabbítsa
életét oly méltóságnak.

Anno. 1759. die 23 tia augusti Tekintetes Nemes Komárom
Vármegye gyenerális gyűlése tartatván a tatai várban, a melynek
alkalmatosságával ő fölsége Maria Theresia királyné Parancsolatja
elolvastatván a Kálvinista Valláson levőknek Oratoriumjok s egy-
szersmind Predikátorjok mesterével együtt, szokott Exercitium-
jokkal annak rendi és értelme szerint eltiltatván, mely parancso-
latnak elolvasása után is Ő Excellentiája Nádasdi Főispánunk
által a parancsolatnak véghezvitelére rendelt Statusok fölkelvén,

legelsőben is a Predikátor, minden fun(c)tiójától amandaltatott s az oratorium kulcsa tüle elvittetett; ugy a mester is. Fölnyítván az oratoriumot legott minden benne levő székek s más egyéb öszvetőretett s kipusztitatott.

Die 24. augusti pedig az oratoriumjok földig leromboltatott, semmivé tétetett. A mell kiért légyen Istennek Dicsőség most és mind örökké.

(Ker. (és esk.) anyak. 3 k. utolsó levélen.)

Anno. 1759. die 23-tia augusti. A Tatai várban nemes Komárom vármegye gyűlése tartatván Mária Terézia királynénk parancsolatja erőssége mellett a tatai Calvinisták Temploma elvetetődött egyszersmind a Predikátor mesterével együtt kiüzetett; die vero 24-ta augusti a templomjok egész a fundamentomig lerontatott. Kiért ez Istennek neve dicsértessék. Vörös Ferenc Tatai mester.

(Holt. anyak. I. 7 l.)

Anno. 1759. die 1-ma augusti Excellentissimus Dominus Comes Franciscus Esterházy, cum Fratre suo Illustrissimo Carolo Esterterházy, post meridiem circa horam 8-vam ad Arcem Tatensem advenerunt, qui per tubarum et timpanorum frangorem benevanti et installati fuerunt.

Die vero 7-ma augusti praeonominati duo fratres visitandi causa Ecclesiam Parochialem intrarunt, ubi(cum) omnia aspe-xissent Franciscus preciosissimam casulam pro memoria donavit.*)

Die 24-ta augusti Oratorium Helveticae fidei ex fundo diruerunt, unde et Predicantius cum suo diacono v. magistro amandatus.

(U. o. 1033 l. utolsó levél.)

1759-dik esztendőben Instanciámat kegyesen indorsálván a Tettes Regens ur, hogy a mester földjei ganojzatnának; de a midőn ganajt vittek volna a szekerek az uton, mind lepotyogott, mert a subalternusok által akartva elfelejtetett. Ha békességben akarsz maradni mester, semmit ne kérj, hanem nyögi és nyelvelj, mint a hénárban az eb.

Ha pedig valamit akarsz elérni, bár szolgálatod jutalma ligyen, rökakint csak a farkadat csavarjad, és akkor beszélj mikor — (át-huzott, olvashatlan szó és betük.)

(Holt. anyak. I. 3. l.)

*) Ugyanezen két latin följegyzés olvasható még a Holt. anyak. I. k. 7. lapján is.

Per Franciscum Vörös eotum Organistam Tatensem continuata 1759 no. die 1-ma Octobris.

(Ker. anyak. IV. k. Belső címlapon.)

1760-dik esztendőben Erdéli Mihál plébánus Tatai Districtusnak Vice Esperesse.

(Holt. anyak. I. 16. 1.)

Anno 1763 die 8-va Marty Fölséges Mária Terézia Királyné Asszonyunk Parancsolatjából a Szomódy Kálvinisták temploma elvetetődött és egyszersmind első Plébánus Saim Ignác győri fi és győri Diecezisbül az napon installáltatott. Mely templomnak utolsó siratói valának a Szomódy Kálvinista leányok, kik keserves könyvhullajtással kesergik vala.

Anno 1763 die 28-tava Juni. Földindulás levén két izben; az első regvel egy fertál hat órára, az ki is nem oly hatalmas. A másik pedig három fertál hat órára regvel, az ki is oly nagy vala, hogy a kaszások közül a mezőben sokan a lábokrul leesének és a hegyek, fák a mezőben láthatóképen reszketni kezdének; ugy hogy Komárom városi lakosi házainak minden falai, többnyire főkép kik bolthajtással valának egész a fundámentomig leomlottak és a többiek össze hasadozának, ugy hogy a falak hasadásin át is kiláthatának. A pater Jesovitáknak uj Residentiája és uj Temploma, az ki is több háromszáz ezer forintnál, kerekedvén a földre omla. A szent János Temploma ketté szakadott és tornya leomlott nemkülönben a Páter Franciskánusok Temploma első mise tartatván összeroskant és többnyire az egész nép a falak alá esvén meghalának; ugy hogy nem vala ház és épület káros romlás nélkül, ugy hogy az emberek bajokban, mezőre, kertekbe kéntelenítettek magoknak lakást szerezni, a mely földindulás 4 nap és 4 éjszakán tartott légyen.

(Holt. anyak. I. k. 8. 1.)

Die 20-ma (aprilis) mortuus est Reverendissimus Dominus Parochus Tatensis Michael Erdéli Annorum 51. apoplexia Tactus, hora sexta mane et sepultus die 21-ma. (Holt. anyak.)

Anno 1763 die 15-ta Maj Reverendisimus Dnus Jonas Thyr pro Parocho Tatensi denominatus et die 19-na Juny canonice installatus.

(Ker. anyak. 4. k. belső címlapon.)

Sub Reverendissimo Domino Jonas Thyr Canonico de Castro

ferreo qua Parocho Tatensi a 15-ta maj anni 1763 sepulti sunt sequentes. (Holt. anyak.)

Sub Dno Josepho Joan. Nep. Hornik p: t: L. M. (Iudimagistro, et Org. (anista) Tattensi.

(Holt. anyak. I. k. — 1764. oktober elött.)

1776. Januarius. Die 8-va mortuus est Reverendissimus Dom. Jonas Thir Titularis Canon. De — (Castro Ferreo kimaradt) et Parochus Tattensis apoplexia Tactus 1-ma vice (7-ma) Hora 6-ta; 2-da vice quidem hora 2-da mane (8-va.)

(Holt. anyak. I. k. jan. 23-ika után utólagos bejegyzés.)

(Apr. 22-ike után, 26-ika elött.) Anno vero 1776 post mortem Rdissimi condam D. Jonae Thyr, Paulus Szerenka natus in Too Város annorum 36, natione Hungarus, linguae germanicae et slavicae mediocriter gnarus, ex parochia Mező Oersensi Incl. Comitatus Jaurinensi ingremiata promotus sum ad hanc Tatensem Parochiam ad Praesentationem Illustr. Comitum Francisci Esterházy mediante Spectabili Dno Michaele Beszerédy de Eadem Tabulae Regiae Assessore. In hac vero parochia sub me baptisati sunt sequentes.

(Ker. anyak. IV. k. 420. (450) lap.)

Anno 1778. 14. novembr. baptisata *In nova Ecclesia*: Iuditha. Parentes: Franciscus Santó etc. (Ker. anyak, 4. k. 568. 1.)

Nomina et Cognomina eorum quorum corpora in Criptam Ecclesiae Parochialis Tatensis illata sunt, cum annotatione Anni Nri et diei . . . Nr. 2.

Rosina Luzák anno 1768 die 25. Juny obiit; verum ex veteris Ecclesiae Crypta ano 1780. die 14. april. in novam Criptam est translata.

(Holt. anyak. II. k. 310 l.)

Ab anno 1782. die 7. Februarii sepelivit Adamus Proper ut Ludi Rector. Oriundus Teutoprona. J. Comitatus Nitriensis Oppidi.

(Holt. anyak. III. k. Felső tábla belső fele.)

Anno 1783. 21. aprilis hora 4-ta matutina cum ingenti pluvio validus terraemotus fuit. (U. o. 10.)

Matricula Baptizatorum Helveticae Confessioni addictorum a propriis Ministris post introductum die 27. July Anno 1783. Tatae privatum exercitium Sub Reverendissimo Domino Paulo Szerenka Parocho Tatensi Et quidem a Josepho Szent-györgyi

primo Predicatio ex Aranyos adducto baptisati sunt sequentes Anno 1783. mense Iulio etc.

(Lib. Bapt. H. C. 2. 1.)

Post introductum privatam exercitium copulati sunt ex Helveticae confessionis addictis per proprios ministros Sequentes. 1783. 4. novembris etc.

(Lib. Bapt. (et Cop.) H. C. — vége felé.)

(Anno) 1785. 4. mäs (sepultus est) Gregorius Rivizl 47. annorum OO. SS. prov. etc. Et hic primus illatus est ad novum coemeterium penes magnam piscinam in Tóváros excisum 1785. mense aprili, et per Rndissimum Dominum Paulum Szerenka Collegiatae Ecclesiae Soproniensis canonicum Districtus huius Comaromiensis Vice — Archi — Diaconum necnon Parochum Tatensem die 27. aprilis 1785. benedictum; penes hoc excisum est eodem tempore etiam pro Calvinistis.

(Holt. anyag. II. k. 87. 1.)

Nomina et Cognomina Confirmatorum per III. et Reverendiss. Dnum Josephum Fengler Eppum Jaurinensem Tatae Die 30. 7-bris Anno 1789.

(Lib. Confirm. (I.) pag. 32.)

1790. (Die.) 26. Mensis Augustus (sepulta est) Sophia Szentiványi, in Crypta. Post inhibitam sepulturam in Cryptam, anno 1788. prima est illata, pie defuncto Josepho II.

(Ho't. anyag. II. k. 159. 1.)

(Anno) 1796. Mensis Julius. Dies obitus 13. Joannes Tóth v. Kaskerga captivus oriundus ex Bodaik, condemnatus ad carceres per 12 annos, singulo anno cum 80 baculis annorum 23. Pridie lethali vulnere Hajdonem in carcere affecit, et post, quia se opposuit, sclopo trajectus, ita tamen ut possit omnibus Sacramentis moribundorum provideri. — Dies obitus 14. Nicolaus Seregéles Hajdu Domnlis per Joannem Tóth v. Kaskerga lethali vulnere affectus . . . omnibus Sacramentis provisus fuit. Catholicus 40. annorum.

(Holt. anyag. III. k. 25. 1.)

Anno 1799. die 1-a augusti totaliter exspoliatum templum parochiale Tatense

(Holt. anyag. III. Felső tábla, felső fele.)

1806. Martius. Reverendissimus D. Paulus Szerenka, Colleg. Eccl. Soproniensis Canonicus Hon. Distr. Inf. Comaromiensis V.

A. Diaconus, minus 7 Hebdomadibus 30 annis Eccl. Tatensis et Filiarum eidem: Tóváros, Baj, Naszály, Alsó-Grébics, — adnexarum Parochus. Annorum 66. Apoplexia tactus 5-ta in Domino obivit, 8-va in Cryptam illatus.

(Holtak anyak. III. k. 104. 1.)

1806. 20. aprilis. Adm. Rdus Dnus Georgius Szántó, qua N. A. D. et Parochus Tatensis primo sepelivit.

(Holt. anyak. III. k. Jelzett lap.)

Anno 1809. die. 22. Septembris circa horam 9-am vespertinam fuit terraemotus; camini ceciderunt in multis domibus.

(Holt. anyak. III. k. Felső tábla belső fele.)

Anno 1809. die 18. Junii fuerunt hic 600 Galli, quibus oblatum fuit esus et potus, acceperunt quoque ex Cassa Incl. Domini 6000 fl. Equites vulgo Sassiir.

(U. o.)

Anno 1809. Die 3-tia Septembris. Aetatis suae 24-to anno obiit Tatae, in Aedibus Parochialibus, Serenissimus ac Reverendissimus Hungariae et Bohemiae Regius Haereditarius Princeps et A.-Dux Austriae Dominus Carolus Ambrosius Ecclesiae Metropolitanae Strigoniensis A. Episcopus, Sacrae Sedis apostolicae Legatus natus, Incl. Regni Hungariae Primas etc etc. Omnibus necessariis Sacramentis provisus, per Loci Parochum Georgium Szántó. Servatis in Parochiali Ecclesia Tatensi Exequiis per Illustrissimum Georgium Korbélyi denominatum Episcopum Vesprimiensem. Corpus delatum Strigonium, Cor autem cum Intestinis impositum Cryptae Tatensi per Loci Parochum Georgium Sub No. 70.

(Holt. anyak. III. 139. 1.)

Anno 1810. die 14. Januarii quadrante pro septima vespertina fuit terraemotus.

(Holt. anyak. III. k. Felső tábla belső fele.)

Anno 1817. 22. May grandio vineas-concussit, et fenestras in domibus perfregit.

(U. o.)

Anno 1818. Ladislaus Németh textor, oriundus ex Promontorio Ság, 17. aprilis capite plexus ad patibulum. Propriam uxorem per conductos duos curavit mactari.

(U. o.)

Liber Baptisatorum Ecclesiae Oppidi Tata, dentibus tinearum arreptus, ne jam multum corrosus penitus consummatur, ab anno

1694 adhuc legibilis, praeparatus sub Rssimo Dno Georgio Szántó, Abbati s. Jacobi Ap. de Lébeny, Parocho et V. A. Diac. Tatensi. Anno 1823.

(Ker. (és Esk.) anyak. I. k. cimlapon.)

1823. Reverendissimus Dnus Georgius Szántó Abbas S. Jacobi de Lébeny, Canonicus Hon. Jaurin. Distr. Tatensis V. A. D., Oppidi Tata parochus. Incl. Comit. Comarom. Tab. Jud. Assessor, Annorum 70, dum esset moriuus die 6. aug. Anni 1823, in Cryptam Tatensem illatus. In S. Pace requiescat! Amen.

(Holt. anyak. IV. k. 264. l.)

Az 1832-ik eszt.-ben kezdett és 1836-dikban dicsőségesen végzett Országgyűlésben világosan kitűnt hazánk nemes karainak és Rendjeinek, Ő Fensége József kir. Fő-Hercegnek, Országunk szeretve tisztelt Nádorának bölcs vezérlése alatt, a Magyar hazáért lángoló szeretetők és nemes, elegendőképpen meg nem hálálható törekvések; midőn Ő Felségének, a mostan dicsőségben uralkodó apostoli Fejedelmünknek, V. Ferdinánd királyunknak atyai egyezésével, a Nemzeti nyelvet, a fent említett Országgyűlés ezek helyeiben elsőnek és egyszer s minden kétséget elhárítónak nyilatkoztatták és a Magyar nyelv, mely ős Atyáinknak legszentebb hagyományjok, előhaladási gyarodásában a III-dik T. C.-nek 3 ik szakaszában rendeltetett: „Hogy minden hiteles kiadásnak szokott bevezetése és befejezése hazai nyelven készíttethetik.“ A 4-ik szakaszban pedig határozatott: „Hogy azon helyeken, hol a gyülekezethez magyar nyelven mondatnak szentbeszédék, az anyakönyvek is magyarul irassanak.“

E régen óhajtott Törvénynek, melynek kihirdetése minden magyar keblet öröme gyullasztott, következeiseiben a Hazai szent nyelvünkért szinte lángoló Főpásztorunk Méltóságos Juranits Antal, győri egyházmegyének lelkes Püspökjé 1836-ik esztendőnek N. B. A. havának 16-ikán bocsájtott pásztori levele által magának minden magyar szívében örök emlékü oszlopot emelt, minthogy abban a fentemlített Törvény-cikkelynek értelmét létesíteni rendelé, és ennek következtében kegyesen parancsolni méltóztatott: „Hogy minden Plébánosok, vagy azoknak helyettesei az anyakönyvek vezetésében és azokból való hiteles kiadásokban az annyiszor említett törvényhez magokat szorosán tartani és azt teljes értelme szerint teljesíteni ne késsenek.“

Főpásztorunknak e parancsolatja hozzánk is Tata városába

eljutván nagytiszteletű Müller Károly, e nemes városnak lekipásztora és ugyanezen nevezetű egyh. járásnak Alesperese, ki mindenkor a közjóért, de leginkább a nemzeti nyelvért lángolva buzgott, örömfohászok közt fogadta ez óhajtvá várt rendelést és minden zavar eltávoztatásául az 1837-ik esztendőnek első napjától a hazai szent nyelv ünnepies és nyilvános diadalma jeléül a plébániának minden anyakönyveit magyarul vezetni rendelé; mely rendelését mi Czammerer Ignác és Prevárek György ez időben lelkész segédek nem kis örömmel teljesíteni sietünk. (Ker. anyak. VII. k. 600. 1.)


Tata Mező-Városának Romai Katholika Plébániájában és a hozzá tartozandó Filiákban az 1837-dik közönséges esztendőnek leforgása alatt születtek gyermekek e következő számmal; és pedig magában Tata Mező-Városában: férfi gyermekek 58, leány gyermekek 64, öszvessen 122; Tóvároson: férfi gyermekek 66, leány gyermekek 63, öszvessen 129; Baj helységben: férfi gyermekek 20, leány gyermekek 16, öszvesen 36; Naszály helységben fiu gyermekek 3, leány gyermek 1, öszvessen 4; Billeghi pusztán férfi gyermek 1, leány gyermek 1, öszvessen 2; Felső Grébitsi pusztán leány gyermek 1; öszvességben tehát születtek: férfi gyermekek 148, leány gyermekek 146, mind öszve 294.

(Ker. anyak. VII. k. 619. 1.)

Mohl Adolf

tatai apát-plebános.

A leányvári ásatások folytatása 1909-ben.

Az észak-déli *cardo* vonalával egybe eső s a *dextra*-t és *sinistra*-t összekötő *via principalis*, meg az ezt keresztező s a *decumanus maximus*t kelet-nyugati irányban betakaró modern dunai védőtöltés a castellum szabályos négyzet alapját, mint egy ablakba állított keresztvas , négy, majdnem egyenlő kockára osztják.

Az 1909. évi ásatások kizárólag az észak-nyugoti negyedben történtek s az előző évben félben maradt négy hatalmas épület feltárása nyert itt befejezést s ezek közé még egy eddig nem sejtett ötödik épület is ékelődött, illetőleg napfényre került.

Ez épületek kelet-nyugoti hosszanti irányban fekszenek parallel egymás mellett úgy, hogy keleti végükkel a *via principalis*-ig érve, ott egy utcafronthoz hasonló alakulást mutatnak. Nyugoti végeikkel pedig egy circa 14 m. széles *intervallumot* hagynak a nyugoti körfal mellett. Csupán a legészakibb épület tér el tőlük annyiban, hogy ez nyugoti végével csak 12 méternyire van a körfaltól és ugyanily széles közt hagy északi oldalán is; keleti végével azonban 19 méternyire visszamarad a *via principalis*-tól és az itteni északi kapunál egy kiszélesedett teret alkot.

Ez az északi szélső épület 44×12 m. méretű. Nyugoti és északi fundamentuma helyenkint $1\frac{1}{2}$ m. magasságban megvan, de haránt, v. keresztfalak sehol sem ágaznak ki belőle, csupán az északi fal külső része van ellátva a körfal felé irányuló s egy-egy méter hosszú két gyámpillérrel.

A castellum gyalogos csapatokból álló helyőrségét az észak felé tanyázó ellenséges barbár csapatok kémlelése, vagy összeütközések esetén való üldözése végett feltétlenül ki kellett egészíteni egy lovas különítménnyel is. Egyelőre tapogatózó hipotézissel mondván lehetett ez épület egy istálló is, mely belől korlátokkal volt rekeszekre osztva és 12 m. szélességben olyképpen is megfeleltethet, hogy egy középső uttesttel hosszában kettéválasztva a két

hosszfal mentén helyezkedtek el a jászlak. Az előtte maradt téren, amely kiegészítődt a 15 m. széles *via principalis* testével, — indulás előtt könnyen föl is állhattak s közvetlen a kapu mellett a gyors kirohanásra is alkalmas lehetett.

Méreteivel analógiába hozható a *saalburgi exercirhalle*-val is, mert az 528 m²-nyi fedett csarnokban a *manipulusok*, vagy ezek *centuriái* már elég szabadon mozoghattak.

Esetleg raktárra, magazinra is gondolhatnánk, de ezt legközelebb a tűzhöz bajosan helyezték volna el. A falak tövéből edény-cserép töredékeken és csontokon kívül semmi bővebb magyarázatot adó lelet nem került elő s a középben húzott egyetlen kutató haránt árokból sem került elő más, mint kő és fedőcserép.

Hogy tulajdonképpen mégis mily célra szolgált, talán a későbbi alakulásokból mégis ki fog derülni.

A nyugoti végében vagy másodlagos, vagy az eredeti alapozási tervekből való eltérés az 1908. évi alaprajzon tévedésre vezetett bennünket, ami most helyesbitő módosulást nyert és itt került elő a fel sem tételezett külön ötödik épület, mely a *praetorium* felé elhelyezkedő másik négy épülettel együtt 8—9 belső szakaszra tagozódva laktanyául szolgált.

Ez évi ásatások főeredménye azonban a *praetorium* feltárása, amennyire azt a rajta keresztül húzódó dunai védőtöltés, a gátórház és ennek gazdasági épületei, kut, ólak, kazalok stb. megengedték.

A 67 m. hosszú és 21 m. széles épület 1407 m² területével egy-két négyszöglől híján $\frac{1}{4}$ kat. holdat foglal el. Belső falai átlag 1 m., a külső falai pedig 1.30 m. vastagok, sarkain kiugró gyámpillérekkel s így maga egy kisebb erődnek felel meg, ami nem is volt éppen célnélküli, mert ezek magukban foglalták a szentélyt, a hadi kincstárt, hadi jelvényeket stb.

A *saalburgi praetoriumot* emeletesre rekonstruálták s a falak erősségét tekintve a leányvári fővezéri épületnek is emeletesnek kellett lennie.

Nyugoti vége felé eső harmadában egy 12 × 8 m. területű s az épület törzséből, észak felé 4 méternyire kiugró fürdő (?) szakaszt találtunk, többé-kevésbé ép, számszerint 67 padozattartó oszlopfal (*suspensorae*), melyek az egyik negyedben sakkfigurák szerint felállítva megmaradtak. Tulajdonképeni oszlop csak 43 darab volt homokkőből 67 cm.-nyi magasságra faragva, a szélsőket pedig a falakhoz ragasztott négyszögű cementoszlopok helyettesítették

úgy, hogy az oszlopokra helyezett nagy, négyszögű téglák szélei ezeken nyugodnak s a hővezető csövek — melyekből itt csak egy-két töredéket találtunk — ezek között nyulhattak fel a falakban. A törmelékből tenyérnyi nagyságu és freskónyomokat feltüntetető stukkó darabok is kerültek elő.

Hogy nemcsak hypocaustummal ellátott helyiséggel, hanem fürdővel van itt dolgunk, az több mint valószínű, mert számos körülmény tanuskodik e mellett.

Határozottan mégis csak akkor dönthetjük el ezt a kérdést, ha a következő ásatásoknál a környezethez jobban hozzáférhetünk, mert az oszlopok fölül leemelt földtömeg több, mint 100 m³ tömegével valószínűs halommá halmozódott föl s munkaerőnk legnagyobb részét is ez emésztette fel.

Leletek ez évben nem igen nagy számban fordultak elő, s ezek között legnevezetesebb a padozattartó oszlopoknak egy eléggé védett szárazabb zúgából előkerült antik szövet maradványok, gyapjuból és kenderféléből. A ledobott öltöny egy másra préselődött szövet rétegei féltenyérnyi darabokban fejthetők széjjel. Ezeket üveglapok közé praeparálva fogjuk majd múzeumunkban kiállítani s mint Magyarországon eddigelé ez első ilyenmű lelet, ritkaságánál fogva is elég érdekes lesz. Ha a német limesmenti gyűjteményekben a mult nyári tanulmány utam alkalmával nem látok ilyen dolgokat, az ásóval kidobott rongyokat figyelemre sem méltatom, mert kissé hihetetlen, hogy ezek a textil darabok másfél ezred év multával sem semmisültek volna meg teljesen. A kétséget azonban teljesen eloszlatják a közöttük talált késő római korú bronz csatt töredékek.

A további leletek lajstroma a következő:

17 drb. római bronz érem (legtöbbnyire a már ismert típusokból), 2 drb. római ezüst érem, 5 drb. égetett agyag karika (orsónehezék és kisebb gyöngyök), 1 drb. csont furulya (törött) 5 lyukkal szárnyas lábszárból, 1 drb. csont stilus vessző, 1 drb. csont ár, vagy lyukasztó szerszám, 1 drb. csont agancsból való alakított szerszám, 2 drb. csont hajtű gombos fejjel, 1 drb. barbár típusú vas fibula, 1 drb. patkóalakú bronz darab (talán fibula töredék), 1 drb. széles lapos f-jű bronz szegecs, 3 drb. különböző kis bronz szerszám, 1 drb. bronzlemez töredék, 2 drb. bronz karika, 1 drb. 12 cm. hosszú vasszeg, végébe foglalt forgatható karikával, 1 drb. agancsból való késnyél, hasadt, 2 drb. finom

művi bronz csatt töredék (a szövetekből), 1 drb. pilumhegy vasból, 3 drb. nyilhegy, 6 drb. vasszeg, különböző méretekben, 1 drb. vaskésnyél foglaló (nit) szegecsekkel, 3 drb. terrakotta mécses, fenék bélyegekkel, 1 drb. üveg pohár töredék szép diszitésekkel, 1 drb. átfúrt, felakasztható kódarab (amulett féle), 2 drb. égetett agyag golyócska, 1 drb. vaskés forma szerszám, 1 drb. összeállítható máznélküli cserépkorsó, 20 drb. bélyeges fedőcserép, 1 drb. sajátos formájú üveggyöngyszem, 2 drb. ólom és számtalan mennyiségű cseréptöredék, köztük sok diszitéssel, venátiót stb. jeleneteket ábrázoló terrasigillata töredék.

A tavaly feltárt kisebb fürdő falát ügyesebb munkásaimmal 2 $\frac{1}{2}$ m. magasságra felhuzhattam, úgy, hogy a fala a felszín fölé 70—80 cm.-nyire emelkedik, s az ilyenformán pincyszerű helyiségbe lépcsőfokok vezetnek be. Az anyag nagy része a kőhányt kőből való, azontul a Haasz és Mády komáromi fakereskedő és építő cégtől kaptunk 500 téglát ajándékba, az izsai építéstől visszamaradt anyagból, miért e helyen is köszönet mondunk. A tető fát is felállítottuk rá, de fedő cserépre már sehogy sem telt a tavaly kapott összesen 600 koronányi segélyből és sajnos, a kis fürdő stukkós burkolata az elemek hatása alatt tönkre megy.

Ha módunkban állna, a föléje emelt falat kicsapatnánk és valami vörös vonallal jelölnénk a régi falmagasságát. Nem a tökéletlen rekonstruálás ezzel a célunk, hanem a dolgok megmentése. Azontul a beszállításra nem érdemes nagyobb téglák, cserepek, stukkó töredékek, csontok stb. ilyenmű leletek azilumául is használhatnánk e helyi kis muzeumot.

A télen már igen sokat szenvedtek a praetoriummal kapcsolatos stukkós oszlopok és falak is, pedig szintén érdemes volna arra, hogy legalább féltető alá emeljük.

A Vágbalparti Ármentesítő Társulat igazgatósága, érdemdús igazgató-főmérnöke, Mezey Gyula királyi tanácsos úr indítványára meg is engedte e kis műemlékszerű épületek fentarthatását, de sajnos, anyagi erőnk nem engedte ezt meg.

Egyesületünk agilis vezetősége mindent elkövet, hogy e terv valóra váljék. Immár elsőrendű csomóponttá lett városunk idegen forgalma, megkövetelné, hogy Ógyalla, Kisbér, Bábolna, Tatabánya, a tavairól és ujabban geológiai szempontból is nevezetessé lett Tatán kívül Komárom környéke ily kultur emlékekkel is rendelkezessék.

Főgimnáziumunk és a többi iskolák tanulmányi szempontjai is szükségessé tennék.

A műszerrel való pontos felvételeket ez évben is Pöschl Ferenc kir. főerdőmérnök, lelkes tagtársunk eszközölte.

Tóth Kurucz János.

A kecskédi őskori telep.

A Komáromvármegyei és városi Múzeum Egyesület 1909. évi szeptember napjaiban folytatta a kecskédi bronzkori őstelep ásását, mely ez alkalommal is jó eredménnyel végződött.

Az ásátás a község közelében levő homoki dűlőn, Riezing Ferenc, Hartmann János és Orkovits János kecskédi gazdák egymás mellett levő szántóföldjein történt, hol a szántóföld felületén heverő cserép darabok figyelmeztetik a kíváncsi régészt a rejtett kincsekre.

Riezing Ferenc földjében egymás mellett négy-öt méter távolságban négy sir találtatott; ezen sirok jellegzete a már előzőleg ismertekkel azonos, mintegy 58 cméter mélyen a homokba vannak letéve, közepén van a 30 cméter magas edény, melyben az égetett csontok láthatók, a csontokra egy nagyobb, — három-négy kisebb-bögre, korsócskák vannak elhelyezve, a nagy edény tálcáskával leboritva.

Hartmann János szántóföldjében öt sir ásott ki, melyek egymástól öt—hat—tiz méternyi távolságra voltak. Ezen sirokban csak egy-egy nagy edény találtatott különféle alakban kevés csontokkal.

Orkovits János földjében egy sirt találtunk, ez nevezetes lelet volt, úgy látszik valami előkelőbb emberé volt ezen sir, egy méter mélységben volt a homokon, a közepén 60 cm. magas edény, melyben az égetett csontok voltak elhelyezve, a csontok fölött három tálcáska, melyek szintén a nagy edénybe voltak elhelyezve. A nagy edény közül ahoz hasonló két edény, tálak, kisebb-

nagyobb korsócskák voltak állogatva. A csontok között egy sodrony bronz karék töredéke és egy kővéső töredék találtatott.

Ezen leleteknél is azon szomorú tényét tapasztaltam, hogy ezen edények nincsenek nagyon mélyen leállítva, szántáskor az eke mindannyi nagy edénynek karimáját levette, úgy hogy egyetlen ép nagy edény nem volt található, a többi edények legnagyobb része össze volt törve már a földben, mit valószínűleg a föld fagya okozott, a földtől való óvatos megszabadítás után a legnagyobb vigyázat dacára szétomlott, úgy hogy a kisebb edények közül is csak kevés került épen muzeumunkba. A kecskédi ásatások vég-eredményét jövő évkönyvünkben fogom közzé tenni.

Weszelovszky János,
m. őr.

Tartalom :

Hivatalos rész.

Jelentés 1909 évről	3
1909 évi zárószámadás	10
1910 évi költségvetés	11
Tagok névsora	12
<i>Alapi Gyula</i> : A gyűjtemények gyarapodása . . .	17

Irodalmi rész.

<i>Alapi Gyula</i> : Komáromvármegye és az utolsó nemesi felkelés	22
<i>Mohl Adolf</i> : A tatai r. kat. plebánia régi anyakönyveinek krónikája 1689—1837.	75
<i>Tóth Kurucz János</i> : A leányvári ásatások folytatása 1909-ben	90
<i>Weszelovszky János</i> : A kecskédi őskori telep . . .	94



